

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΕΝΤΑΞΗΣ
ΤΩΝ ΝΕΟΦΕΡΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΝΙΤΣΑ
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ**

ΓΕΩΡΓΙΑ ΤΣΑΜΑΔΙΑ

Μεταπτυχιακή Εργασία
υποβληθείσα για την εκπλήρωση των προϋποθέσεων απονομής Μεταπτυχιακού
Διπλώματος του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Μέλη Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής

Επιβλέπων

Νιτσιάκος Βασίλης, Καθηγητής Λαογραφίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Παν/μίου Ιωαννίνων.

Μέλη

Παπασταθόπουλος Ευστάθιος, Επίκουρος Καθηγητής Εξελικτικής Ψυχολογίας του
Τμήματος Ψυχολογίας Παν/μίου Ιωαννίνων.

Μάνος Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Βαλκανικού
Χώρου του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών Σπουδών Παν/μίου
Μακεδονίας.

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2020

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Αντί ευχαριστιών	4
Πρόλογος.....	6
Εισαγωγή.....	18
1. Το θεωρητικό διεπιστημονικό «ανάμεσα»	
• «Αφομοίωση», «Ενσωμάτωση» και «Ένταξη» Θεωρητικές αποσαφηνίσεις των όρων.....	29
• Χώρος, Χρόνος, Τόπος και μη-Τόπος.....	30
• Δομές και Κέντρα Φιλοξενίας: Αμφίσημοι χώροι συνόρων και ορίων.....	37
2. Αντικείμενο μελέτης	
Ερευνητικοί στόχοι, ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις εργασίας.....	48
3. Ζητήματα μεθοδολογίας.....	50
4. Τα υποκείμενα της έρευνας.....	56

Κεφάλαιο 1^ο

Η Κόνιτσα

1.1. Γεωγραφικά όρια και συμβολική μητροπολιτική «ταυτότητα».....	65
1.2. Κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική οργάνωση του χώρου.	67
1.3. Ιστορικό πλαίσιο και συγκρότηση του κοινωνικού ιστού.	69

Κεφάλαιο 2^ο

Το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας

2.0. Το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας ως «παράδειγμα» μελέτης και η (ανα)συγκρότησή του σε Κέντρο Φιλοξενίας «Προσφύγων» και «Αιτούντων Άσυλο» από το Μάρτιο του 2016 έως τον Ιούλιο του 2018.....	77
2.1. Χώρος και τοποθεσία του Κέντρου Φιλοξενίας.....	88
2.2. Χαρακτήρας και λειτουργίες.....	93

Κεφάλαιο 3^ο

Σχέσεις των υπαλλήλων με τους «πρόσφυγες» και «αιτούντες άσυλο».

3.0. Καθήκοντα και ρόλοι.....	96
3.1 Καθαρι(ι)ότητα, υγιεινή, επιτήρηση και έλεγχος στην καθημερινή ζωή.....	99
3.2. Εργασιακά όρια και κανονιστικά πλαίσια «επαφής».....	104
3.3 Ο ρόλος της γλώσσας, της προέλευσης και του «κλειστού» οικογενειακού χαρακτήρα των «φιλοξενούμενων» ως βασικοί παράγοντες σύναψης σχέσεων των υπαλλήλων μαζί τους.....	107

Κεφάλαιο 4.

Σχέσεις της τοπικής κοινότητας με τους «πρόσφυγες» και «αιτούντες άσυλο».

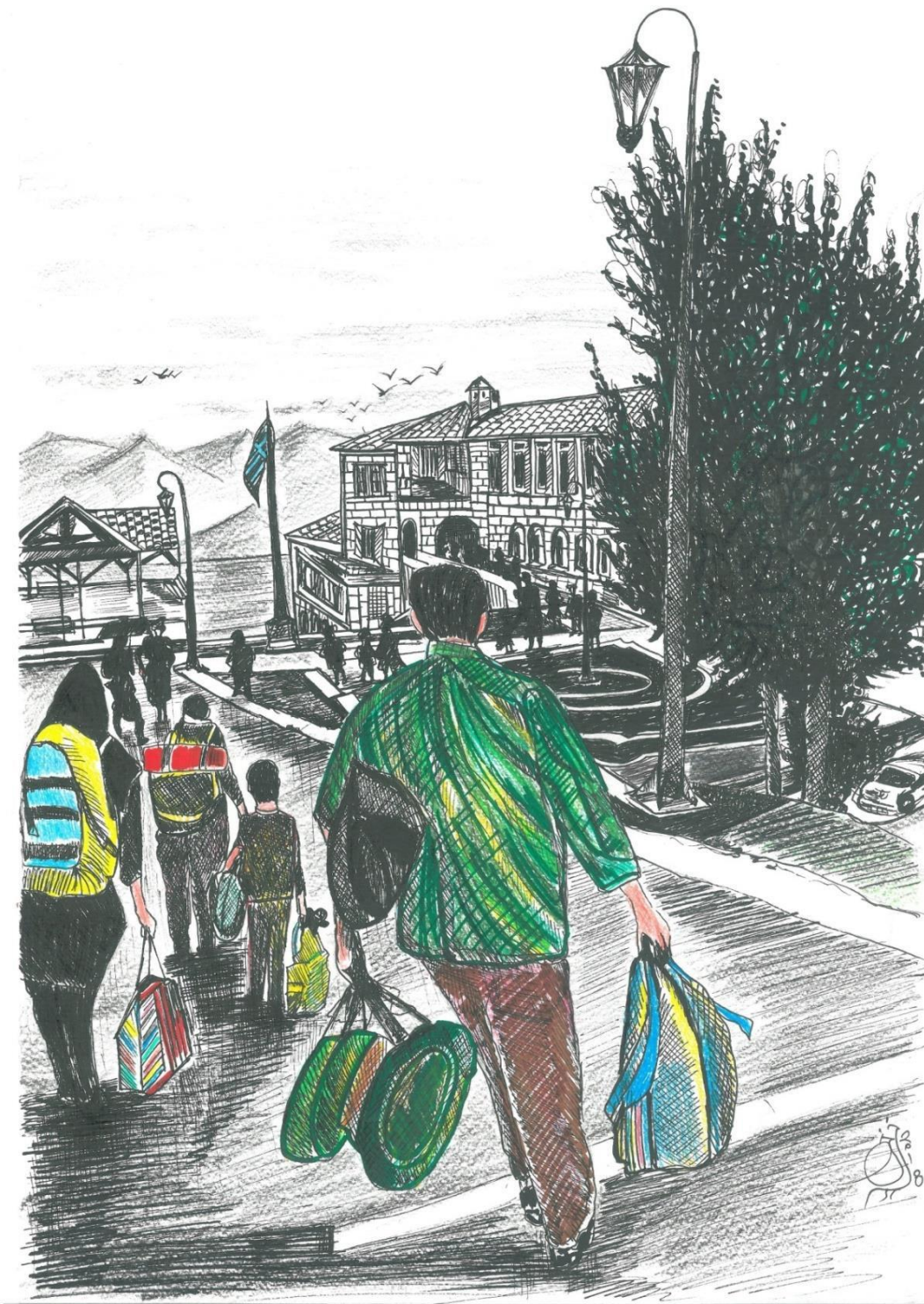
4.0. Το ζήτημα της «διαφορετικής» θρησκείας	114
4.1. Οικονομικές σχέσεις	118
4.2. Ευκαιρίες στην Αγορά Εργασίας	122
4.3. «Ένταξη» των «προσφύγων» και των «αιτούντων άσυλο» στην Κόνιτσα ;	124

Συμπερασματικές παρατηρήσεις	128
---	-----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	131
---------------------------	-----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ
- ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ
- ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ
- ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

««Πρόσφυγες» φτάνουν στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας»
Μάρτιος 2016, Κόνιτσα
Ζωγραφιά: Χερουλά Χασανί

«Ασυνόδευτος» ανήλικος από το Αφγανιστάν που «φιλοξενούταν»
στη συγκεκριμένη δομή από το 2008 έως το 2015

ΑΝΤΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΩΝ ...

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διαδικασίας μαθητείας και μύησης, η οποία ξεκίνησε πριν από περίπου τρία χρόνια, κλείνει ένας κύκλος ενός διασταυρούμενου δρόμου με ανθρώπους που ο καθένας και η καθεμία με το δικό του και το δικό της τρόπο, κατεύθυναν την πορεία του και «αποδόμησαν» ένα συγκεκριμένο μονόδρομο, δημιουργώντας διαφορετικά σταυροδρόμια περιπλάνησης σε τόπους, χρόνους και συνθέσεις του πριν, του τώρα και του μετά μου. Όπως κάθε πορεία μαθητείας, έτσι κι αυτή, ευτυχώς, βρέθηκε αρκετές φορές σε σταυροδρόμια διαβαθμισμένων δυσκολιών, αταξινόμητων φαινομενικά αντιφάσεων, ενοχλητικών ορίων, ετεροκαθορισμένων όρων συμπεριφοράς, επιβεβλημένων κανόνων, συμβιβαστικών νορμών, αλλά, και διαπραγματεύσιμων επιλογών και αποφάσεων που ήταν αδύνατον για μένα να προβλεφθούν εξ αρχής ή να αποφευχθούν.

Οι συνοδοιπόροι στη γνώση, με τους ποικίλους χαρακτήρες τους που συνάντησα, διαμόρφωσαν την ανθρώπινη συνθήκη τους μέσα στη δική μου και συνέβαλαν στην παραγωγή αυτής της διαδικασίας, η οποία αποτελεί ένα προϊόν με ποικίλες γεύσεις, μυρωδιές και υφές. Η συνήθης «ασφαλής» προσφυγή κατά άλλους σε χρήσεις του ιεραρχικού ρήματος «ευχαριστώ» και η αναφορά του σε συγκεκριμένα ονόματα, ιδιότητες, συνεργασίες, ρόλους, παρατηρήσεις και γενικώς, σε σχέσεις εξουσίας, δε θεωρώ ότι χωράει σ' αυτές τις σελίδες και κατά επιλογή δε θα χρησιμοποιηθεί μ' αυτόν τον τρόπο. Εκτός αυτού, διαβάζοντας αυτή την εργασία, η οποία έχει αμέτρητες οφειλές, που φυσικά δεν καλύπτονται από τη βιβλιογραφία που επισυνάπτεται στο τέλος της, ο καθείς και η καθεμία, που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, ταξίδεψαν μαζί μου, θα αντιληφθεί και θα αναγνώσει τον κόσμο του - της μέσα στο δικό μου και αυτό ίσως, έχει το σημαντικότερο νόημα. Πέραν αυτών, ίσως, μόνο ένα ειλικρινές «ευχαριστώ» θα μπορούσα να πω σε όλους εκείνους τους ανθρώπους που συνάντησα στην πορεία διαμόρφωσης των σκέψεών μου, στους - στις πληροφορητές -τριες που μίλησαν μαζί μου και συμμετείχαν σ' αυτό το ερευνητικό αποτέλεσμα καθώς, και «συγγνώμη» για την απώλεια του πολύτιμου χρόνου τους. Όπως και σε εκείνους - ες, του εγγύτερου οικογενειακού αλλά, και του ευρύτερου συγγενικού περιβάλλοντός μου, που δέχτηκαν χωρίς διαφωνίες τις συνέπειες της προσπάθειάς μου να βρω χρόνο για τη γραφή.

Η παρακολούθηση του Διατομιακού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία - Λαογραφία» με κατεύθυνση τη Λαογραφία και ειδίκευση τις Κοινωνικές και οικονομικές δομές, τη συλλογική μνήμη και τις ταυτότητες, του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων αλλά, και του Θερινού Σχολείου Κόνιτσας για την Ανθρωπολογία, την Εθνογραφία και τη Συγκριτική Λαογραφία μου προσέφεραν ένα σημαντικό θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο γνώσης και μια ολιστική προσέγγιση των τρόπων με τους οποίους κοινωνικοί, πολιτικοί και πολιτισμικοί παράγοντες επιδρούν και καθορίζουν το ιστορικό της ζωής και το φορτίο των αξιών του καθενός και της καθεμίας μας. Ο Βασίλης Νιτσιάκος στάθηκε και στέκεται πρόσωπο αναφοράς και σημείο – τομή ξεβολέματος του τρόπου σκέψης μου και φροντίδας του εαυτού μου. Μέσω της συνομιλίας και της συνεργασίας μας, συνάντησα κομμάτια μου που στοιχειοθετήθηκαν και κεφαλαιοποιήθηκαν με τέτοιους τρόπους που ανακινήθηκε ο εσωτερικός μου κόσμος. Το μολύβι μου, ωστόσο, ανακινήθηκε από δύο άλλους ανθρώπους, το Στάθη Παπασταθόπουλο και το Γιάννη Μάνο, οι οποίοι με κατεύθυναν και με βοήθησαν στο να αναζητήσω θεωρητικά και επιτόπια το υλικό αυτή της εργασίας.

Την εργασία αυτή την αφιερώνω σε όλα εκείνα τα παιδιά που έχουν αισθανθεί έστω και μία φορά στη ζωή τους αισθήματα «απόρριψης» και «μη αποδοχής» από ανθρώπους που βάσισαν τους εαυτούς τους και ματαιώθηκαν και συγκεκριμένα, σε τέσσερις πρώην μαθήτριάς μου.

Στη Φαρζάνε από το Αφγανιστάν που γνώρισα στα Δολιανά,
στις Φάτιμε και Τασνίμ από τη Συρία που γνώρισα στην Κόνιτσα και
στη Ντίμαν από το Κουρδιστάν (Ιράκ) που γνώρισα στον Κατσικά.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μέχρι το τέλος του 2015, πάνω από 65.000.000 άνθρωποι κυρίως από τη Συρία, το Ιράκ, το Ιράν και το Αφγανιστάν αναγκάστηκαν να εκτοπιστούν από τις χώρες καταγωγής τους λόγω των πολυμέτωπων ένοπλων συρράξεων και των αδιάκριτων βιαιοπραγιών στη Μέση Ανατολή (και όχι μόνο), 50% εκ των οποίων ήταν ανήλικα παιδιά. Η αναζήτηση «ασφάλειας» και η αναμονή της όχι και τόσο πιθανής λήξης του πολέμου, οδήγησε σχεδόν 4.500.000 ανθρώπους σε γειτονικές τους χώρες. Η Τουρκία, το Λίβανο, η Ιορδανία και η Αίγυπτος ήταν οι κύριες χώρες μετακίνησής τους. Καθημερινά, από το 2015, υπολογίζεται ότι σχεδόν 34.000 άνθρωποι, ένας αριθμός που αυξάνεται διαρκώς, εγκαταλείπουν βίαια τα σπίτια τους.

Ο Διεθνής Οργανισμός για τη Μετανάστευση (IOM) εκτιμά ότι πάνω από 1,011,700 «μετανάστες» έφτασαν στα ανατολικά σύνορα της Ευρώπης δια θαλάσσης, οι περισσότεροι εκ των οποίων στα ελληνικά νησιά (Hirschon, 2016). Συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι μόνο το 2015, περίπου 500.000 άνθρωποι έφτασαν στη Λέσβο και περίπου άλλοι 385.000 καταγράφηκαν στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Τόσο η άφιξη σχεδόν 1.000.000 ανθρώπων στην Ελλάδα όσο και η αδιάκοπη μετακίνησή τους, με προορισμό χώρες του δυτικοκεντρικού και βόρειου ευρωπαϊκού εδάφους, κατέστησε ορατούς εκατοντάδες και χιλιάδες ανθρώπους πάνω στην ευρωπαϊκή επιφάνεια, που μέχρι εκείνη τη στιγμή διαβίωναν σε μία «γκρίζα» ζώνη αορατότητας, διασχίζοντας θαλάσσια σύνορα και διανύοντας πεζοί δεκάδες χιλιόμετρα (Ροζάκου, 2018).

Η Χίρσον υποστηρίζει ότι οι «ροές», όπως επιλεκτικά ορίζονται οι μετακινήσεις ανθρώπων, που είτε έχουν δικαίωμα αίτησης ασύλου είτε αναζητούν εργασία και διαμονή, είναι ασύλληπτες, καθώς, τα αριθμητικά δεδομένα δείχνουν σημαντική αύξηση από τον κάθε προηγούμενο χρόνο. Σύμφωνα με την ίδια, πέρα από το αριθμητικό μέγεθος που χαρακτηρίζει αυτές τις «ροές» τα τελευταία χρόνια, αυτό που διακρίνει τις τωρινές μετακινήσεις, είναι ότι περιλαμβάνουν ως επί το πλείστον ανθρώπους, που εκδιώχθηκαν από πόλεμο. Πάνω από 21.000.000 έχουν βάσιμα αποκτήσει το καθεστώς του «πρόσφυγα», από τη στιγμή που διέσχισαν τα νότια σύνορα της Ευρώπης. Εκτός αυτού, το ποσοστό των εν δυνάμει δικαιούχων ασύλου είναι ιστορικά για πρώτη φορά πολύ μεγαλύτερο από τους οικονομικούς «μετανάστες» (Hirschon, 2016).

Ο νομικός Τσιτσελίκης (2016), στο άρθρο του «Σκέψεις για μια δικαιοκρατική προσέγγιση του προσφυγικού», το οποίο δημοσιεύτηκε από το

περιοδικό *Θέσεις*, υποστηρίζει ότι αυτό το φαινόμενο γίνεται αντιληπτό από την ευρωκεντρική οπτική μας, ως κυρίως «προσφυγικό». Παρά το γεγονός του ότι ανέκαθεν οι «ροές» των εκτοπισμένων πληθυσμών ήταν ως επί το πλείστον μικτές, αποτελούμενες και από τις δύο κατηγορίες, αυτή του «πρόσφυγα» και αυτή του «μετανάστη». Ωστόσο, σημειώνει ότι αν (απο)δεχτούμε τους αυστηρούς νομικούς διαχωρισμούς ανάμεσα στον «πρόσφυγα» και το «μετανάστη» και αν αναλογιστούμε ότι το ποσοστό των ανθρώπων που αιτείται άσυλο στη χώρα μας είναι πολύ μικρότερο από άλλες χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης, αυτό το φαινόμενο ορίζεται ως κυρίως «προσφυγικό» και όχι «μεταναστευτικό» (Τσιτσελίκης, 2016, Μάρτιος 134). Παράλληλα, η ανθρωπολόγος Ροζάκου προσθέτει ότι το «προσφυγικό», το οποίο κυριάρχησε στο ευρωπαϊκό φαντασιακό, ως «προσφυγική κρίση», εκφράζοντας μία πολύ συγκεκριμένη ευρωπαϊκή συλλογιστική, δε συνιστά ένα καινούργιο φαινόμενο, αλλά, και ούτε μπορεί να χαρακτηρίζεται ως αποκλειστικά «ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση», από τη στιγμή που τα ποσοστά των μετακινούμενων ανθρώπων που διαμένουν σε μη ευρωπαϊκά εδάφη είναι πολύ μεγαλύτερα από αυτά που εντοπίζονται στα ευρωπαϊκά (Ροζάκου, 2018).

Για την αναλυτική επεξεργασία της μετακίνησης εκατομμυρίων ανθρώπων «φαντασμάτων» από τη Μέση Ανατολή και την Αφρική στο ευρωπαϊκό έδαφος και των τρόπων με τους οποίους οι ευρωπαϊκές «μεταναστευτικές» πολιτικές δείχνουν να συγκεκαλύπτουν πρακτικές αποκλεισμού ατόμων και κοινοτήτων τόσο από το δικαίωμα στο άσυλο όσο και από την ιδιότητα του πολίτη, η ανθρωπολόγος Κάμποτ θέτει ένα ευρύτερο πλαίσιο συζήτησης περί «μετανάστευσης», ασύλου και υπηκοότητας στους κόλπους της Ευρωπαϊκοποίησης, τουλάχιστον μία δεκαετία νωρίτερα.

Όπως η ίδια υποστηρίζει, αν και ήδη από το 2008, επτά χρόνια πριν από την «προσφυγική κρίση» του 2015, οι θεσμικές αστάθειες και οι κοινωνικοπολιτικές αναταραχές που αναδύθηκαν στην Ελλάδα, αξίωσαν από τους Έλληνες και τους Ευρωπαίους να ξανασκεφτούν τις επιπτώσεις της, τόσο στο πλαίσιο της διαχείρισης της «μετανάστευσης» όσο και των οικονομικών και δημοσιονομικών πολιτικών, αυτό που επιτεύχθηκε ήταν να μην μία αποδοχή των επιπτώσεων αλλά, από την άλλη μία ανικανότητα αναγνώρισης του βαθμού και των διαστάσεών της.

Παρά το γεγονός του ότι δεν αναλύει τους τρόπους με τους οποίους η Ελληνική Κυβέρνηση και η «Τρόικα» (η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα) συνέβαλλαν στην

περιθωριοποίηση της Ελλάδας και στον αποκλεισμό των «ξένων» μέσα στην Ελλάδα και την Ευρώπη, αναδεικνύει το νομικό κενό των διαδικασιών αίτησης ασύλου. Ένα κενό, το οποίο καλύπτεται μέσω της παροχής υπηρεσιών και των τρόπων που τις λαμβάνουν ή μη, οι υπό μετακίνηση άνθρωποι, μέσα σε ένα δυσλειτουργικό σύστημα. Στην περίπτωση της Ελλάδας, αυτό το πλαίσιο νομικής αβεβαιότητας και κενού δεν εξετάζεται μονόπλευρα αλλά, συσχετίζεται με διαστάσεις της καθημερινότητας και της δικαιοσύνης στον απόηχο της πολιτικής βίας, της οικονομικής κρίσης, της συνεχώς αυξανόμενης φτώχειας, της συχνά κτηνώδους αστυνόμευσης και των «φυλετικών» διακρίσεων. Πρόκειται για όλα αυτά, τα οποία εκφράζουν ένα καθημερινό γίνεσθαι «τραγωδιών» για τους υπό μετακίνηση ανθρώπους και συγκροτούν αυτό που ορίζεται ως «κρίση ασύλου» (Cabot, 2014).

Μέσα, σε μία κοινωνική περίοδο μετάβασης, ακριβώς άγνωστο το προς τα που, η ελληνική πολιτεία, γονατισμένη από την οικονομική κρίση, βρέθηκε στο κατώφλι της αντιμετώπισης μιας περίπλοκης κοινωνικής κατάστασης, αυτής της υπό εξέλιξης «προσφυγικής κρίσης». Μέσα στην πυκνότητα και την πολυπλοκότητά του, αυτό το οποίο ανακηρύχθηκε ως «προσφυγική κρίση» μπορεί να ιδωθεί σύμφωνα με τους Κιρτσόγλου και Τσιμουρή σαν ένας «κόμπος», όπου η κρατική κυριαρχία και η υπερ-εθνική διακυβέρνηση συνδέονται με πολυσύνθετες οντολογίες της ανισότητας και όπου αξιακές αμφισβητήσεις και νέες μορφές της ιδιότητας του πολίτη εμπλέκονται με την πολιτική της ζωής και του θανάτου.

Ο πολυχρησιμοποιούμενος όρος «κρίση» για ερευνητές και κοινό, που έστρεψε το βλέμμα σε περιφερειακού ενδιαφέροντος τόπους, όπως είναι η ελληνική εθνογραφία, συνήθως, συνοδευόμενος από τον όρο «ανθρωπιστική», ο οποίος δεν εμφανίστηκε στη συλλογική ευρωπαϊκή συνείδηση για να αντικαταστήσει τον όρο «προσφυγική» αλλά, να τον επιφορτίσει, με κεντρικό αφήγημα τον ευρωπαϊκό «ανθρωπισμό», εκφράζει την πρόσφατα ανακαλυφθείσα ευρωπαϊκή «ευαισθησία» για την απώλεια χιλιάδων ανθρώπινων ζώων από την Ασία και την Αφρική στη Μεσόγειο (Kirtsoglou & Tsimouris, 2016).

Ό,τι παρουσιάζεται καθημερινά να συμβαίνει στο Αιγαίο, ως συνέπεια της «Ευρώπης Φρούριο», η οποία έχει μετασηματίσει παραμεθόριους σε βιοπολιτικούς και θανατοπολιτικούς τόπους, εξυπηρετεί σαν ένας «ιστορικός σπόρος» και χρησιμοποιείται σαν ένας παραμορφωμένος φακός όπου η ετερότητα κατασκευάζεται με οριενταλιστικούς όρους, αναπαράγοντας κυρίως το «παραδοσιακό» στερεότυπο του φονταμενταλιστή, σκοταδιστή μουσουλμάνου «Άλλου» και του «επικίνδυνου

μουσουλμάνου τρομοκράτη» στην Ιστορία (Βουτυρά, 2014), (Kirtsoglou & Tsimouris, 2016).

Όπως αναφέρει η Βουτυρά, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όπου το πολιτικό μετατοπίστηκε στο θρησκευτικό πεδίο, το θρησκευτικό έχει πολιτικοποιηθεί, καθιερώνοντας το συγκεκριμένο στερεότυπο. Η εικόνα του «τρομοκράτη», ιδίως, μετά και από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001, σχετίστηκε με το Ισλάμ και ταύτισε την απειλή του «εχθρού» με τη συγκεκριμένη θρησκευτική ταυτότητα. Έτσι, η εικόνα του «πρόσφυγα» ως έναν λανθάνοντα εν δυνάμει «τρομοκράτη» και «εχθρό», που χτίζεται μέσω ενός επικίνδυνου λεξιλογίου, το οποίο παράγει τη δική του τρομοκρατική δυναμική σε όσους το χρησιμοποιούν, εκφράζει μία «τρομολογία», η οποία οδηγεί το πολιτικό, δηλαδή, το κράτος, στην ασφάλεια των εξωτερικών συνόρων του και στην απομάκρυνση των «ανεπιθύμητων» «επικίνδυνων» «ξένων». Ακριβολογώντας, γεωπολιτικά, αυτή η συμπεριφορά υπηρετεί και το μοναδικό μεταψυχροπολεμικό αμυντικό δόγμα στην Ελλάδα που ήταν και είναι γενικώς, ο «εξ ανατολών κίνδυνος», ο οποίος υπονομεύει την κρατική επικυριαρχία, όχι σε εθνικό, αλλά, σε κρατικό επίπεδο (Βουτυρά, 2014).

Οι Κιρτσόγλου και Τσιμουρή (2016) βασιζόμενοι στους Deleuze and Guattaris (1987), υποστηρίζουν ότι ο «πρόσφυγας» προσλαμβάνεται και προσωποποιείται ως μία «σφήκα». Μία «σφήκα» που ρισκάρει τη ζωή της και τις ζωές των παιδιών της για να φτάσει στις ακτές της Λέσβου και απ' όπου και οπότεν αποφασιστεί, να συνεχίσει το επώδυνο ταξίδι της στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη. Ως μία «σφήκα», που «φοβίζει» και ενισχύει τις εθνικές συνοριακές πολιτικές. Ως μία αποτοπικοποιημένη οντότητα, της οποίας η έξοδος από την πατρίδα της και το ταξίδι της από την Ανατολή παρουσιάζονται ως απεγνωσμένα και η μετάβασή της στην Ευρώπη σαν να έχει φτάσει στον «παράδεισο». Ως μία οντότητα, η οποία έχει αποτοπικοποιηθεί λόγω των διεθνών πολιτικών συνθηκών και των παγκόσμιων οικονομικών ανισοτήτων αλλά, κυρίως λόγω του γεωστρατηγικού ρόλου των «Δυτικών Μεγάλων Δυνάμεων» στη σκηνοθεσία πολέμων και βίας στην παγκόσμια πολιτική και οικονομική σκηνή (Kirtsoglou & Tsimouris, 2016).

Η «προσφυγική κρίση», ωμά αυτο-αναφέρεται σ' αυτό το υποκείμενο. Επικεντρωμένη από το 2015 στην περιφέρεια του Ανατολικού Αιγαίου και συγκεκριμένα στα ελληνικά νησιά, τη Λέσβο, τη Χίο, τη Σάμο και την Κω μετακινήθηκε και στην ηπειρωτική Ελλάδα, όπου υπήρχαν ήδη δομές που επιλέχθηκαν ως «κατάλληλες» να «φιλοξενήσουν» τους «πρόσφυγες» και τους «μετανάστες» ή όπου

θα υπήρχε η δυνατότητα να παραχθούν πρόχειροι καταυλισμοί - στρατόπεδα, τα λεγόμενα «camps», τα οποία αποτελούν διεθνώς το κυρίαρχο μοντέλο διαχείρισης «προσφυγικών» και «μεταναστευτικών» πληθυσμών.

Συγκεκριμένα, στην περιοχή της Ηπείρου δομήθηκε εκ νέου μία νέα «ανθρωπιστική» γεωγραφία καθώς, μετασχηματίστηκαν δομές, ξενοδοχεία και παλιά στρατιωτικά αεροδρόμια σε χώροι «φιλοξενίας» και «διαμονής» «προσφύγων». Χαρακτηριστικές περιπτώσεις ήταν και είναι οι εξής: η Μαθητική Εστία Τσεπελόβου, το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας, η Μαθητική Εστία Δολιανών, η πρώην Παιδόπολη «Αγία Ελένη», το παλιό στρατιωτικό αεροδρόμιο του Κατσικά έξω από τα Ιωάννινα, το οποίο συγκροτήθηκε σε «camp» με σκηνές και στη συνέχεια με κοντέινερ, ανάλογα και του «Πετροπουλάκη» στην εθνική οδό Ιωαννίνων – Άρτας έξω από τη Φιλιπιάδα καθώς, επίσης και ξενοδοχεία σε οικισμούς εντός και εκτός των Ιωαννίνων. Η συγκρότηση αυτών των χώρων «φιλοξενίας» συσπείρωσε ντόπιους, «αλληλέγγυους», συλλογικότητες, εθελοντικές οργανώσεις αλλά, και ανεξάρτητους εθελοντές, ακτιβιστές, ΜΚΟ, τοπικούς και ξένους θεσμικούς φορείς «αλληλεγγύης» και «ανθρωπιστικής» παρέμβασης, ακαδημαϊκούς και πολιτικά πρόσωπα γύρω και μέσα σε κάθε «δομή» και «camp», οι οποίοι βρίσκονταν στην «πρώτη γραμμή», στα σημεία άφιξης των πρώτων πληθυσμιακών εισροών και στους χώρους «φιλοξενίας» για να «βοηθήσουν» τους «πρόσφυγες» και τους «μετανάστες».

Στην περιοχή της Ηπείρου, το 2016, συνολικά καταγράφηκαν 2.091 «πρόσφυγες» και «μετανάστες» εκ των οποίων 980 «φιλοξενούνταν» στον Κατσικά, 585 στη Φιλιπιάδα, 219 στα Δολιανά, 168 στην Κόνιτσα και 139 στο Τσεπέλοβο. Από αυτά τα συνολικά αριθμητικά δεδομένα, στον Κατσικά «φιλοξενούνταν» 299 παιδιά και έφηβοι-ες, στη Φιλιπιάδα 284+, στα Δολιανά 121, στην Κόνιτσα 81 και στο Τσεπέλοβο 39+. ¹

Το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων συγκρότησε Επιστημονική Επιτροπή από καθηγητές/τριες και επιστημονικούς συνεργάτες των ελληνικών ΑΕΙ για τη στήριξη των παιδιών των «προσφύγων» και των «μεταναστών» στις 18.3.2016. Αντικείμενο αυτής της ενέργειας ήταν η καταγραφή εκπαιδευτικών δράσεων στα Κέντρα «φιλοξενίας» σε εθνικό επίπεδο, η οργάνωση, η εποπτεία και η

---

¹ Τα στοιχεία προέρχονται από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Επιστημονική Επιτροπή για την υποβοήθηση του έργου της Επιτροπής Στήριξης των Παιδιών των Προσφύγων. Οι εκπαιδευτικές δράσεις για τα παιδιά των προσφύγων – Ιούνιος, 2017. Βλ. <https://www.minedu.gov.gr/prosf-ekpaideusi-m/23735-08-06-16-i-katagrafi-ton-ekpaideftikon-drason-se-40-kentra-domes-filoksenias-prosfygon-2> (τελευταία πρόσβαση: 23.02.2019)

πιλοτική εφαρμογή δοκιμασμένων ή μη εκπαιδευτικών παρεμβάσεων σε συγκεκριμένους καταυλισμούς και στη συνέχεια, στο σύνολό τους. Κύριος στόχος κατέστη η κατάθεση προτάσεων για την εκπαίδευση των παιδιών των «προσφύγων» και των «μεταναστών» και την «ένταξή» τους στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2016-2017.

Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων με συντονιστή τον καθηγητή Κοινωνικής Λαογραφίας Βασίλη Νιτσιάκο και δύο συνεργάτες, την αναπληρώτρια καθηγήτρια Χημείας Άννα - Ειρήνη Κούκου και τον επιστημονικό συνεργάτη της Επιτροπής Ερευνών Σάββα Δημητριάδη, οι οποίοι συγκροτούσαν την τριμελή επιτροπή που είχε οριστεί από το ΥΠΕΠΘ για την περιοχή της Ηπείρου, ανέλαβε το καλοκαίρι του 2016 να παρέμβει πιλοτικά σε δύο στεγασμένες δομές «φιλοξενίας», αυτή της Μαθητικής Εστίας Τσεπελόβου και στη συνέχεια αυτής των Δολιανών.

Πάνω από 50 εθελοντές – εκπαιδευτικοί εν ενεργεία ή συνταξιούχοι, προπτυχιακοί-ές, μεταπτυχιακοί-ές και διδακτορικοί-ές φοιτητές-τριες, απόφοιτοι-ες, αλλά, και πολίτες που ήθελαν να «βοηθήσουν» σ’ αυτό το έργο, ανταποκρίθηκαν ήδη από τον Μάιο του 2016 για να παράσχουν εθελοντική εργασία και να βοηθήσουν στην υλοποίηση του. Με την υποστήριξη του ΥΠΕΠΘ, πριν την υλοποίηση των παρεμβάσεων, διοργανώθηκαν σεμινάρια ταχύρρυθμης εκπαίδευσης εθελοντών και εθελοντριών «προσφυγικών» καταυλισμών και κέντρων «φιλοξενίας» «προσφύγων» στη Θεσσαλονίκη στις 2.4.2016 και στα Γιάννενα στις 12.5.2016 αλλά, και ποικίλα άλλα σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας, με στόχο την προετοιμασία των εθελοντριών και των εθελοντών.

Στις 8.6.2016, ξεκινήσαμε την εκπαιδευτική μας παρέμβαση με πρακτικές μη τυπικής εκπαίδευσης στα παιδιά που διέμεναν στη Μαθητική Εστία Δολιανών. Η ομάδα μας αποτελούταν από προπτυχιακούς-ές, μεταπτυχιακούς-ές φοιτητές-ριες και τελειόφοιτους-ες υπό την επίβλεψη αλλά, και την επιτόπια συνεργασία μας με υπεύθυνους-ες καθηγητές-ριες του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, το Στάθη Παπασταθόπουλο (Επ. Καθ. Ψυχολογίας Ψ. Ιωαννίνων), τη Λήδα Στεργίου (Επ. Καθ. Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης ΠΤΝ Ιωαννίνων), το Θεοχάρη Ράπτη (Επ. Καθ. Μουσικής και Μουσικής Αγωγής ΠΤΝ Ιωαννίνων), τη Μαρίκα Λεκάκου (Επ. Καθ. Γλωσσολογίας Φ. Ιωαννίνων), τη Λένα Καμπέρη (Νηπιαγωγός – Σχολική Σύμβουλος Προσχολικής Αγωγής) αλλά, και με προσωπικό Ε.Ε.ΔΙ.Π και Ε.Τ.Ε.Π του ΠΤΝ Ιωαννίνων. Η πιλοτική εφαρμογή της συγκεκριμένης παρέμβασης είχε ως κύριο

στόχο την παιγνιώδη προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης/ξένης γλώσσας και τη δημιουργική απασχόληση των παιδιών. Η διάρκειά της είχε οριστεί ένας μήνας. Όταν τελείωσε αυτός ο μήνας, κανένας και καμία μας δεν ήθελε να σταματήσει.

Μέσα σε ένα συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο, με τους τρόπους και τους όρους που είχε συγκροτηθεί η αλληλεπίδραση με τους «Άλλους» και σε έναν κοινωνικό χώρο ορίων, όπως είναι μία δομή «φιλοξενίας», συγκροτήσαμε σχέσεις αλλά, και ταυτόχρονα συγκροτηθήκαμε μέσα απ' αυτές, επενδύοντάς τες ο καθένας και η καθεμία μας με διαφορετικά πολιτισμικά νοήματα και προσδίδοντάς τες περιεχόμενο μέσα από τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε και βλέπουμε τον κόσμο που μας περιβάλλει.

Εκείνο το διάστημα, έχοντας ολοκληρώσει το 2^ο εξάμηνο παρακολούθησης των μαθημάτων του Διατομεακού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία - Λαογραφία» με κατεύθυνση τη Λαογραφία και ειδίκευση τις Κοινωνικές και οικονομικές δομές, τη συλλογική μνήμη και τις ταυτότητες, του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, κατέθεσα στον Βασίλη Νιτσιάκο, ερευνητική πρόταση μεταπτυχιακής διπλωματικής διατριβής με κεντρικό ερευνητικό ζητούμενο την καταγραφή και ανάλυση καθημερινών διαπροσωπικών και όχι μόνο σχέσεων, που αναπτύσσονταν διαλεκτικά μεταξύ των ανθρώπων που διέμεναν στο Κέντρο «φιλοξενίας» της Κόνιτσας από το Μάρτιο του 2016 με τους ανθρώπους που εργάζονταν ως υπάλληλοι σ' αυτή και με τους ανθρώπους της τοπικής κοινότητας.

Ως ένας τρόπος προλόγισης του συγκεκριμένου θέματος και της επιλογής αυτού του εθνογραφικού πεδίου, χρειάζεται να ειπωθεί ότι το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας, όπου επιλέχθηκαν να «φιλοξενηθούν» με όρους «προσωρινότητας» κυρίως Σύριοι «πρόσφυγες», ήταν μία από τις πρώτες δομές που «υποδέχτηκε» και «φιλοξένησε» «πρόσφυγες» στην Ήπειρο. Το συγκεκριμένο Κέντρο, το οποίο αποτέλεσε ένα προνομιακό πεδίο συγκρότησης της κατηγορίας του «πρόσφυγα», όπως και κάθε δομή «προσφύγων», ως «οικοδεσπότης» θεωρήθηκε υποδειγματικός και ως το «καλό παράδειγμα» για τους τρόπους που προσέφερε «ανθρωπιστική» αρωγή στους υπό όρους «φιλοξενούμενους» του, για όλα τα άλλα «Κέντρα διαμονής και φιλοξενίας», των υπόλοιπων δήμων της περιοχής της Ηπείρου. Πιο συγκεκριμένα, ως προνοιακή δομή παρουσιάστηκε ως η «καλύτερη δομή «φιλοξενίας»» για τις «κατάλληλες» κτιριακές εγκαταστάσεις της,

την ετοιμότητα του χώρου, για τις «ανθρώπινες» και «αξιοπρεπείς» συνθήκες διαβίωσης και για το σύνολο των υπηρεσιών της ιδίως, για εκείνο το πρώτο κρίσιμο διάστημα κινητοποίησης και άμεσης ανάγκης. Η υποδοχή των «προσφύγων» χαρακτηρίστηκε ως «θερμή» και με τον τρόπο που μιντιακά καλύφθηκε με δημοσιογραφικά ρεπορτάζ, εποπτικό και οπτικοακουστικό υλικό, φωτογραφίες, ραδιοφωνικές εκπομπές και με τον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο αναδεικνυόταν ένα πλαίσιο, όπου η δομή αυτή της Κόνιτσας αποκτούσε μία «ιδανική» περίπτωση εφαρμογής της «φιλοξενίας» και της «αλληλεγγύης» προς τους «πρόσφυγες». Οι «ανθρώπινες» πρακτικές «βοήθειας», συμπαράστασης, «ανθρωπισμού» και «αλληλεγγύης» ήταν τα κύρια στοιχεία που προβλήθηκαν ως μέρος της καθημερινής της λειτουργίας.²

Ιστορικά, χρειάζεται να ειπωθεί ότι το συγκεκριμένο Κέντρο, συγκροτήθηκε ως χώρος «φιλοξενίας» και «προστασίας» ασυνόδευτων παιδιών πολέμου, ορφανών και απόρων από διάφορες χώρες και όχι μόνο από τον ελλαδικό χώρο.³ Κατά συνέπεια, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε και να πούμε με μία αμήχανη επιφυλακτικότητα ότι οι άνθρωποι που εργάζονταν σ' αυτή τη δομή, ως μόνιμοι κυρίως υπάλληλοι και οι κάτοικοι της Κόνιτσας, ήταν «εξοικειωμένοι» και είχαν ανάλογες βιωμένες εμπειρίες με αλλόγλωσσους και αλλόθρησκους πληθυσμούς στο χώρο και το χρόνο. Χωρίς, αυτό να σημαίνει ότι έτσι θα «έπρεπε» να 'ναι.

Στο συγκεκριμένο βιοπολιτικό «παράδειγμα», όπου, καθημερινά τελούνταν πρακτικές πρόνοιας, μηχανισμοί «ανθρωπιστικής» παρέμβασης, πρωτόκολλα επιτήρησης, υγιεινής, χρήσης και καθαριότητας του χώρου και ρυθμιστικές παρεμβάσεις στην καθημερινή ζωή των «φιλοξενούμενων», βρέθηκα επιτελώντας για πάνω από ένα χρόνο ένα διπλό «ρόλο». Από τη μία εργαζόμουν από τις 26.1.2017 έως τις 28.2.2018, στο πρόγραμμα: «ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ» με το ακόλουθο έργο: «Διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας και δημιουργική απασχόληση παιδιών ηλικίας 4-5, 6-12 και 13-18 ετών», που κινούσε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων με επιστημονικό υπεύθυνο, το Στάθη Παπασταθόπουλο και από την άλλη, ταυτόχρονα, διεξήγαγα εθνογραφική, επιτόπια

---

² <https://typos-i.gr/article/kalo-paradeigma-ths-konitsas> (τελευταία πρόσβαση: 25.03.2019)

³ <https://kkppe.gr/pronoia/paidi/monada-prostasias-paidiou-konitsas/> (τελευταία πρόσβαση: 25.03.2019)

έρευνα για τις ανάγκες της μεταπτυχιακής μου διατριβής.

Στη βάση αυτών των δύο «ρόλων» που επιτελούσα, ο κάθε ρόλος κινούταν σε δύο επίπεδα. Πρώτον, το να διδάσκω ελληνικά στα παιδιά που διέμεναν στη συγκεκριμένη δομή, σημαίνει ότι επιτελούσα το «ρόλο» της εκπαιδευτικού. Ως εκπαιδευτικός που εργαζόμουν σε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα, δε δρούσα για «λογαριασμό μου» αλλά, ως ένα δρων υποκείμενο ενός επαγγελματοποιημένου πλαισίου. Δεύτερον, το να ερευνώ ένα συγκεκριμένο θέμα, σημαίνει ότι επιτελούσα το «ρόλο» της «ερευνήτριας». Ως «ερευνήτρια» - μεταπτυχιακή φοιτήτρια σε ένα συγκεκριμένο μεταπτυχιακό ενός θεσμού, δε δρούσα πάλι για «λογαριασμό μου», αλλά, ως ένα δρων υποκείμενο ενός θεσμοποιημένου πλαισίου, όπως είναι το Πανεπιστήμιο. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο συμφραζομένων, κατασκευάζοντας την τυπολογία αυτών των «ρόλων», συμμετείχα σε έναν κοινωνικό κόσμο όπου θεσμοποιούταν η συμπεριφορά μου και κανονικοποιούνταν οι «ρόλοι» μου. Οι τρόποι με τους οποίους οι «ρόλοι» μου ενσωμάτωναν την ατομική μου εμπειρία στο συγκεκριμένο πεδίο, με συσχετίζαν με την υπό εξέταση συλλογικότητα. Δηλαδή, ερευνώντας τους υπαλλήλους της δομής, ήταν σαν να ερευνώ τον ίδιο μου τον εαυτό, από μία προοπτική «ρόλων», ναι μεν διαφορετικών αλλά, συνάμα, διαμεσολαβημένων από την αλληλοσυσχέτιση μαζί τους, στο συγκεκριμένο κοινό πεδίο δράσης (Μπέργκερ και Λούκμαν, 2003).

Η παρούσα μελέτη χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια, τα οποία όμως διασυνδέονται μεταξύ τους και αλληλοεξαρτώνται.

Στην εισαγωγή, γίνεται μία γενική αναφορά στο πλαίσιο, στο οποίο «ξέσπασε» η «προσφυγική κρίση» και στους τρόπους «διαχείρισής» της. Παρουσιάζεται συνοπτικά ο προβληματισμός γύρω από λέξεις-κλειδιά της σημερινής «προσφυγικής κρίσης» όπως είναι για παράδειγμα αυτές της «αλληλεγγύης» και της «φιλοξενίας». Ακολουθεί, το θεωρητικό πλαίσιο όπου επικεντρώνεται σε επιστημονικές και επιστημολογικές προσεγγίσεις του χώρου και του χρόνου, του τόπου και του μη τόπου και στη συνέχεια, στις δομές «φιλοξενίας» ως πεδία «φροντίδας» και ελέγχου. Το μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον που προκάλεσε η «προσφυγική κρίση του 2015» γι' αυτά τα ζητήματα πρόκειται να απασχολήσει το

συγκεκριμένο κεφάλαιο, το οποίο προσδοκάται να υποστηρίξει τα ερευνητικά δεδομένα που προέκυψαν με όσο το δυνατόν πιο λειτουργικό και ολιστικό τρόπο. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το αντικείμενο μελέτης, οι ερευνητικοί στόχοι, τα ερευνητικά ερωτήματα και οι υποθέσεις εργασίας. Παρουσιάζονται τα μεθοδολογικά ζητήματα τα οποία κλήθηκα να αντιμετωπίσω κατά την επιτόπια εμπειρία μου, τα οποία σχετίζονται με το σχεδιασμό και την ανάπτυξη της, τα κριτήρια επιλογής των υποκειμένων, τις δυσκολίες που συνάντησα τόσο κατά την προσέγγισή τους όσο και κατά τη συνομιλία μας, τη διάρκεια της έρευνας, τους τόπους των συναντήσεων, τη διαχείριση ορισμένων ερμηνευτικών ζητημάτων και γενικώς, τις μεθοδολογικές συμβάσεις.

Στο τέλος αυτού του μέρους, σκιαγραφείται σε μικρές παραγράφους το προφίλ του κάθε υποκειμένου σύμφωνα με τις συνεντεύξεις που πραγματοποίησα μαζί τους. Δομούνται σε μορφή βιογραφικού κειμένου, οι διαφορετικές, σημαντικές και ουσιαστικές βιοϊστορίες του καθενός και της καθημίας ξεχωριστά, με κύριο στόχο να δούμε το πώς οι μνήμες και οι βιωμένες εμπειρίες του κάθε υποκειμένου μπορούν να εξηγήσουν αντιλήψεις, συμπεριφορές και δράσεις.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο και η οργάνωση του κοινωνικού και οικονομικού ιστού της Κόνιτσας, η οποία δε συνιστά μία τυπική μεθοριακή περιοχή, αλλά, μία ρευστή κοινωνική τοπογραφία, με την παρουσία ετερόκλητων κοινωνικών, εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων. Ακόμη, η νομικο-πολιτική έννοια και το ιστορικο-γεωγραφικό πλαίσιο του εθνικού συνόρου Ελλάδας-Αλβανίας, φαίνεται να διαμορφώνει στην Κόνιτσα, ακόμη και σήμερα συνειδήσεις για τους εντός και εκτός «Άλλους» (Νιτσιάκος, 2010), (Nitsiakos, 2012), (Nitsiakos and Drinis, 2014).

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται στην κοινωνική ιστορία του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας ως «παράδειγμα» μελέτης και σε συνδυασμό με τον κοινωνικοπολιτισμικό μετασχηματισμό του από το Μάρτιο του 2016 έως τον Ιούλιο του 2018, αποπειράται μία ιστορική και συγκριτική προσέγγιση των κοινωνικών λειτουργιών και των πολιτισμικών περιεχομένων του στο χώρο και το χρόνο.

Στο τρίτο κεφάλαιο, επεξεργάζομαι και αναλύω όψεις της καθημερινής ζωής στη συγκεκριμένη δομή. Εδώ, από την πλευρά των υπαλλήλων, αναδεικνύονται αντιλήψεις, συμβολικές όψεις της «καθαριότητας» σε σχέση με εμπειρίες

κοινωνικού ελέγχου, επιτήρησης, τρόπων συμπεριφοράς και κανόνων σε ένα πλαίσιο εργασιακών καθηκόντων και «ρόλων». Αποπειράται η ανάλυση της «εργασιακής» καθημερινότητας των υποκειμένων μέσα από τις κοσμοθεωρήσεις, τις αντιλήψεις, τις πεποιθήσεις, τις αντιδράσεις και γενικότερα, τις συμπεριφορές τους τόσο στο συλλογικό όσο και στο ατομικό επίπεδο με στόχο να αναδειχθούν οι επιχώριες κοινωνικές σχέσεις. Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, παρουσιάζεται το κύριο ερευνητικό ζητούμενο που είναι οι κοινωνικές σχέσεις των υπαλλήλων της δομής με τους «πρόσφυγες» στο «εσωτερικό» της συγκεκριμένης δομής και γενικώς, οι κοινωνικές σχέσεις του «εσωτερικού» με το «εξωτερικό» πλαίσιο μέσω της ανάλυσης δικτύων επικοινωνίας, στρατηγικών αλληλεπίδρασης και πρακτικών «επαφής» του «μέσα» με το «έξω».

Στο τέταρτο κεφάλαιο, αναδεικνύονται οι διαφορετικές οπτικές των κατοίκων της Κόνιτσας για τους «πρόσφυγες» και οι κοινωνικές πρακτικές μέσω των οποίων έχουν συγκροτήσει κοινούς κώδικες επικοινωνίας και σχέσεις. Αποπειράται μία συνολική αποτίμηση προσπαθειών «ένταξης» των «προσφύγων» στην Κόνιτσα από την πλευρά της κοινότητας και συζητούνται αντιλήψεις, στάσεις, κινήσεις και ευκαιρίες. Μετά το τέλος αυτού του κεφαλαίου, καταλήγω σε παρατηρήσεις και συμπεράσματα που ανοίγουν νέους ερευνητικούς δρόμους για το μέλλον. Εδώ κατατίθενται και διαπιστώσεις αλλά, και γενικότεροι σχολιασμοί πάνω στο αν και κατά πόσο επιβεβαιώθηκαν οι αρχικές ερευνητικές υποθέσεις και όλα όσα προσπάθησα να υποστηριχθούν βιβλιογραφικά και εθνογραφικά.

Σε όλη τη διατριβή, παρατίθενται αποσπάσματα αφηγήσεων-δηλώσεων των υποκειμένων που συμμετείχαν στην παρούσα μελέτη, με στόχο μία κοινωνιολογική και ανθρωπολογική ανάλυση και ερμηνεία των δικών τους οπτικών. Το βλέμμα μου στρέφεται εξολοκλήρου στους λόγους των ίδιων των ανθρώπων, τους οποίους προσπαθώ να συνθέσω βιβλιογραφικά, όπου αυτό μπορεί να επιτευχθεί. Έχοντας βέβαια την επίγνωση των ζητημάτων του ποιος μιλάει, σε ποια συμφραζόμενα, από ποια οπτική γωνία και σε ποιο πλαίσιο (Βαρίκα, 2009).

Αυτή η εργασία κινείται λοιπόν, προς αυτή την κατεύθυνση και επιθυμεί να παρουσιάσει τους-τις πληροφορητές-τριες ως ολιστικές οντότητες μέσα όμως σε μία συγκεκριμένη, αν θα μπορούσαμε να το πούμε έτσι, «συνθήκη». Μέσα στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Κόνιτσας για τους «υπαλλήλους» και μέσα στην Κόνιτσα για τους κατοίκους.

Η μελέτη, λοιπόν, του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας δε βασίζεται σε αρχειακή έρευνα ούτε σε επίσημα γραπτά κείμενα, εφημερίδες, λογοτεχνικές και ερασιτεχνικές δημοσιεύσεις κτλ, αλλά, στον ίδιο τον άνθρωπο ως ιστορικό υποκείμενο που εκφράζει την αίσθηση του εαυτού του σε ένα παρελθόν και παρόν, μέσα στα όρια των οποίων, η υποκειμενική διάσταση της μνήμης ανακατασκευάζει και επαναδιαπραγματεύεται την ίδια την Ιστορία (Halbwachs, 2013). Σε σχέση με αυτή την επιλογή, επιχειρώ να παρουσιάσω τη μεταβατική πορεία του υπό μελέτη κοινωνικού θεσμού μέσω των συγχύσεων, των ασαφειών και των αντιφάσεων των ίδιων των ανθρώπων για να χαρτογραφηθούν τα διαφορετικά επίπεδα πρόσληψης και ανάγνωσης των αλλαγών που συντελέστηκαν τόσο σε διοικητικό και οργανωτικό επίπεδο όσο και σε συνειδησιακό, σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικο-πολιτικό γίγνεσθαι.

Παρατηρώντας και μελετώντας το περιεχόμενο των λόγων των ανθρώπων, οι οποίοι εκφράζονται, μετουσιώνοντας το παρελθόν σε παρόν, δηλαδή, προσδίδοντάς του διαφορετικές λογικές που ενδεχομένως δεν του είχαν δώσει τότε, δομούνται δυναμικές αφηγήσεις πολλαπλών μετατοπίσεων και αμφίσημων εμπειριών σ' έναν ιδιότυπο, ιδρυματικό, «ολοκληρωτικό», κανονιστικό και καθορισμένο ιστορικά και πολιτισμικά προνοιακό και διαβατήριο χωροχρόνο επιτέλεσης των επαγγελματιών τους και του βαθιά «φιλανθρωπικού» «ανθρωπισμού» τους προς τους «πρόσφυγες» (Τρουμπέτα,2012).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πολύπλοκο και ρευστό πλαίσιο της συζήτησης για την «προσφυγική κρίση» ή για το «προσφυγικό/μεταναστευτικό φαινόμενο ή ζήτημα» στην Ευρώπη έφερε στην επιφάνεια δομικά ζητήματα που εφάπτονται μεταξύ τους και που καταδεικνύουν τα ευαίσθητα σημεία και τις εγγενείς αδυναμίες του Ευρωπαϊκού Οικοδομήματος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αντιμέτωπη με τη μεγαλύτερη οικονομική-δημοσιονομική κρίση, χαρτογραφείται στο πιο επισφαλές σημείο της πορείας της προς την Ολοκλήρωση (Χριστόπουλος, 2015). Η αναποτελεσματικότητα του ενωσιακού αυτού θεσμού να δρομολογήσει και να εφαρμόσει ένα ενιαίο συγκροτημένο ευρωπαϊκό πρόγραμμα εξόδου απ' αυτή, επιβεβαιώνει την παρατεταμένη αποτυχία του να λειτουργήσει ως μία πολιτική ενότητα. Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές λιτότητας, οι προσποητές υποχωρήσεις μπροστά στα αντικρουόμενα συμφέροντα των κρατών-μελών του, οι πολιτικές και διοικητικές ελίτ, οι διαφορετικές καπιταλιστικές δομικές προσαρμογές, οι αντιδιαμετρικές διορατικότητες των ηγετών και η μη βούληση συγκρότησης ενός κοινού, ευρωπαϊκού αφηγήματος ανάπτυξης και προόδου, είναι μερικές από τις αιτίες που έδωσαν φωνή σε κριτικές για ανορθολογική και άδικη διαχείριση της οικονομικής κρίσης, που συγκροτήθηκε στους κόλπους του (Ποττάκης, 2017) .

Αφού, είχαν προηγηθεί οκτώ συνεχόμενα έτη οικονομικής «ύφεσης» στην Ελλάδα, όπως ονομάστηκαν από τους επίσημους κύκλους, οικονομικής αστάθειας, μείωσης των μισθών και των εισοδημάτων, φτωχοποίησης αλλά και γενικότερα, καταπάτησης των εργασιακών και όχι μόνο δικαιωμάτων των πολιτών, που οδήγησαν πολλούς Έλληνες σε «μεταναστευτικούς» δρόμους, η οικονομική κρίση δε μετεξελίχθηκε από οικονομική-δημοσιονομική σε «ανθρωπιστική», αντιθέτως, ως διαδικασία, πέρασε από τη μία κατάσταση στην άλλη. Δηλαδή, η οικονομική κρίση μετασχηματίστηκε κυρίως κοινωνικά και πολιτισμικά και κινήθηκε στο «ανάμεσα» του παρελθόντος και του μέλλοντος. Και οι οποιεσδήποτε ταξινομήσεις επιχειρήθηκαν, όπως πάντα άλλωστε, ανάμεσα στους τομείς της πολιτικής, της οικονομίας και της κοινωνίας, άλλο παρά αυθαίρετες μπορεί να θεωρούνται, από τη στιγμή που η έκπτωση των αξιών και οι κοινωνικές διακρίσεις και ανισότητες ήταν και είναι συμπαράγωγά τους (Δαλκαβούκης, 2015) .

Χωρίς αμφιβολία, πάνω σ' αυτό το άγονο έδαφος μιας κρίσης χωρίς τέλος, η

Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ελλάδα κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν, σχεδόν ταυτόχρονα, μία ακόμη, ίσως, πιο σημαντική «κρίση», αυτή τη φορά την «προσφυγική». Η ανάγκη για αποτελεσματική αντιμετώπιση κάθε πλευράς αυτού του ζητήματος, κατέδειξε για μία ακόμη φορά την ανικανότητα διαμόρφωσης μίας ενιαίας ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής. Αυτό το πολιτικό ζητούμενο, κατά τη Βουτυρά είναι, όμως, αδύνατο, *«δεδομένης της ιστορικής και γεωπολιτικής διαφοροποίησης των κρατών-μελών, άρα και αδυναμίας της επανεθνικοποίησης της μεταναστευτικής πολιτικής στο επίπεδο των εθνικών κρατών»* (Βουτυρά,2014:240) .

Όπως, σημειώνει ο Τσιτσελίκης, η «προσφυγική κρίση» έχει τη μορφή ενός μηχανικού παζλ συνδυασμών, αυτού του κύβου του Ρούμπικ: Κάθε στοιχείο έχει έξι διαφορετικές χρωματικές όψεις που η κάθε μία συναρτάται με το επόμενο στοιχείο-πλευρά του παζλ. Η κάθε όψη συναρτάται με την χρωματικά ίδια με έναν μόνον αποκλειστικό τρόπο, αποκλείοντας ταυτόχρονα κάθε άλλη δυνατότητα συνδυασμού. Ένας μηχανισμός περιστροφής επιτρέπει σε κάθε έδρα να περιστρέφεται ανεξάρτητα από τις άλλες, με αποτέλεσμα να συγχέονται τα χρώματα. Για να λυθεί το παζλ-πρόβλημα, πρέπει κάθε έδρα του κύβου να αποτελείται συνδυαστικά, αποκλειστικά από τον ίδιο χρωματικό συνδυασμό. Χωρίς να έχει προταθεί μία «λύση» αυτού του παζλ, κρατικοί, διοικητικοί και κοινωνικοί οργανισμοί κινητοποιήθηκαν για να διαχειριστούν τις συνεχώς αυξανόμενες «ροές» μετακίνησης πληθυσμών από τις εμπόλεμες χώρες της Ανατολής, με τρόπους που έπρεπε να προσαρμόζονται σε ένα κράτος δικαίου, το οποίο υπηρετεί και μεριμνά για τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και να παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής «ένταξης» (Τσιτσελίκης, 2016, Μάρτιος 134). Ωστόσο, αυτό που παρατηρήθηκε, ήταν μία κατά κόρον «ανθρωπιστική» βοήθεια, με κεντρικό αφήγημα τη «φιλοξενία» και την «αλληλεγγύη» ως βασικά χαρακτηριστικά των Ελλήνων. Μία βοήθεια, όμως, που σε καμία περίπτωση, δεν προσidiaζε τουλάχιστον από την πλευρά της κοινωνικής θεωρίας, σε μία «ενταξιακή» αντιμετώπιση και διαχείριση των «προσφύγων» ως μοχλό κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης της χώρας αλλά, περισσότερο σε μία προσπάθεια αντιμετώπισης ενός «προβλήματος». Σίτιση, στέγαση, υγειονομική περίθαλψη, νομική υποστήριξη, πρόσβαση στην άτυπη και μη τυπική εκπαίδευση και στη συνέχεια, στη τυπική (κυρίως και μόνο, τμήματα ΔΥΕΠ) και «πρόσβαση;» στις διαδικασίες ασύλου, ήταν οι παροχές του ελληνικού κράτους ως «πρώτη» κοινωνία υποδοχής στους «μετανάστες» και τους «πρόσφυγες». Οι τρόποι που σχεδιάστηκαν,

δεν προσιδίαζαν σε ένα κράτος δικαίου που σέβεται τα δικαιώματα όλων των ανθρώπων. Οι τρόποι που οργανώθηκαν και υλοποιήθηκαν, έδειξαν, ότι παρά το γεγονός το ότι η διαχείριση του «προσφυγικού» συνιστούσε κομμάτι της ευρωπαϊκής κεντρικής πολιτικής, ότι η ελληνική κοινωνία δεν ήταν «έτοιμη» να επιδείξει ότι είναι μία ευρωπαϊκή δημοκρατική πολιτεία που υποδέχεται και αποδέχεται εύκολα τον «Άλλον» ή πιο σωστά τους «Άλλους» (Βουτυρά, 2011). Οι «Άλλοι» δε βρέθηκαν εδώ έτσι ξαφνικά.

Κατά τις δυτικοευρωπαϊκές αναλύσεις, η αιματοβαμμένη τροπή των λαϊκών εξεγέρσεων στο όνομα του «(εξ)ανθρωπισμού», γνωστή με τον όρο «Αραβική Άνοιξη» που ξέσπασε στη Μέση Ανατολή το 2011, ενώ είχε προηγηθεί η κατοχή του Ιράκ από τις ΗΠΑ το 2003, ήταν η απαρχή της ριζικής αλλαγής του πολιτικού χάρτη της Ανατολής. Συλλογικότητες διαδηλωτών και ανταρτών, ακραίοι εκφραστές του πολιτικού Ισλάμ ενοποιήθηκαν κάτω από τη σημαία του Ελεύθερου Συριακού Στρατού, διεκδικώντας ένοπλα τον «εκδημοκρατισμό» των κοινωνιών τους και τη μεταρρύθμιση των «αυταρχικών» αραβικών καθεστώτων τους, που όχι μόνο δε μεταρρυθμίστηκαν, αλλά, μετατράπηκαν σε «δυναστείες». Η Συριακή κυβέρνηση, στην προσπάθειά της να καταστείλει τις εξεγέρσεις, επάνδρωσε στρατιωτικά τάγματα και αρκετές πόλεις πολιορκήθηκαν. Στα τέλη του 2011, όπου ξεκίνησε επίσημα ο Συριακός εμφύλιος πόλεμος, πολίτες και στρατιώτες που αρνήθηκαν να ανοίξουν πυρ κατά αμάχων, συγκρότησαν μάχιμες μονάδες, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από την κυβέρνηση ως «ένοπλες συμμορίες» και ξεκίνησαν μία εκστρατεία εξέγερσης κατά του Συριακού Στρατού. Η εσωτερική βίαιη σύγκρουση στη Συρία, έχοντας και θρησκευτικές διαστάσεις καθώς, η αντιπολίτευση αποτελούταν στο μεγαλύτερο μέρος της από σουνίτες μουσουλμάνους ενώ τα κυβερνητικά στελέχη από αλεβίτες, οδήγησε τη Συρία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ στο τέλος τους (Ρήγας, 2017) .

Η κατάρρευση των κραταιών δομών εξουσίας, σε τέτοιο, μάλιστα, βαθμό που αποδομήθηκε κάθε παγιωμένος θεσμός εξουσίας άνοιξε το δρόμο σε ένοπλες πάλεις, άγριες εμφύλιες διαμάχες και εθνοτικές συγκρούσεις, που δεν έδιναν πολλές επιλογές στους πολίτες των εμπλεκόμενων κρατών: πόλεμος ενάντια σε ένα «διεφθαρμένο» και «αυταρχικό» καθεστώς, προσχώρηση στις τάξεις των «ακραίων» ανταρτών, ουδετεροποίηση με ελάχιστες πιθανότητες επιβίωσης και τέλος, φυγή μακριά από το σίγουρο θάνατο. Η επιλογή της φυγής οδήγησε εκατομμύρια Σύριους να μετακινηθούν στο κέντρο της χώρας τους, άλλοι να επιλέξουν τις γειτονικές τους

χώρες (Ιορδανία, Λίβανος, Τουρκία αλλά, και Αίγυπτο) και άλλοι να ξεκινήσουν για την Ευρώπη. Οι δραματικές αναπαραστάσεις ολοκληρωτικής καταστροφής, αιματηρών βασανισμών, μαζικών δολοφονιών, με θύματα κυρίως αμάχους, γυναίκες, ανήλικα παιδιά, ηλικιωμένους και «ευάλωτους» συντάραξαν και συνεχίζουν να κλονίζουν την ευρωπαϊκή και διεθνή κοινότητα. Η μαζική φυγή εκατομμυρίων ανθρώπων από τους βομβαρδισμούς, χρησιμοποιώντας οποιοδήποτε τρόπο, επιλέγοντας κάθε μέσο και φεύγοντας με κάθε τίμημα, δεν ήταν απόφαση, ήταν ο μόνος τρόπος επιβίωσης.

Παράλληλα, οι ένοπλες επιθέσεις τυφλού θανάτου στο Παρίσι, ακόμη και η δολοφονική επίθεση στο Charlie Hebdo και η επίσημη εξαγγελία πολέμου (;) μεταξύ τζιχαντιστών και Ε.Ε., ύστερα από την επιδεικτική – ίσως, απλά, συμβολική – επίκληση του άρθρου 42 παρ. 7 της Συνθήκης της Ε.Ε. στις 17 Νοεμβρίου 2015, για τη στήριξη όλων των κρατών μελών στη Γαλλία, και η απόφαση 2249 (2015) του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ έδωσε μια νέα απόχρωση, η οποία δεν επηρέασε το «προσφυγικό» καθαυτό αλλά το επιφόρτισε διπλά: Πρώτον, γιατί η αύξηση των στρατιωτικών επιχειρήσεων επί του εδάφους που έχει υπό την κυριαρχία του το Ισλαμικό Κράτος σε Συρία και Ιράκ πολλαπλασίασε τον αριθμό των εκτοπισμένων πληθυσμών και δεύτερον, γιατί έδωσε χώρο στην ανοιχτή ακροδεξιά προπαγάνδα και την παραληρηματική αφήγηση περί επικείμενης μουσουλμανοποίησης της Ευρώπης (Τσιτσελίκης, 2016, Μάρτιος 134).

Το «προσφυγικό» και η ξενοφοβική ρητορική της ευρωπαϊκής ακροδεξιάς έδειξαν να αποκτούν στενή σχέση από την πρώτη στιγμή. Προφανώς, τα «προβλήματα» των «προσφύγων» έδωσαν ώθηση σε ξενοφοβικές πρακτικές (Agelopoulos, 2015:10). Η ακροδεξιά, επικαλούμενη την είσοδο των «προσφύγων» ως ένα «συνωμοτικό σχέδιο εξόντωσης των ευρωπαϊκών κοινωνιών» και τους ίδιους υπό μετακίνηση ανθρώπους ως «κίνδυνο πολιτισμικής αλλοίωσης» λόγω κυρίως, του ότι στην πλειονότητά τους είναι μουσουλμάνοι, αυτομάτως, τους ενέταξε στο φάσμα του «εχθρού», του «κινδύνου», των «εγκληματικών στοιχείων», των «σκουπιδιών» ακόμη, και των «υπάνθρωπων» δίνοντας βήμα σε κάθε είδους ξενοφοβικές στάσεις μίσους και συλλογικής βίας ακόμη και απροκάλυπτα, σε επίσημα δημόσια πλαίσια, σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως, φυσικά και στην Ελλάδα (Φραγκουδάκη, 2013).

Μόνο το 2015, όπως έχουμε αναφέρει, μισό εκατομμύριο «πρόσφυγες»

έφτασαν στις ανατολικές ακτές της Ελλάδας, ενώ περισσότεροι από τρεις χιλιάδες χάθηκαν στην προσπάθειά τους να διασχίσουν το Αιγαίο Πέλαγος. Οι τραγικές εικόνες τους – νέοι, μεγάλοι, γυναίκες, άντρες, παιδιά, βρέφη, νεκροί, ζωντανοί, φοβισμένοι, τρομοκρατημένοι, αφυδατωμένοι, πνιγμένοι, επιζήσαντες - γέμισαν τα μάτια ολόκληρου του κόσμου. Ο συλλογικός ορισμός αναφοράς που χρησιμοποιούταν γι' αυτούς στην Ευρωπαϊκή συζήτηση άλλαξε από «μετανάστες» σε «πρόσφυγες» και το ελληνικό, δημόσιο αίσθημα σταδιακά τον υιοθέτησε, καθώς, τα εθνικιστικά και ξενοφοβικά αισθήματα φαινομενικά έδειχναν να υποχωρούν, δίνοντας τη θέση τους στις ρητορικές και πρακτικές εκφράσεις της «αλληλεγγύης» (Kirtsoglou and Tsimouris, 2016). Σ' αυτό συνέβαλλε, φυσικά, και ο ερχομός του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία, ο οποίος δυναμικά ενθάρρυνε θετικές αντιλήψεις για τους «πρόσφυγες» και πολιτικοποίησε κάθε πλευρά της «αλληλεγγύης». Ακριβολογώντας, δηλαδή, δόθηκαν οι προϋποθέσεις να εκφραστούν «πατριωτικά αισθήματα της αλληλεγγύης», όπου ο πατριωτισμός δεν παρουσιάζοταν με εθνικιστικές συνδηλώσεις αλλά, ως μία προσέγγιση συγκρότησης της «αλληλεγγύης» ως σημαντικό χαρακτηριστικό της ταυτότητας της πατρίδας σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Ακόμη, ο τρόπος με τον οποίον προβαλλόταν το πλαίσιο «φιλοξενίας» των «προσφύγων», έδινε την αίσθηση ότι πραγματωνόταν το «κοινωνικό δώρο της φιλοξενίας» όπως το έχει ορίσει ο Ντεριντά, επιβεβαιώνοντας τις «παραδοσιακές» αντιλήψεις για την άνευ όρων «φιλόξενη ελληνική κοινωνία» (Derrida, 2003). Αυτό που έχει ενδιαφέρον, όμως, σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη, είναι ότι μπορεί η «φιλοξενία» ως ιδέα να θεωρούταν βασικό ιστορικό και πολιτισμικό χαρακτηριστικό των Ελλήνων, στο «προσφυγικό» δε συμπληρωνόταν αλλά, αντικαθιστούταν από την «αλληλεγγύη» ως κυρίαρχη ιδέα διαχείρισης και αντιμετώπισής του (Παπαταξιάρχης, 2016).

Η Ελλάδα, βρισκόμενη εκτεθειμένη και ανήμπορη να διαχειριστεί την «κρίση» μέσα στην κρίση, την «προσφυγική» μέσα στην οικονομική, αξιοποιώντας και προβάλλοντας το αφήγημα της «αλληλεγγύης» της προς τους «πρόσφυγες» συνέβαλλε στη δημιουργία μίας «θετικής εικόνας» της στην Ευρώπη με αποτέλεσμα να απαγκιστρώνεται από το στερεότυπο του «αποδιοπομπαίου τράγου» ως «πρώτη» χώρα υποδοχής. Όπως είναι γνωστό, κινήματα «αλληλεγγύης» για τους «πρόσφυγες», τους «μετανάστες» και τους «αιτούντες άσυλο» αναπτύχθηκαν σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, αλλά, η Ελλάδα ως «πρώτη» χώρα υποδοχής έστρεψε τα βλέμματα όλης της Ευρώπης. Η έκταση των κινήματων σχετιζόταν με το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο

του εκάστοτε, βέβαια, εθνικού κράτους.

Βασιζόμενος ο Αγγελόπουλος το 2015, σε πρόσφατες εθνογραφικές μελέτες, οι οποίες παρέχουν μία κριτική κατανόηση της «αλληλεγγύης» σαν μία μορφή «προσφοράς» στους «πρόσφυγες» στην Ελλάδα, συνοπτικά θέτει ένα πλαίσιο όπου παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά της: «1) βασίζεται στη τεχνογνωσία που αναπτύχθηκε από ακτιβιστές κατά της οικονομικής λιτότητας από το 2010, 2) κεφαλαιοποιεί τις αντιστασιακές πρακτικές που εφαρμόστηκαν στην εξέγερση του 2008 σε ελληνικές πόλεις αναφοράς, 3) ανασχηματίζει τη τμηματική πολιτική που συνιστά ένα δομικό στοιχείο της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, 4) χτίζει εκ νέου θετικές αντιλήψεις για τους «πρόσφυγες» που ιστορικά εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα με την ανταλλαγή των πληθυσμών στα Βαλκάνια, 5) εμπλέκει σημαντικές αλλαγές του πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα και των σχέσεων εξουσίας σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο και 6) παρέχει στους Έλληνες ένα νέο πλαίσιο για να προσαρμόσουν τους εαυτούς τους στην ευρωπαϊκή πολιτική» (Agelopoulos, 2015:10).

Τα ζητήματα στη διαχείριση των «ροών» στην Ελλάδα δεν ήταν, και δεν είναι, κυρίως, οικονομικά. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διέθεσε μέσω οργανώσεων-εταίρων, όπως οι οργανώσεις του ΟΗΕ, ο Ερυθρός Σταυρός, ΜΚΟ και κτλ, έκτακτη «ανθρωπιστική» χρηματική χορηγία, ευρωπαϊκά κονδύλια όσο και χρηματοδοτικούς θύλακες επαρκών χρηματικών πόρων για τη διαχείριση των υφιστάμενων προκλήσεων του «προσφυγικού»³ (European Commission, 2018). Βέβαια, όλη αυτή η εξωτερική χρηματική βοήθεια έβρισκε διόδους καθυστερήσεων από το ελληνικό

κράτος τόσο κατά το στάδιο των συμβασιοποιήσεων όσο και κατά την επιλογή της απόδοσης και αξιοποίησής της. Οι διοικητικές ελλείψεις, η συνάντηση της γραφειοκρατίας της ελληνικής διοίκησης με των (δια)μεσολαβητριών ΜΚΟ (Χοντολίδου, 2016) και οι χρονοβόρες διαδικασίες των κρατικών μηχανισμών έδειχναν ότι τα κενά της ελληνικής διοίκησης καθυστερούν την απόδοση των κονδυλίων για όσο το δυνατόν πιο άμεση αντιμετώπιση του κρίσιμου αυτού ζητήματος (Ποττάκης, 2017).⁴

Σε γενικές γραμμές, όπως και η Ε.Ε., έτσι και η Ελλάδα πέρασε από

---

⁴ Για όλα τα πρόσφατα, σχετικά περί των χρηματοδοτήσεων της ΕΕ για το «προσφυγικό» στην Ελλάδα, βλ. European Commission, “Emergency support within the EU”, (<http://ec.europa.eu/echo/what-we-do/humanitarian-aid/emergency-support-within-eu>) (τελευταία πρόσβαση: 02-04-2018)

διαφορετικές φάσεις στην αντιμετώπιση του συγκεκριμένου «ζητήματος». Πρωτίστως, έπρεπε να συνειδητοποιήσει το μέγεθος του. Δεύτερον, να το αναγνωρίσει ως πλέον και δικό της. Τρίτον, να ξεπεράσει την αμηχανία της και να λάβει αποφάσεις παρέμβασης. Τέταρτον, να οργανώσει την πολιτική της και πέμπτον, να δομήσει ένα συνεκτικό και ολοκληρωμένο σχέδιο διαχείρισης των μεικτών «ροών» «μεταναστών» και «προσφύγων». Έδειχνε ότι βασιζόμενη στις διαπραγματεύσεις των ιθυνόντων της εξωτερικής πολιτικής της, βρισκόταν συνεχώς ανέτοιμη στο κατώφλι των εξελίξεων και έδειχνε ότι όπως και η Ευρώπη στο σύνολό της, έτσι και αυτή, δε μπορούσε να λειτουργήσει ως μία ενωμένη, πολιτική οντότητα με κοινό στόχο και πρόγραμμα. Αυτό δεν είχε μόνο ως αποτέλεσμα να ξεσπάσει η «προσφυγική κρίση» στα σύνορά της, αλλά, και να ενισχύσει ξενοφοβικές και ρατσιστικές φωνές. Αυτό φυσικά και δε συνέβη μόνο στην Ελλάδα. Το «προσφυγικό» κατέστη το μήλο της έριδος μεταξύ κρατών μελών, αλλά και μεταξύ πολιτικών και κομματικών παρατάξεων εντός των κρατών μελών με διαφορετικούς ιδεολογικούς ορίζοντες. Κατά το Συνήγορο του Πολίτη, τον Ποττάκη, η Ευρώπη: *«Για ακόμη μία φορά μέσα σε μία δεκαετία, λειτουργώντας περισσότερο ως ένα διακρατικό μόρφωμα παρά ως μία ενιαία, αλληλέγγυα πολιτική οντότητα, έδειξε να μην μπορεί να ανταποκριθεί στις μείζονες προκλήσεις»* (Ποττάκης, 2017:6).

Η ανικανότητα δόμησης ενός συνεκτικού σχεδιασμού και στρατηγικού πλάνου χαρακτήρισε και τη φάση της υποδοχής και «φιλοξενίας» των πρώτων «μεταναστών» και «προσφύγων», οι οποίοι διέρχονταν μέσω του λεγόμενου «Βαλκανικού Διαδρόμου» με «ανοιχτά» τα σύνορα και με περισσότερη ή λιγότερη «ασφάλεια» (διαφοροποιημένη αστυνόμευση, έλεγχος των ροών από τη Frontex κτλ). Τα σύνορα ανοιγόκλειναν επιλεκτικά, επιτρέποντας ή παρεμποδίζοντας την είσοδο σε διάφορες κατηγορίες ανθρώπων και αγαθών. Μπορεί τα σύνορα να ήταν στην πλειονότητά τους «ανοιχτά» ανάμεσα στα έθνη-κράτη και ο δρόμος προς την Ευρώπη να ήταν διαπερατός, η διαδικασία του ελέγχου της εισόδου σε ένα κράτος και της εξόδου από το άλλο, ρυθμιζόταν στο πλαίσιο άνισων σχέσεων εξουσίας και διαφοροποιημένων ταξινομήσεων ανάμεσα σε υποκείμενα και αντικείμενα (Βεντούρα, 2017).

Από την άλλη, όσο εντεινόταν οι «μεταναστευτικές» – «προσφυγικές» «ροές» από την Ανατολή στη Δύση, τα αόρατα σύνορα που ύψωνε η

«μεταναστευτική» πολιτική της Ε.Ε., ήταν δείκτες εμπέδωσης μιας ιστορικά επιβεβαιωμένης ασύμμετρης διαχείρισης των υπό μετακίνηση ομάδων, όπου η διαδικασία της «ένταξης» τους στην πολιτική οικονομία της χώρας «υποδοχής» καθίστατο αλλά, και καθίσταται μία ουτοπική και ανεδαφική υπόθεση. Τα στερεότυπα που ακόμη και σήμερα κυριαρχούν για τον ενιαίο και ομοιογενή χαρακτήρα των εθνών-κρατών, δυσχεραίνουν αυτή τη διαδικασία, η οποία στην καλύτερη των περιπτώσεων μπορεί να υποχωρήσει στην «ενσωμάτωση» που και πάλι όμως θα έχει «αφομοιωτικές» διαστάσεις (Νιτσιάκος, 2010).

Και, έπειτα, η επόμενη φάση της εκδήλωσης του «προσφυγικού» ζητήματος επισφραγίστηκε από την Κοινή Συμφωνία Ε.Ε.-Τουρκίας στις 18 Μαρτίου 2016, όπου για την Ελλάδα το ένα «προσφυγικό» έγιναν δύο. Οι «ροές», πλέον, θα καταγράφονται, θα ελέγχονται, θα ταυτοποιούνται και θα έχουν «πρόσβαση;» στη διαδικασία του ασύλου. Παράλληλα, όσοι από τους ανθρώπους «μετανάστες» και «αιτούντες άσυλο» δε θα τηρούν τα δικαιολογημένα συμφωνηθέντα θα επιστρέφονται στην Τουρκία. Και όσοι δεν υπάγονται στις ρυθμίσεις της Συμφωνίας καθώς, εισήχθησαν στο ελληνικό κράτος πριν την εφαρμογή της, θα εγκλωβιστούν μαζί με όλους τους άλλους που δε θα σταματήσουν να έρχονται και δε θα επιστραφούν πίσω (Χριστόπουλος, 2016). Μετά από τρία χρόνια από αυτή τη Συμφωνία, η καθημερινότητα επιβεβαιώνει τη διόγκωση και τη συγκοινωνία αυτών των ζητημάτων και η έλλειψη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου, όπου δε θα ανατρέπει το «προσφυγικό δίκαιο» δεν έχει τεθεί επί τάπητος (Τσιτσελίκης, 2016).

Σε κάθε, όμως, περίπτωση οι μηχανισμοί της ελληνικής Διοίκησης με τους γραφειοκράτες, τους πολιτικούς και τους ιθύνοντες του «προσφυγικού» ανέλαβαν να φέρουν σε πέρας μία κατάσταση, η οποία αναδιαμορφώνεται ανάλογα με το μεταβαλλόμενο γίνεσθαι των πολιτικών συγκυριών με αποτέλεσμα να λειτουργεί ακόμα και σήμερα μέσα σε καθεστώς «εκτάκτου ανάγκης». Το ελληνικό κράτος, υπό την εποπτεία της Ε.Ε., δείχνει πιο εκτεθειμένο από ποτέ και επιτρέπει διαδικασίες, ιδίως σε ό,τι αφορά την επιλογή υπευθύνων για την παροχή υπηρεσιών και διανομή αγαθών, κατά παρέκκλιση του ισχύοντος νομικοθεσμικού πλαισίου, ενισχύοντας οικονομικές και άλλες κοινωνικής «φύσεως» ανισότητες στο κοινωνικό πεδίο (Τσιμπιρίδου, 2009).

Τα όποια τέτοιου είδους ζητήματα δεν είχαν βέβαια, ευρεία κοινωνική

εξάπλωση. Το ελληνικό κράτος, οι υπερκρατικοί θεσμοί επιτήρησης αλλά, και οι τοπικές κοινότητες που κλήθηκαν να επωμισθούν δυσανάλογο βάρος, σε ένα οικονομικο-κοινωνικό γίνεσθαι υπολογισμένων/υπολογίσιμων ή μη μέτρων αντιμετώπισης, έδειξαν άμεσα βούληση και συναίσθηση της κατάστασης. Η έλλειψη βέβαια, ενός λειτουργικού, συγκροτημένου σχεδίου, με σαφή ρητορικά σχήματα, συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα και παραδοτέων και αναλυτικών αποτιμήσεων, έγινε η αιτία μίας γενικευμένης δυσαρέσκειας, απογοήτευσης, αμηχανίας, καχυποψίας και υπήρξαν και φορές όπου έλαβαν χώρα και ανοιχτές ρήξεις σε ένα συγκρουσιακό πεδίο συμφερόντων και διαφορετικών ερμηνειών της ισχύουσας τάξης πραγμάτων (Ποττάκης, 2017). Το «προσφυγικό» ζήτημα για την Ελλάδα, αλλά και ιδίως για την Ευρώπη ήταν και παραμένει κυρίως πολιτικό.

Τόσο η «μετανάστευση» στο χώρο και το χρόνο, όσο και ο τρόπος διαχείρισής της από το κράτος και τους μη κρατικούς φορείς, συνιστά, κυρίως ένα πολιτικό ζήτημα με ιδεολογικές αντιλήψεις των «προσφύγων» ως «γυμνών» ανθρώπων, ως ανθρώπων που τους έχει στερηθεί η ιδιότητα του πολίτη και όπου η παρουσία τους στην Ευρώπη, αναδεικνύει απηρχαιωμένες συνειδήσεις για τους «Άλλους», επιβεβαιώνοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό τους και την πολιτική περιθωριοποίησή τους. Ωστόσο, στην περίπτωση της Ελλάδας, στην οποία ιστορικά η «προσφυγιά» συγκροτήθηκε εννοιολογικά με την εμπειρία των Μικρασιατών ομόθησκων, χριστιανών ελληνικής καταγωγής «προσφύγων» του 1922 και των πρόσφατων Ποντίων «επαναπατρισθέντων» από τη Σοβιετική Ένωση, δεν έχει προσληφθεί ποτέ αυτό το φαινόμενο ως «δικό» αλλά, ως «ξένο». Σύμφωνα με τη Ροζάκου, η οποία βασίζεται στη Βουτυρά, η εντόπια νοηματοδότηση του «πρόσφυγα», κατά παράδοξο τρόπο, αν και έχει συνδεθεί ιστορικά και φαντασιακά με τον εθνοπολιτισμικά όμοιο, ομόγλωσσο και ομόθησκο, ο οποίος, όμως και πάλι προσλαμβάνόταν και αντιμετωπιζόταν ως «ξένος», δε συνιστά ένα «φαινόμενο» εύκολα αποδεκτό. Επιπρόσθετα, από τη δεκαετία του 90', που οι «ροές» μετακινούμενων πληθυσμών από πρώην σοσιαλιστικές χώρες, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική συνέβαλλαν σε νέες, διαφορετικές εννοιολογήσεις και «ανθρωπιστικές» παραγωγές του «πρόσφυγα» από την ελληνική κοινωνία, εγκαινιάζοντας νέες νοηματοδοτήσεις, ταξινομήσεις και εσωτερικές διαβαθμίσεις, η ελληνική κοινωνία επιβεβαιώνει τις συγχύσεις της σε σχέση με την «αποδοχή» του εκάστοτε «Άλλου». (Ροζάκου,2018)

Για παράδειγμα, η «προσωρινή» εγκατάσταση σε χώρους που παρήχθησαν για τη στέγαση των «προσφύγων» και η παροχή τροφής, δεν είναι αποκλειστικά

τεχνοκρατικά ούτε κυρίως διοικητικά ζητήματα. Είναι κατά κύριο λόγο πολιτικά και ιδεολογικά. Από το 2015 έως και σήμερα, το αντικείμενο συζήτησης αφορά την ίδια την ύπαρξη και υπόσταση διαφορετικών «προσφυγικών» καταυλισμών. Περιφραγμένοι με συρματοπλέγματα καταυλισμοί, εξοπλισμένοι με σκηνές και στη συνέχεια, με κοντέινερ, μόνιμες ανοιχτές δομές (απροετοίμαστες/ανύπαρκτες) «φιλοξενίας», περιορισμένης πρόσβασης και αυτο-οργανωμένες παρήγαγαν διαφορετικές πραγματικότητες, οι οποίες σύγκλιναν στα εξής κοινά στοιχεία: μεγάλες πιθανότητες γκετοποίησης, ιδρυματοποίησης και στιγματισμού, διαχωρισμός, περιθωριοποίηση και αποκλεισμός όσων βρίσκονται εντός, ταυτοτικές αναδιατάξεις των εντός και κυρίως πολιτική αγκύλωση των κρατικών φορέων να προωθήσουν προοπτικές κοινωνικής και πολιτισμικής «ένταξης» όσων βρίσκονται εντός των χώρων αυτών.

Η πολιτική επιλογή δημιουργίας χώρων «φιλοξενίας» με ένα στοιχειώδες ανθρώπινο πλαίσιο «προσωρινής» «διαμονής», η δυνατότητα πρόσβασης των «ευάλωτων», παιδιών και εφήβων σε υπηρεσίες άτυπης και μη τυπικής εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας κυρίως εντός των δομών, η ενθάρρυνση συμμετοχής των ενηλίκων σε κοινωνικές και πολιτισμικές δραστηριότητες εξωστρέφειας, μπορεί από τη μία να λειτούργησαν θετικά για το πρώτο «έκτακτο» διάστημα, αλλά, τώρα, πια θεωρούνται ως μία δομική αποτυχία της χώρας μας, η οποία και στο παρελθόν υιοθετώντας τέτοια μοντέλα, είχε ανάλογες αποτυχημένες «ενταξιακές» εμπειρίες με τους «φιλοξενούμενους» της (Αγγελόπουλος, 2016).

Ακόμη, και αν οι στεγασμένες δομές, τα κέντρα «φιλοξενίας» στην Ελλάδα διαφέρουν σημαντικά από τα ανοιχτά στρατόπεδα – καταυλισμούς «προσφύγων», τα οποία έχουν ιστορικά αποτελέσει: *«πεδία διαχείρισης, ελέγχου, πειθάρχησης και βιοπολιτικής εξουσίας»* και αυτά με τη σειρά τους περιλαμβάνουν *«ένα κράμα από τεχνολογίες φροντίδας και ελέγχου»*, (Ροζάκου, 2018:184-185) αναπαράγοντας το ήδη εθνικά κρατικό επιβεβλημένο «καθεστώς εξαίρεσης». Ο Αγγελόπουλος θεωρεί ότι οι δομές «φιλοξενίας» δημιουργούν παρά λύνουν προβλήματα, προτρέποντας όλους όσους εργάστηκαν στην έκρηξη του «προσφυγικού», τώρα, πια να εργαστούν για την κατάργηση αυτών των δομών. Γιατί, οι δομές «φιλοξενίας» και οι καταυλισμοί «προσφύγων» είναι το ίδιο το «καθεστώς εξαίρεσης», στο οποίο θα αναφερθούμε στο θεωρητικό μας πλαίσιο (Αγγελόπουλος, 2016).

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

Το θεωρητικό διεπιστημονικό «ανάμεσα»

«Αφομοίωση», «ενσωμάτωση» και «ένταξη».

Θεωρητικές αποσαφηνίσεις των όρων.

Πριν προχωρήσω στο θεωρητικό πλαίσιο της συγκεκριμένης διατριβής θεωρώ σκόπιμο στο συγκεκριμένο προκαταρκτικό σημείο της να καταστήσω σαφείς τους λόγους για τους οποίους επιλέγεται ο όρος «ένταξη» έναντι αυτού της «αφομοίωσης» και της «ενσωμάτωσης» τόσο στον τίτλο όσο και στο κύριο μέρος της.

Ο όρος «αφομοίωση», που μεταφράζεται στα αγγλικά σε *acculturation*, αναφέρεται σε εκείνες τις διαδικασίες καθολικού επαναπροσδιορισμού και (επανα-)κοινωνικοποίησης «ξένων» ταυτοτήτων και «πολιτισμών» στις πολιτισμικές αρχές και αξίες της κυρίαρχης ομάδας της χώρας υποδοχής. Στόχος, λοιπόν, της «συγχωνευτικής» αυτής πολιτικής είναι η δημιουργία μίας νέας συλλογικής ταυτότητας, η οποία έχει απεκδυθεί από τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της, υποστεί τεχνολογίες πολιτισμικής ομογενοποίησης και υποχρεωθεί, πέρα από την απαραίτητη εκμάθηση της κυρίαρχης γλώσσας, να αποδεχτεί ήθη και τρόπους συμπεριφοράς, στάσεις και συναισθήματα, αντιλήψεις και ιδεολογίες επιβεβαίωσης της κυριαρχίας ενός κυρίαρχου «ανώτερου» πολιτισμού, δηλαδή, της κυρίαρχης εθνικής ομάδας (Park & Burgess, 1921), (Horowitz & Noiriel, 1991).

Με τον όρο «ενσωμάτωση» (*incorporation*) νοούνται εκείνες οι διαδικασίες που αναγνωρίζουν και αποδέχονται τη λειτουργικότητα των ιδιαίτερων συστατικών στοιχείων των «πολιτισμών» των μειονοτικών ομάδων σε ένα κοινό, υπάρχον και προκαθορισμένο σώμα (*corpus*). Με την έννοια αυτή, το κράτος υποδοχής δείχνει ανεκτικότητα στη διατήρηση της πολιτισμικής ετερότητας, διασφαλίζοντας, όμως, ταυτόχρονα, αμετάβλητο το πολιτισμικό του σώμα και το κοινωνικό του σύστημα (Hanks, 1996).

Τέλος, ο όρος «ένταξη» (*integration* ή *inclusion*) ως πολιτική ισοπολιτείας και ισονομίας στη δόμηση ενός κοινωνικού χώρου ίσων ευκαιριών για «αυτόχθονες» και «ξένους», αναφέρεται σε εκείνες τις διαδικασίες που δίνουν τη δυνατότητα στους «ξένους» να εγκατασταθούν στη χώρα υποδοχής τους, επιλέγοντας οι ίδιοι τους τρόπους με τους οποίους θα τοποθετήσουν τις προσωπικές τους ταυτότητες σ' αυτήν και που αναγνωρίζουν τις ανάγκες τους σε πολιτισμικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο. Στόχος, είναι η συμπερίληψη, (σε επίπεδο κοινωνικής συνοχής) έναντι της ομογενοποίησης και του αποκλεισμού. (Mussino,

Χώρος, Χρόνος, Τόπος και μη Τόπος

Στο πλαίσιο ενός διεπιστημονικού διαλόγου, μεταξύ της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, της Κοινωνιολογίας, της Ιστορίας και της Λαογραφίας, για το χώρο και το χρόνο ως των *«δύο βασικών συντεταγμένων της κοινωνικής συγκρότησης»* (Νιτσιάκος, 2003:13) και της *«ζωής»* (Κυριακίδου, 1989:51) και ως πεδίων κοινωνικής εκ-παίδευσης (Bourdieu, 2000:134) τείνει να θεωρείται πια κοινός τόπος, τουλάχιστον κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ότι τόσο ο χώρος όσο και ο χρόνος συγκροτούν δυναμικά και αλληλένδετα τον «πολιτισμό» ή πιο σωστά τους «πολιτισμούς» των ανθρώπινων κοινωνιών καθώς, αποτελούν τα βασικά παράγωγά τους.

Η σχέση μιας κοινωνίας με το χώρο και το χρόνο, εντός των οποίων και προς των οποίων αποπειράται να διεξαχθεί η εθνογραφική παρατήρηση, έχει απασχολήσει όπως είναι γνωστό, τις Κοινωνικές Επιστήμες καθώς, ο χώρος εκλαμβάνονταν σαν κάτι το αφηρημένο, ένα «περιέχον» δοχείο μέσα και πάνω στο οποίο διαδραματίζονταν οι ανθρώπινες δραστηριότητες. Θεωρούταν ως ένα ανεξάρτητο πεδίο από την ανθρώπινη δράση, *«μια επιφάνεια δεδομένη, αυθύπαρκτη, απόμακρη και αδιάφορη»* (Καυταντζόγλου, 2011:32) αλλά, και προσδιοριζόταν ως μία μετρήσιμη, «φυσική», «αντικειμενική» υπόσταση, με όρους ευκλείδειας γεωμετρίας.

Παράλληλα, ο χρόνος, δηλαδή, η ιστορικότητα προσεγγίστηκε από την Κοινωνική Ανθρωπολογία με διαφορετικούς και ποικίλους τρόπους, κάτι το οποίο φανερώνεται σε προσλήψεις του χρόνου ως κυκλικό – τελετουργικό, γραμμικό κτλ. (Νιτσιάκος, 2003:122 και 126-128).

Η μελέτη της σχέσης χώρου και «πολιτισμού» μέσα από διεπιστημονικές προσεγγίσεις, οδήγησε σε διαφορετικές θεωρήσεις τόσο της ίδιας της σχέσης «πολιτισμού» και «φυσικού» χώρου όσο και των ίδιων των εννοιολογικών εργαλείων τους. Φυσικά, όμως, στη βάση μιας θεώρησης που *«το φυσικό και το κοινωνικό αλληλοεξαρτώνται και αλληλοκαθορίζονται»* (Μερακλής, 1998:15) θεωρήθηκε αναγκαία, στο μέτρο του δυνατού, σε ένα πρώτο επίπεδο, η αναγνώριση σχέσεων δομικής αιτιότητας και αλληλεπίδρασης «πολιτισμού» και «φύσης» και σε ένα δεύτερο, η θεωρητική παραδοχή ότι ο χώρος και ο χρόνος δε συνιστούν «φυσικές»

κατηγορίες αλλά, παράγονται κοινωνικά, είναι προϊόντα της Ιστορίας. Η παραδοσιακή δέσμευση του «πολιτισμού» σε ένα «φυσικά» οριοθετημένο πεδίο, όπου ακόμη και οι εθνοτικές, γλωσσικές και θρησκευτικές διαφορές, που σαφώς παρατηρούνταν μέσα στους κόλπους του, «φυσικοποιούνταν» με έναν αυτονόητο τρόπο, οδήγησε στην αμφισβήτηση τόσο του ίδιου του πεδίου ως «φυσικού» χώρου, όσο και των όρων της εθνογραφικής παρατήρησης και εμπλοκής σ' αυτό (Gupta and Ferguson, 1997:38-39).

Ο χώρος, πλέον, παύει «να αντιμετωπίζεται ως νεκρός, παγωμένος, μη διαλεκτικός, ακίνητος» (Foucault, 1980:70) και ως «ένα απλό φυσικό μέγεθος, που δεν αποτελεί ένα δοχείο που εμπεριέχει την κοινωνική δράση, αλλά διαμορφώνεται και παράγεται εκ νέου από αυτήν εξυπηρετώντας σκοπούς, συμφέροντα, επιλογές». (Σπυριδάκης, 2009:107) Όπως αναφέρει ο Νιτσιάκος, ο άνθρωπος, «καθώς οικειοποιείται το χώρο και το χρόνο, τον μετασχηματίζει και αυτό γίνεται με όρους ιστορικούς, δηλαδή με βάση τις συνθήκες παραγωγής και αναπαραγωγής των υλικών και συμβολικών προϋποθέσεων της κοινωνικής ζωής, οι οποίες μεταβάλλονται μέσα στο χρόνο» (Νιτσιάκος, 2003:13,1991). Ο χώρος, πια, θεωρείται ότι κατασκευάζεται κοινωνικά και πολιτισμικά και ότι είναι αν όχι παράλογο, τουλάχιστον, αυθαίρετο να προβαίνουμε σε διαχωρισμούς της «πρακτικής των κοινωνικών σχέσεων από το χώρο στον οποίο δραστηριοποιούνται οι άνθρωποι». (Foucault, 1980:59)

Σύμφωνα και με τη θεωρία της κοινωνικής «κατασκευής» (constructionism), ο χώρος ως «αντικείμενο» της παρατήρησης δε συνιστά ένα «φυσικό», γεωγραφικό ή γεωμετρικά συγκεκριμένο ουδέτερο πλαίσιο και μία «αντικειμενική» «πραγματικότητα», αλλά, κατασκευάζεται κοινωνικά, δηλαδή, αποτελεί μία ανθρώπινη ιστορική επινόηση, η οποία ταξινομείται ως κατηγορία (Hendry, 2011:406), στο επίπεδο της κοσμοαντίληψης και του λόγου, όπως όλες οι διαστάσεις της κοινωνικής «πραγματικότητας». Ως μία κατασκευή, λοιπόν, της ανθρώπινης επινόησης και νοηματοδότησης, ο περιβάλλον χώρος ως το «αποτέλεσμα κοινωνικών διαδικασιών», επηρεάζεται αλλά, και επηρεάζει τις δραστηριότητες των ανθρώπων (Λεοντίδου, 2011:131), οι οποίες συγκροτούν διαδικασίες «οικειοποίησης» και «καθαγιασμού», μετατρέποντας το χώρο σε βιωμένο, δηλαδή, σε έναν εξανθρωπισμένο τόπο (Νιτσιάκος, 2003:13-14) και σε «μια διαδραστική ολότητα που ενέχει κοινωνικές σχέσεις». (Σπυριδάκης, 2009:11)

Η έννοια του τόπου στην Ανθρωπολογία δεν αναφέρεται σε «αντικειμενικά»

«φυσικά» περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά και στους περιορισμούς που αυτά θέτουν στους ανθρώπους, αλλά, στους επίκτητους, επινοημένους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν το περιβάλλον τους, το προσαρμόζουν στις ανάγκες τους και προσαρμόζονται σ' αυτό μέσω των αξιών και της τεχνογνωσίας τους, δηλαδή του «πολιτισμού» τους. (Μπακαλάκη,2006:16)

Οι τόποι δε συνιστούν «φυσικές» οντότητες, αλλά, διαμορφώνονται ως αποτέλεσμα μιας εξελικτικής διαδικασίας και παίρνουν μορφές κατάλληλες για λειτουργίες μέσα από την αμοιβαία επίδραση κοινωνικο-πολιτικών και πολιτισμικών στρατηγικών. Ο εγκλεισμός/ σύνορο αποτελεί το ιδρυτικό στοιχείο για τον προσδιορισμό, την πορεία και τη τελική μορφή ενός τόπου, όπως και η κινητικότητα/διάβαση, όχι μόνο γιατί συγκροτεί τον τόπο μέσα από συνεχείς διεπαφές που χτίζει, αλλά, και γιατί, κάποιες επαφές ορίζονται με βάση τον εσωτερικό/εξωτερικό χαρακτήρα τους. Αναμφισβήτητα, η νεωτερική ανάδυση των εθνικών – κρατικών σχηματισμών και η παγκοσμιοποίηση είναι αυτές που οδήγησαν σε μεταβάσεις της χωρικής κοινωνικής οργάνωσης και δράσης, διευκολύνοντας συγκεκριμένους τόπους και αποδυναμώνοντας «Άλλους» (Βεντούρα, Καρύδας και Κουζέλης,2017:12). Σύμφωνα με τον Νιτσιάκο *«ως τόπος νοείται ένας χώρος που φέρει την πολιτισμική σφραγίδα μιας κοινωνικής ομάδας, με την οποία συνδέεται ιστορικά και καθίσταται σύμβολο της συλλογικής της ταυτότητας»* (Νιτσιάκος,2003:19). Η κοινωνική δραστηριότητα των ανθρώπων στον τόπο, εξαρτάται από *«τους κοινωνικούς συσχετισμούς, την κινητικότητα των συλλογικών υποκειμένων και τις πολιτισμικές και πολιτικές συνιστώσες που την προσδιορίζουν»*, νοηματοδοτώντας τη δράση πλέον όχι ως ομοιόμορφη και αδιάκριτη, αλλά, ως υποκειμενική (Δαλκαβούκης, 2009:314).

Η ένταξη σε κάποιο τόπο, είναι ο μόνος τρόπος εξασφάλισης της ανθρώπινης ζωής αλλά, ταυτόχρονα και βάση της ταυτότητας. Για παράδειγμα, φράσεις όπως «ο τόπος μου», το «χωριό μου», «η γειτονιά μου» αλλά, και μεταφορές όπως αυτές της εθνικής ή τοπικής γης, «μητρικής» ή «πατρικής» χρησιμοποιούνται κυρίως για να ορίσουν όχι μόνο το «ρίζωμα» των ανθρώπων σ' έναν συγκεκριμένο τόπο, αλλά, κυρίως, εκείνο το πεδίο όπου αποτελεί τη βασική προϋπόθεση της ζωής τους, της βιολογικής υποδομής τους, στην οποία η ζωή θεμελιώνεται και διατηρείται. (Μπακαλάκη,2006:16-17)

Η συγκρότηση και η οργάνωση ενός «δικού» «τόπου», του «σπιτιού» της κοινότητάς «μας» συνίσταται από ένα σύστημα σημείων και συμβόλων, το οποίο

συγκροτεί συμβολικά την ίδια την κοινότητα και ενισχύει το αίσθημα «του ανήκειν» της συγκεκριμένης ομάδας σε έναν τόπο κατοικίας και αλληλεπίδρασης, όπου χωρικά εκφράζονται όλες οι κοινωνιολογικές δράσεις της. (Οικονόμου,2012) Μ' αυτή την έννοια, δε νοείται η απλή κατοχή ενός τόπου, ενός σπιτιού ή ενός κομματιού γης, αλλά, η τοπικότητα δηλαδή, η κοινότητα είναι το ίδιο το «σπίτι» που εντοπίζει τις ενέργειες των μελών της (Ζίμελ, 2010). Από την άλλη, το αίσθημα του «ανήκειν» μεταξύ των μελών μιας ομάδας χτίζεται και μέσω και του χρόνου, ο οποίος χρησιμοποιείται όχι μόνο ως ρυθμιστικός παράγοντας της καθημερινής ζωής αλλά, και της επιβίωσης της ίδιας της κοινότητας. Η επίκληση ενός κοινού, ομοιόμορφου και γραμμικού παρελθόντος χωρίς «ανεπιθύμητες» τομές, το οποίο παρουσιάζεται ως «ζωντανό» στο παρόν εξυπηρετεί κυρίως στη διατήρηση και τη συνοχή της κοινότητας. Αναμφίβολα, σ' αυτό συμβάλλει και η αξιοποίηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελούμενη από υλικά αντικείμενα (Hertzfeld, 2009) που πλέον δε χρησιμοποιούνται στην καθημερινή ζωή αλλά, αξιοποιούνται ως σημεία αναφοράς, ενδυνάμωσης και αποκρυστάλλωσης του κοινού «ανήκειν» της κάθε ομάδας ή καλύτερα, της επιβίωσης ολόκληρης της κοινότητας στο χώρο και το χρόνο.

Η ανανέωση των προσεγγίσεων του χώρου συμπλέει με μια γενικότερη συζήτηση σχετικά με την ίδια την έννοια και τα χαρακτηριστικά της κοινότητας. Ακόμη και αν η υπόσταση κοινοτήτων φαντάζει να συνιστά μια σταθερά της ύπαρξης και της ζωής των ανθρώπων, οι διαδικασίες συγκρότησης τους παρουσιάζουν αξιοσημείωτες διαφορές στο χώρο και το χρόνο. Στο πρόσφατο παρελθόν, η οροθέτηση χωρικών συνόρων καθόριζε σε μεγάλο βαθμό τη διαμόρφωσή τους, ακόμη και αν επρόκειτο για κοινότητες που αναδύονταν από την αλληλεπίδραση και την άμεση διεπαφή ή για μεγαλύτερου εύρους και πιο αφηρημένου γίνεσθαι εθνικές «φαντασιακές κοινότητες». Σήμερα, η παρουσία ρευστών, διαφορούμενων, επισφαλών και υβριδικών ή πιο σωστά υβριδιστικών ταυτοτήτων, οδηγεί κατά κόρον στην παρουσία θεωριών περί «αποεδαφοποίησης» των «πολιτισμών» και των ταυτοτήτων και υπάρχουν φωνές που σημειώνουν ότι η σχετική ανεξαρτητοποίηση του χώρου από τον χρόνο, εξαιτίας της τεχνολογικής προόδου στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, της πληροφόρησης, της ενημέρωσης και των μετακινήσεων, εξασθενεί τις σχέσεις των ανθρώπων με τον τόπο. Με την προώθηση της παγκοσμιοποίησης ή της «παγκόσμιας διασύνδεσης» και της «διεθνοποίησης», ελαστικοποιούνται τα υπερεθνικά ή διεθνικά μορφώματα και με τις τεράστιες «ροές»

ανθρώπων και ομάδων που καθημερινά οδεύουν πέραν των εθνικών συνόρων και διαμορφώνουν νέα τοπία διασποράς, το εθνικό κράτος ολοένα και περισσότερο και ιδίως σήμερα, χάνει τον κυρίαρχο ρόλο που κατείχε, κάποτε. Οι άνθρωποι, ολοένα και περισσότερο καταφεύγουν σε εκ νέου μορφές ιδιόμορφου τύπου συλλογικής ταύτισης, με αποτέλεσμα να αποδεσμεύονται από το εθνικό κράτος προέλευσης, και η εθνική τους ταυτότητα, αλλά, και οι «πολιτισμοί» τους σταδιακά είτε κατά επιλογή είτε βιαίως να «αποεδαφοποιούνται», παρά του ότι, όπως το έχουμε θέσει παραπάνω, η σύνδεση εθνικού εδάφους, λαού και «πολιτισμού» δεν θεωρούταν απλώς αδιάσπαστη, αλλά, και αδιανόητο να διαχωριστεί (Νιτσιάκος,2010).

Οι νέες τεχνολογίες παρείχαν τη δυνατότητα να ενδυναμωθούν δεσμοί και δίκτυα που δεν οριοθετούνται σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό πλαίσιο διεπαφών και συνέβαλλαν με τον τρόπο τους στην ανάδυση καινούργιων μέσων αντιμετώπισης της απόστασης και του συνανοίκειν στην παγκόσμια κοινότητα. Εμφανίζονται, επομένως, σύμφωνα με τους Βεντούρα, Καρύδα και Κουζέλη «τάσεις χαλάρωσης του δεσμού μεταξύ του τόπου και της συγκρότησης συλλογικών υποκειμένων και πολιτισμικών συστημάτων, ή αλλιώς, τάσεις ανάπτυξης συλλογικών ταυτοτήτων και μορφών αλληλεγγύης που δεν βασίζονται στην οικειοποίηση ενός περιχαρακωμένου χώρου» (Βεντούρα,Καρύδας και Κουζέλης, 2017:13-14).

Στη σημερινή πραγματικότητα των «προσφυγικών» και «μεταναστευτικών» «ροών» και της χωρίς εξαιρέσεις και περιορισμούς βίαιης παγκοσμιοποίησης, ο «πρόσφυγας» και ο «μετανάστης» είναι σε βαθμό μεγαλύτερο από οποιονδήποτε άλλον, ο σύγχρονος νομάς χωρίς έναν τόπο στο χώρο και ο κύριος κάτοικος των «μη τόπων». Ο νομαδισμός, σήμερα, των «προσφύγων» και των «μεταναστών» γεννιέται από κάθε είδους πόλεμο και ο βίαιος συνεχής εκ - τοπισμός τους από χώρα σε χώρα, από πόλη σε πόλη κτλ., είναι ο μόνος τρόπος επιβίωσης και διαβίωσης. Σύμφωνα με τη Τζιρτζιλάκη: *«Ο εκ-τοπισμός γίνεται γι' αυτούς συνθήκη διαβίωσης η οποία τους καθορίζει, καθώς στην πόλη που φθάνουν υποχρεώνονται πολλές φορές ν' αλλάζουν χώρο, γειτονιά, όχι από επιλογή αλλά από ανάγκη. Συχνά είναι αναγκασμένοι να αλλάζουν πόλη, χώρα, ήπειρο ή ακόμα και να επιστρέφουν αναγκαστικά στον τόπο από τον οποίο έφυγαν. Βρίσκονται δηλαδή σε μια διαρκή εκ-τόπιση και τελικά η διαμονή, η προσωρινή παραμονή σε ένα τόπο, γίνεται κατοίκηση του χώρου [...]. Μένουν στα αστικά κενά, στα περισσεύματα από τον ιστό της σύγχρονης πόλης, στους κενούς χώρους οι οποίοι έχουν προκύψει από τη διαδικασία που η ίδια η πόλη και οι μετασχηματισμοί*

της παράγουν, όπως παλιά κτίρια, ερειπωμένα, αρχαιολογικοί χώροι, οικόπεδα, ρέματα, δημόσια και ιδιωτικά κτίρια που παραμένουν σε αχρηστία, περιβάλλοντα βιομηχανικών εγκαταστάσεων κτλ.» (Τζιρτζιλιάκη,2009: 66-71, 218).

Ο «πρόσφυγας» και ο «μετανάστης», ένας άνθρωπος «τράνζιτ» και «αποεδαφοποιημένος», που κινείται και ζει σε τόπους, που μεταβάλλονται σε «μη τόπους», δηλαδή, σε σημεία, περιοχές και ζώνες προσωρινής διαμονής, εκτός των εγγυήσεων του νόμου και της τάξης, αιωρείται σε ένα προσωρινό καθεστώς διαμονής και ετεροχαρακτηρίζεται από μία βραχυχρόνια, περαστική και «διαβατάριχη» ταυτότητα. Κινούμενος σε χώρους διερχομένων και περαστικών, όπου δεν εντοπίζεται η ιστορικότητα και οι βασικές λειτουργίες ενός «δικού» τόπου, η ταυτότητα του καθίσταται προσωρινή, ομοιογενοποιητική, τυποποιημένη και χωρίς βάθος. Χωρίς έναν εντοπίζων, σε ένα συγκεκριμένο τόπο, συλλογικό προσδιορισμό, η προσωρινή του ταυτότητα επικυρώνεται κυρίως κατά τις διαδικασίες της χρήσης του τόπου όπου κινείται.

Σύμφωνα με τον Σταυρίδη, ο οποίος βασίζεται στον Ωζέ, *«στις αίθουσες αναμονής των αεροδρομίων αλλά και στα σύγχρονα πολυκαταστήματα, στα ανώνυμα μοτέλ, στους μεγάλους δρόμους αλλά και στις αλυσίδες ξενοδοχείων που φιλοξενούν ένα σωρό μετακινούμενους ανά τον κόσμο, στα βενζινάδικα αλλά, και στα φαστ φουντ, οι χρήστες πελάτες διαμένουν προσωρινά σε ένα καθεστώς εξατομικευμένης ανωνυμίας»* (Σταυρίδης,2010:24). Ωστόσο, σ' αυτούς τους «μη τόπους-μοίρες» για τους προσωρινούς «απόβλητους», που συνιστούν κόμβους ανθρώπινων κεφαλαίων και πεδία καθημερινής δράσης, «πρόσφυγες» και «μετανάστες» εκτός από το ότι τους κατοικούν, μπορεί να δραστηριοποιούνται και εργασιακά, με αποτέλεσμα να προσδίδουν με την επαγγελματική τους ιδιότητα, χαρακτηριστικά «τόπου» σ' αυτούς τους «μη τόπους» (Καλαντίδης,2011). Αυτή η διάσταση αναδεικνύει τη συγκρότηση νέων τοπικοτήτων μέσα από τη δημιουργία κοινωνικών σχέσεων, τη δόμηση δικτύων εργασιακών και οικονομικών ανταλλαγών αλλά, και της πολιτισμικής επικοινωνίας μεταξύ των διαφορετικών «φορών». Αυτές οι συμπεριφορές εντοπίζουν τους προσωρινούς διαμένοντες και δημιουργούν κοινωνικούς τόπους όπου αναδύονται πολιτισμικές κοινότητες σε μια μονιμότητα του προσωρινού και του εφήμερου (Λυδάκη,2010:50).

Η διαχείριση της παρουσίας των «προσφύγων» και των μεταναστών στις σύγχρονες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες υποστασιοποιεί κατά κύριο λόγο το μοντέλο της εντοπίζουσας εξαίρεσης. Δεν είναι μόνο τα σημεία και οι ζώνες προσωρινής διαμονής και κατοίκησης κάθε κατηγορίας «προσφύγων» και «μεταναστών», είναι και τα κάθε είδους στρατόπεδα συγκέντρωσης και τα γκέτο, τα λεγόμενα «camps», «hot spots» κτλ. που εντοπίζουν και πιστοποιούν ταυτότητες δεύτερης κατηγορίας χωρίς τα στοιχειώδη δικαιώματα ή προστασία. Στην «πραγματικότητα», σ' αυτούς τους τόπους καταδίκης και στιγματισμού *«όπου τα όνειρα έχουν αντικατασταθεί από εφιάλτες και ο κίνδυνος και η βία ανήκουν στην ημερήσια διάταξη περισσότερο απ' ότι αλλού»*, (Schwarzer στον Bauman, 2006:174) επιβιώνουν άνθρωποι που στερούνται τα πολιτικά και κοινωνικά τους δικαιώματα, χωρίς καμία υλική, ηθική, νομική ή άλλη εξασφάλιση, στο έλεος σχέσεων εξουσίας (Σταυρίδης, 2010:25).

Δομές και Κέντρα «Φιλοξενίας»: Αμφίσημοι χώροι συνόρων και ορίων

Το γεγονός ότι η Ελλάδα, όπως και άλλες «μεθοριακές» χώρες της Νότιας Ευρώπης συνορεύει με χώρες αποστολής ανθρώπινου δυναμικού για οικονομικούς λόγους και για μια «καλύτερη ζωή» και είναι ο τελευταίος σταθμός δικτύων μετακίνησης «προσφύγων» και «μεταναστών» «με ή χωρίς χαρτιά», θέτουν τα ορατά, εδαφικά σύνορα, τους μηχανισμούς συνοριακού ελέγχου και τις πρακτικές ελέγχου της κρατικής κυριαρχίας εντός των συνόρων, ως ζητήματα πρώτης γραμμής των μεταναστευτικών πολιτικών. Η αυξημένη επιτήρηση των βορειοανατολικών ελληνοτουρκικών συνόρων και η ανέγερση του φράχτη του Έβρου ως μία εθνική επιλογή και ταυτόχρονα θεατρική έκφραση της κρατικής κυριαρχίας που εκλείπει, μας καθιστά μάρτυρες της φθοράς του εθνικού κράτους και της διατηρητότητας των εθνικών συνόρων (Τρουμπέτα, 2012).

Ο αυξημένος έλεγχος των ορατών, εδαφικών συνόρων του κράτους συμβάλλει ταυτόχρονα στην ενίσχυση και παγίωση αόρατων συμβολικών ορίων, τα οποία αναδεικνύονται στην καθημερινή ζωή, συγκροτώντας ταυτότητες στην «άλλη πλευρά» των συμβολικών οριοθετήσεων τού «ανάμεσα σε». Ο «Ξένος», ως η κύρια «εξωτερική απειλή της εσωτερικής ευταξίας» μεταπλάθεται σε «δαιμονική φιγούρα» και εμμονικά παρουσιάζεται ως οικονομικός, δημογραφικός και πολιτισμικός «εχθρός» (Σαββάκης, 2012). Το σύμπλεγμα κράτος – στρατός – αστυνομία – επιχειρήσεις - Μ.Μ.Ε έχει παίξει κυρίαρχο ρόλο στη συγκρότηση μιας υποτιμημένης ετερότητας στη βάση μιας «έλλειψης» και μιας «οδύνης». Συν τοις άλλοις, αυτό το σύμπλεγμα γεννά κατηγοριοποιήσεις (με την αρνητική συνδήλωση του όρου), οριοθετήσεις και νομοθετήσεις του ηγεμονικού λόγου αλλά, και αμφίθυμες φαντασιώσεις του έθνους, πολλαπλασιάζοντας σύνορα και όρια διαφοράς (Τσιμουρή και Moore, 2017).

Η «προσφυγική κρίση» του 2015 επανέφερε στο προσκήνιο θεωρητικές συζητήσεις για τα κοινωνικά και πολιτικά σύνορα μεταξύ «Ανατολής - Ισλάμ και Δύσης», τη χρήση οριενταλιστικών στερεοτύπων, τις πολλαπλά παραγόμενες ουσιοκρατίες, τα αόρατα και ορατά όρια συγκρότησης της διαφοράς και του «Άλλου», (Τσιμπιρίδου, 2017) τις γκρίζες και μαύρες ζώνες νομικής προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, (Τσιτσελίκης, 2010) την κοινωνική καθαρότητα και μιαιρότητα του «ξένου» εαυτού και σώματος, (Douglas, 2006) τα υβριδικά περιθώρια διάκρισης και σχέσεων και τα συρματοπλέγματα στίγματος και «πραγματικότητας».

Η ιστορική αυτή συγκυρία έδειξε ότι παραμένουν ανοιχτά εδώ και δεκαετίες για μια σειρά από λόγους, ζητήματα που άπτονται τόσο με το εκάστοτε φαινόμενο της «μετανάστευσης» / «προσφυγιάς» όσο και με τις κοινωνικές και πολιτισμικές ταυτότητες των υπό μετακίνηση εθνικών, εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων. Η σχέση μεταξύ των «μεταναστών», των εξόριστων, των αλλοδαπών, των «προσφύγων» και άλλων εκτοπισμένων πληθυσμών που βρίσκονται σε κινητικότητα με ή χωρίς μία «πατρίδα» αναφοράς με τους «οικοδεσπότες» τους ή με τις «νέες» κοινωνικοπολιτισμικές και πολιτικές «πατρίδες» που εγκαθίστανται, αναδεικνύει μία σειρά από άλλα προβληματικά πλαίσια και περίπλοκα ζητήματα όπως αυτά του «οικοδεσπότη», τι σημαίνει το «καλωσορίζω» και το «παραλαμβάνω», η υποκειμενικότητα, η προσωπική ταυτότητα και η παύση του εαυτού, η υπό όρους και η άνευ όρων «φιλοξενία», η εχθρικότητα, η κατοικία, η ιδιοκτησία, η οικειοποίηση ή στέρηση αγαθών και το κυριότερο, ποια είναι η σχέση μεταξύ της ηθικής και πολιτικής φιλοξενίας (Yeğenoğlu, 2011).

Παρά την αναγνώριση και διακήρυξη ότι κάθε «μεταναστευτικό» / «προσφυγικό» φαινόμενο είναι διαφορετικό και κάθε υπό μετακίνηση πληθυσμός διαφέρει τόσο ως προς τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά του όσο και ως προς τους πολιτικούς, οικονομικούς, θρησκευτικούς και εθνικούς λόγους εκπατρισμού και ξενιτεμού του, παρατηρείται μία κατά κόρον κατηγοριοποίηση ομάδων σε σχέση με ένα σύνολο «διαφορετικών» γνωρισμάτων και μία επικαιροποίηση και μονιμοποίηση ιδεολογικοπολιτικών αντιλήψεων περί κοινωνικής μιαιρότητας (Douglas, 2006) και στιγματισμού (Goffman, 2001). Αυτές οι αντιλήψεις αναδεικνύονται όταν οι επιβεβλημένες «κανονικότητες» της κοινωνικής συνεύρεσης μεταξύ του «οικοδεσπότη-φυσιολογικού» και του «φιλοξενούμενου-διαφορετικού» στηρίζονται σε προκαταβολικές εντυπώσεις, οι οποίες μετατρέπονται σε κανονιστικές προσδοκίες, και σε προβαλλόμενες αξιώσεις, όπου τα ευλόγως εννοούμενα παραλείπονται. Όπως αναφέρει ο Σούτς, η άφιξη του «Ξένου»: *«έχει αντίκτυπο ισοδύναμο με εκείνο του σεισμού [...]». Ο Ξένος κομματιάζει το στέρεο έδαφος που πάνω του βασίζεται η ασφάλεια της καθημερινής ζωής. Εκείνος έρχεται από μακριά και δεν συμμερίζεται τα ντόπια πιστεύω – και έτσι γίνεται ουσιαστικά ο άνθρωπος που θέτει υπό αμφισβήτηση σχεδόν όλα όσα φαίνονται αναμφισβήτητα στα μέλη της ομάδας που προσεγγίζει»* (Schutz, 1967:95 και 118).

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας συλλογιστικής, ο «Ξένος» είτε «μετανάστης», είτε

«πρόσφυγας» είτε «αιτών άσυλο» τείνει να εννοιολογείται ως αχρείαστος, αναλώσιμος, κατώτερος, περιττός, βρώμικος, ένα ενσαρκωμένο κακό και να προσλαμβάνεται ως ο κύριος φορέας κινδύνων, αγωνίας, απειλών, ανηθικότητας, κοινωνικής μιαιρότητας και ρυπαρότητας στη βάση ενός κοινού στίγματος. Ακινήτοποιείται σ' ένα πουθενά, σ' έναν τόπο, που εντοπίζεται εκτός απ' όλους τους τόπους, μακριά από τα βλέμματα ακόμη, και αν είναι δυνατό να διευκρινιστεί η τοποθεσία του. Αυτό το πουθενά ταιριάζει με τις ουτοπίες και ετεροτοπίες του Foucault, με τόπους δηλαδή, που δεν υπάρχουν, αλλά, συγκροτούνται μέσω της πρόσληψης της κοινωνίας γι' αυτούς και με τόπους που υπάρχουν ως καθρέφτες της ουτοπίας (Foucault, 1986).

Ο περιορισμός και εγκλεισμός του σε χώρους-οχυρά του πουθενά και σε κέντρα «ανθρωπιστικής» κράτησης – εκτός τόπου ή σε επικράτειες που ορίζονται νομικά ως «γκρίζες ζώνες» - και η συστηματική προσπάθεια κάλυψης και γιατί, όχι και εξαφάνισής του από τη δημόσια σφαίρα των πόλεων, μπορεί από τη μία να λειτουργεί ανασταλτικά για μια ενδεχόμενη κοινωνικότητα μεταξύ του «αυτόχθονα πληθυσμού» και του «επικίνδунου, υποδεέστερου Άλλου», από την άλλη, όμως, τον αποκαλύπτει ακόμη και διαμέσου του εκτοπισμού του από την κοινωνική καθημερινότητα (Σαββάκης, 2012). Αυτό που καταδεικνύεται κυρίως, όμως, μέσω της διαμονής και «φιλοξενίας» του σε αποτραβηγμένους, «απαγορευμένους», εκτός ορίων χώρους, στα περιθώρια και τις άκρες των πόλεων αλλά, και σε απομακρυσμένες και εγκαταλειμμένες κοινότητες της επαρχίας, χωρίς τη θέλησή του, είναι ότι λειτουργεί απ' ότι φαίνεται ως μέσο πειθάρχησης και κοινωνικού ελέγχου του, ο στιγματισμός του οποίου ως «επικίνδунου», «μιαρού», «διαφορετικού» και «ξένου» ενισχύει την απαξίωση και ατίμωση της προσωπικής και κοινωνικής του ταυτότητας αλλά, και την απομάκρυνσή του από διάφορα πεδία ανταγωνισμού.

Κατά τη Ντάγκλας, αποτελεί ένα κρυφό και απελαυνόμενο πρόσωπο, ένα θέμα εκτός κράτους, μια εξαίρεση και μια καταστρατήγηση της εθνικής και διεθνούς νομοθεσίας και τάξης, ένα μόλις και μετά βίας, αντιληπτό ον. Αυτή η μη αντιληπτικότητά του, έρχεται να ενσαρκώσει το αδίκημα εις βάρος του και να γίνει παράδειγμα ή ίσως η πιο ριζική μορφή της ετερότητας στην εποχή της (μετα)νεωτερικότητας. Ως φορέας της μιαιρότητας, αποδοκιμάζεται για δύο λόγους: πρώτον γιατί, απείλησε και υπερέβη τα όρια και δεύτερον γιατί έθεσε σε κίνδυνο το σύστημα. Η Ντάγκλας διακρίνει τέσσερα είδη κοινωνικής μιαιρότητας. Το πρώτο

αναφέρεται στον κίνδυνο που ασκεί πίεση στα εξωτερικά όρια. Το δεύτερο στον κίνδυνο από τη διάβαση των εσωτερικών καθορισμένων μη ανεκτών ορίων του συστήματος. Το τρίτο στον κίνδυνο στα όρια του διαχωριστικού συνεχούς και το τέταρτο στον κίνδυνο που τίθεται το σύστημα, όταν διαπιστώνεται ότι παλεύει με τον ίδιο τον εαυτό του λόγω των εσωτερικών του αντιφάσεων. Η υιοθέτηση παραδοσιακών «αποτυχημένων» μοντέλων «διαχείρισης» τόσο του εκάστοτε φαινομένου όσο και ειδικότερα των ανθρώπων του με στόχο κυρίως την απομάκρυνση και την περιθωριοποίησή τους και τη διασφάλιση της επισφαλούς εσωτερικής δομής του συστήματος, η οποία ανά πάσα στιγμή μπορεί να διαρρηχθεί, επιβεβαιώνει ότι οι ιδέες περί μίας επικίνδυνης μιαρότητας γεμάτη ενέργεια είναι εκείνες που υποστηρίζουν αυτή την επιλογή (Douglas, 2006:229).

Κατά τον Βακάντ, *«η προωθημένη περιθωριοποίηση τείνει να συγκεντρώνεται σε καλά προσδιορισμένες περίκλειστες και όλο πιο απομονωμένες περιοχές»* (Wacquant 2002:220) όπου η ομοιογενοποίηση, η απομόνωση, ο στιγματισμός, η καταδίκη και η αποσύνθεση κανονικοποιούνται με τέτοιους τρόπους που όχι μόνο αλλοιώνουν την πολιτική, οντολογική και κοινωνική υπόσταση των μετακινούμενων πληθυσμών αλλά, κυρίως που αφαιρούν από τον κάθε άνθρωπο τα νομικά, πολιτικά και οικονομικά δικαιώματα της ύπαρξής του. Η ανάδειξη της σχετικότητας, της ενδεχομενικότητας, της κομβικότητας και της αντιφατικότητας που φαίνεται ότι όχι απλά διέπει αλλά, χαρακτηρίζει τις σύγχρονες μορφές κυριαρχίας και τις σύγχρονες πολιτικές χειραφέτησης και βίας του εκάστοτε ηγεμονικού συστήματος, αποτελεί ακόμη ένα πολιτικό ζητούμενο που ναι μεν τίθεται αλλά, επί του πρακτέος και στην καθημερινότητα του κάθε διαφορετικού στρατοπεδικού πεδίου «φιλοξενίας» είναι απλά ανύπαρκτο.

Τα γνωστά έργα του Ιταλού φιλόσοφου Τζόρτζιο Αγκάμπεν, το *Homo Sacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή* (2016) και *Κατάσταση εξαίρεσης* (2007) επιλέγονται από αρκετούς Έλληνες μελετητές της μετανάστευσης ως θεωρητική βάση για ζητήματα όπως η κυριαρχία, τα σύνορα, οι άνθρωποι χωρίς δικαιώματα και ελευθερίες, τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, οι χώροι εγκλεισμού και τα κέντρα κράτησης «μεταναστών» (κυρίως, χωρίς χαρτιά), «προσφύγων» και «αιτούντων άσυλο» (Σωτήρης, 2012). Στη συγκεκριμένη συγκυρία του «προσφυγικού» στην Ελλάδα με όλα τα συμπαρομαρτούντα: ρατσιστική βία, μισαλλοδοξία, ολοκληρωτισμός, εθνικισμός κτλ, δεν είναι τυχαίο και μπορεί εύκολα να γίνει κατανοητό ότι μεταφράστηκε από το ιταλικό πρωτότυπο και δημοσιεύτηκε από τις Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, ένα

ακόμη σημαντικό του κείμενο με τίτλο: Πέρα από τα δικαιώματα του ανθρώπου, το οποίο κι αυτό με τη σειρά του συμβάλλει στην κατανόηση και ερμηνεία της έννοιας του «πρόσφυγα» και των δικαιωμάτων του ανθρώπου (Agamben,2015).

Ο Τσίρος (2016) πολιτικός κοινωνιολόγος και πάρεδρος του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, στο άρθρο του «Η έννοια της κατάστασης εξαίρεσης στο έργο του Giorgio Agamben: Μια κριτική αποτίμηση», το οποίο δημοσιεύτηκε από το περιοδικό Θέσεις παραθέτει εκ νέου μία θεωρητική αποτίμηση νομικού, πολιτικού και κοινωνικού περιεχομένου του έργου του συγκεκριμένου φιλοσόφου, θέτοντας το ρητορικό ερώτημα το κατά πόσο η θεωρία του, η οποία συνεχίζει να δέχεται κριτική, μπορεί να πλαισιώσει επαρκώς τα εμπειρικά νομικά δεδομένα της καθημερινότητας και να εξηγήσει την «κατάσταση εξαίρεσης» ως αποτέλεσμα της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης στο ιδεολογικοπολιτικό επίπεδο της πολιτικής κυριαρχίας. Οι ελλείψεις της θεωρίας του έχουν ήδη και συνεχίζουν να επισημαίνονται. και κυρίως, η μηχανιστική αντίληψη του για το υποκείμενο ως ένα συνεχώς αιχμάλωτο, ευάλωτο, ευπρόσβλητο, εκτεθειμένο στο έλεος εξουσιαστικών σχέσεων, άθυρμα χωρίς δικαιώματα και ελευθερίες, μία «γυμνή ζωή» η οποία κινείται αυτόματα σε μεθοριακά «στρατόπεδα βιοπολιτικής εξουσίας» επινοώντας «σχέδια απόδρασης» έχει δεχτεί σημαντική κριτική.

Οι Μπάτλερ και Σπίβακ, θέτοντας τα ερωτήματα για το ποια ζωή μπορεί ποτέ να θεωρηθεί «γυμνή» και το πως ένας πληθυσμός απάτριδων, μεταναστών (κυρίως, χωρίς χαρτιά), εξόριστων, φυγάδων χωρίς άσυλο κτλ., που εξορίζεται και εκτοπίζεται καταλήγει σε μια κατάσταση «γυμνής» ζωής, απορρίπτουν την έννοια της «γυμνής ζωής» του Agamben, ισχυριζόμενες ότι καμία ζωή δε μπορεί να βρεθεί σε κατάσταση απογύμνωσης, από τη στιγμή που η ζωή (οντολογία του σώματος) και ο βίος (οντολογία του Πολιτικού) είναι αλληλένδετα και δεν επικαλύπτει το ένα το άλλο, ιδίως το δεύτερο το πρώτο. Η ευαλωτότητα της ζωής, δηλαδή του σώματος που είναι ουσιαστικά το άτομο είναι το οντολογικό συστατικό κάθε ζωής. Με την έννοια αυτή, η ζωή δεν «απογυμνώνεται» αλλά, καθίσταται ευάλωτη όταν αξιολογείται ως μη άξια αναγνώρισης και προστασίας. Ακόμη, κι ως στοιχείά, αυτοί οι άνθρωποι υπάρχουν και αντιστέκονται στην επιβεβλημένη εξαθλίωση της ζωής τους. Η περιθωριοποίηση, η απομόνωση, ο εγκλεισμός και η εξαφάνιση ενός σώματος από το κρατικό υγιές σώμα που πλήττεται από τον ιό της ύπαρξής του σε σύγχρονα στρατοπεδικά γκέτο, είναι δομικά πλαίσια τα οποία αναπαριστούν την ευαλωτότητά του και το σμιλεύουν,

αναδεικνύοντας την αποστέρηση κυρίως της πολιτικής του υπόστασης, δηλαδή, το δικαίωμα στα δικαιώματά του και της ιδιότητάς του ως πολίτης του κράτους. Με άλλα λόγια, όπως σημειώνει η Καραβαντά, η φιγούρα του μετανάστη: «ακόμη και όταν εξοστρακιστεί από κάθε δομή πολιτείας ή κοινότητας, αυτό το δικαίωμα παραμένει ως το τελευταίο προπύργιο της ανθρώπινης ύπαρξης της οποίας το ακατάπαυστο έρεισμα είναι το ευ ζην, δηλαδή, ο πολιτικός βίος» (Καραβαντά, 2015:27) .

Στις συγκρουσιακές τοπικοποιημένες κοινωνικοπολιτικές γεωγραφίες των «στρατοπέδων», η Σάμαρ Μακούζι, μέσω εκτενούς έρευνας πεδίου (2014-2017), επαναχαρτογραφεί την ιστορική αφήγηση δύο Παλαιστινιακών στρατοπέδων προσφύγων, δηλαδή, του στρατοπέδου Baqa'a στην Ιορδανία και του Burj el Barajneh στο Λίβανο, και τροφοδοτεί την ακαδημαϊκή και θεωρητική κατανόηση των «χώρων-καταφύγιων» ως πεδίων αντίστασης και διαπραγμάτευσης του χώρου μέσα σ' ένα επιβεβλημένο «καθεστώς εξαίρεσης». Ως «χώρος-καταφύγιο» νοείται η εγκατάσταση μιας χωρικής κλίμακας μέσα στο θεωρητικά «καταφύγιο –στρατόπεδο» για τους πρόσφυγες, όπου αναδεικνύει τον πολιτισμό που διαπραγματεύεται το χώρο, παρά την ευαλωτότητά του και αντιστέκεται στις κυβερνητικές κοινωνικοπολιτικές αποφάσεις. Οι «χώροι-καταφύγια» μέσα στα συγκεκριμένα στρατόπεδα δεν παρήχθησαν, κατά τη Μακούζι για να αναδειχθούν οι χωρικές παραβιάσεις και καταπατήσεις των προδιαγεγραμμένων συνοριακών γραμμών συγκεκριμένων τετραγωνικών μέτρων κατοίκησης και δράσης από τους πρόσφυγες, αλλά, για να επαναπροσδιοριστούν σχέσεις εξουσίας και κοινωνικοπολιτικές αποφάσεις. Η εγκατάστασή τους απέκτησε ποικίλες συγκρουσιακές λειτουργίες και παρά, τις κοινωνικοπολιτικές διαφορές και την απαγόρευση της συζήτησης των φανερών συγκρούσεων μέσα στα Παλαιστινιακά στρατόπεδα, αναδείχτηκε ένας τρίτος υβριδικός ιστός γνώσης και διαλόγου, ο οποίος λειτούργησε σαν ένας πράκτορας για να «μεταφέρει χώρο και γνώση» και να έχει τη δυνατότητα να εξαπλωθεί σε μία νέα επιταγή «σχέσεων εξουσίας». Ως χωρικές εξαιρέσεις μέσα στις εκτεταμένες εξαιρέσεις, αυτοί οι «χώροι – καταφύγια» έδειξαν ότι οι πρόσφυγες δεν έχτισαν το χώρο, αλλά, επανοικειοποιήθηκαν την υλικότητά του για να διεκδικήσουν τον πολιτικό τους βίο, ως υποκείμενα που αντιστέκονται και δρουν, παρά την «κατάσταση εξαίρεσης» στην οποία βρίσκονται (Maqusi, 2017, August, 6, 60).

Κι έξω από τα «στρατόπεδα», στα οποία θα επανέρθουμε στη συνέχεια, στις πόλεις των ελέγχων, των πιέσεων, των περιορισμών, των εμποδίων, των άκρων και

των ορίων αλλά, και των δικαιωμάτων, ο Σταυρίδης, αναφερόμενος στις πόλεις των θυλάκων, όπου οι θύλακοι είναι «εντοπισμένες εξαιρέσεις» που έχουν εξασφαλίσει τη χρονική συνέχεια «ενός εντοπισμένου και εντοπίζοντος κανόνα» και βασιζόμενος στον Αγκάμπεν υποστηρίζει ότι η «κατάσταση εξαίρεσης» είναι μέρος ή μέλος των διαφορετικών καθημερινότητων της κάθε πόλης καθώς, εξασφαλίζει σε ένα υποκείμενο εξουσίας τη δύναμη να αποδίδει λεπτομερειακά την εικόνα και τη μορφή ενός έξω και ενός μέσα, ένα έξω που απειλεί και ένα μέσα που φυλάσσεται ή, το αντίστροφο, στα όρια εντός των οποίων χρειάζεται και απαιτείται να αποκλειστεί η απειλή και να εγκλειστεί ως εξαίρεση για να διατηρηθεί το εξωτερικό περιβάλλον ασφαλές και καθαρό. Με άλλα λόγια, η εξαίρεση ως χωροχρονική συνθήκη, δηλαδή, ως μία κατάσταση υπό καθεστώς έκτακτης ανάγκης που γνωστοποιείται επίσημα εξαιτίας ενός «κινδύνου» ή μιας «απειλής», είναι μια συνθήκη διαχωρισμού αυτών που εντοπίζονται κάτω από την ισχύ της, παύοντας να έχουν δικαιώματα από αυτούς που κερδίζουν δύναμη (Σταυρίδης, 2010).

Πάνω σ' αυτό, οι Τσιμουρής και Moore σημειώνουν ότι η «κατάσταση εξαίρεσης» γίνεται ο κανόνας για όλο και μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων, οι οποίοι εξαιτίας της προσωρινή παύσης των ήδη αναγνωρισμένων νομοθετικών δικαιωμάτων τους, για λόγους που ορίζονται ως έκτακτοι και επείγοντες και κατά συνέπεια που αιτιολογούν την εκούσια απώλεια της δημοκρατικής τους έκφρασης, είναι υποχρεωμένοι να ζουν «εντός» των ορατών γεωγραφικών συνόρων και «εκτός» των συμβολικών ορίων του έθνους (Τσιμουρής και Moore, 2017).

Ακριβώς, στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης, η Βαρίκα βασιζόμενη στο Weber για τη δομική κατάσταση εντός - εκτός ομάδων και ατόμων παριών στις κοινωνίες χειραφέτησης, ορίζει το εντός ως ένα πλαίσιο όπου μπορεί να γίνει κάποιος παρίας, ακόμη κι αν η κοινωνία υποδοχής και φιλοξενίας δεν είναι οργανωμένη σε κάστες, εντασσόμενος σε ένα σύστημα υπόταξης στο γενικό νόμο χωρίς να έχει τα ίδια και ίσα δικαιώματα με τους «οικοδεσπότες» του και το εκτός ως ένα πλαίσιο όπου βρίσκεται σε ένα «καθεστώς εξαίρεσης», το οποίο υπαγορεύεται αφενός μέσω συγκεκριμένων νόμων περιθωριοποίησης και περιορισμών στην εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας, στη δημόσια σφαίρα και αφετέρου μέσω άορατων φραγμών και τελετουργικών απαγορεύσεων που διασφαλίζουν θέσεις ιεραρχίας, αποκλείουν κάθε ενδεχόμενο διεκδίκησης της ισότητας και κυρίως, συγκροτούν μια κοινότητα ως ακάθαρτη ομάδα. Η λειτουργία της κατάστασης του εντός – εκτός έγκειται κυρίως στο διαχωρισμό του καθαρού με το μιαρό, όπου από τη μία μπορεί να 'ναι σχετικός

γιατί, υπάρχουν οικονομικές και άλλης φύσεως αναγκαιότητες που οδηγούν στην επαφή, αλλά, από την άλλη ενισχύει πρακτικές προκαταλήψεων, διακρίσεων, αποκλεισμού και στιγματισμού (Βαρίκα, 2013:108-109).

Στο πεδίο του στρατοπεδικού γκέτου της (μετα)νεωτερικής Ευρώπης, η αλληλεξάρτηση του *εντός – εκτός*, ακόμη και του καθαρού και του ακάθαρτου ορίζει την ίδια την ταυτότητά του. Το στρατοπεδικό γκέτο αποτελεί μια «εκτοπίζουσα εντοποποίηση», γεννά μια εντοπισμένη ζώνη εξαίρεσης στο σώμα της πόλης-νόμου. Είναι ένα έξω που υποχρεούται την ίδια στιγμή να ενσωματώνεται σε ένα μέσα κυρίως ως ζώνη εξαίρεσης αλλά, και ως πεδίο συγκρότησης σχέσεων των *εντός – εκτός* ομάδων. Μπορεί το στρατόπεδο να είναι εκτός του κανονικού χρόνου και χώρου της πόλης, αλλά, ενσωματώνεται στη συνέχειά της με τέτοιο τρόπο που τη συμπληρώνει. Σαφώς, υπάρχει μόνο επειδή το νομικό πλαίσιο του αστικού χώρου το περιλαμβάνει ως εξαίρεση και μπορεί να υφίσταται ως «εκτοπίζουσα εντοποποίηση».

Η Άρεντ χωρίζει τα στρατόπεδα συγκέντρωσης σε τρεις τύπους, που ο καθείς αναλογεί σε μία από τις τρεις βασικές ιδέες της Δύσης για τη μεταθανάτια ζωή: Άδης, Καθατήριο και Κόλαση. Στον Άδη αναλογούν εκείνες οι στρατοπεδικές μορφές εκτόπισης που δεν χαρακτηρίζονται από ή δεν προκαλούν πολύ έντονες και ακραίες αντιδράσεις για να αφήνουν στην άκρη ή να απομακρύνουν τα κάθε κατηγορίας περιττά, ενοχλητικά, μη ευπρόσδεκτα και επιθυμητά στοιχεία όπως είναι οι πρόσφυγες και οι απάτριδες που έχουν επιβιώσει από πόλεμο και τα αντικοινωνικά στοιχεία και οι άνεργοι που δεν χρησιμεύουν σε τίποτα. Στο Καθατήριο αναλογούν τα στρατόπεδα εργασίας της Σοβιετικής Ένωσης, στα οποία η έλλειψη πρόνοιας και μέριμνας συνενώνεται με τη χωρίς τέλος καταναγκαστική εργασία που δε συλλαμβάνει το ανθρώπινο μυαλό. Στην Κόλαση με την πιο κυριολεκτική έννοια εντάσσονται όλοι εκείνοι οι τύποι στρατοπέδων που οι Ναζί δημιούργησαν σε άρτια μορφή, στα οποία το σύνολο της ζωής ήταν ολοκληρωτικά και συστηματικά δομημένο με βασικό σκοπό το βάσανο που δε μπορεί να περιγραφεί σε καμία κλίμακα. Και οι τρεις αυτές στρατοπεδικές μορφές συγκλίνουν στο εξής: οι ανθρώπινες μάζες που περιθωριοποιούνταν και αποκλείονταν μέσα σ' αυτές τις δομές ανάμεσα στη ζωή και το θάνατο, αντιμετωπίζονταν σαν να μην υπήρχαν, σαν να μη ζουν πλέον, σαν αυτό που βίωναν να μην αφορά κανέναν, σαν να είχαν ήδη πεθάνει.

Κατά τον Αγκάμπεν, όπως τον αναλύει ο Σταυρίδης, το «στρατόπεδο συγκέντρωσης» είναι το απόλυτο πεδίο ανάδειξης της εξαίρεσης σε κανόνα που πιστοποιεί δύο συγκεκριμένες ταυτότητες: αυτή του εξουσιαστή με δικαιώματα και

αυτή του «απογυμνωμένου» εξουσιαζόμενου από τα δικαιώματά του. Η προσωρινή παύση του νόμου ταυτοποιεί την απειλή, είναι εκείνη που τη χαρακτηρίζει και την εντοπίζει χωρικά. Έγκλειστοι και απομονωμένοι με τη βία σε στρατόπεδα είναι εκείνοι των οποίων όχι οι πράξεις αλλά η ταυτότητα έχει αποφασιστεί να ορίζεται ως απειλή. Για παράδειγμα, οι Εβραίοι, οι Ρομά, οι ομοφυλόφιλοι και τα άτομα με ειδικές ανάγκες στα ναζιστικά στρατόπεδα εξόντωσης δε βρέθηκαν εκεί γιατί, τους απέδωσαν ευθύνες για συγκεκριμένες ενέργειες ή πράξεις που έπρεπε να τιμωρηθούν αλλά, γιατί, οι ταυτότητές τους ορίστηκαν ως «επικίνδυνες» και «μιαρές» (Σταυρίδης, 2010:21-22).

Σήμερα, η κυνικά αναγνωρισμένη αντι-χρησιμότητα των στρατοπέδων, η διακήρυξη της αχρηστία τους και η υποκρισία της «κανονικής» κοινωνίας για το επιθυμητό κλείσιμό τους είναι μόνο επιφανειακή από τη στιγμή που σ' αυτά κατοχυρώνεται και διασφαλίζεται η καθεστωτική εξουσία, αντικατοπτρίζεται ο φόβος που είναι χρήσιμος για τη τρομοκρατία, τη τιθάσευση, την απάθεια και τη λησμονιά του λαού και κυρίως, κανονικοποιείται η εξάλειψη και ο μετασχηματισμός του ανθρώπου σε πράγμα, που πλέον καθίσταται πιο ακίνδυνος κι από τα ζώα.

Τα στρατόπεδα δεν ιδρύθηκαν για να λειτουργούν ως θεσμοί πρόνοιας, αλλά, υπάρχουν κυρίως ως αυτοσκοπός όπου οι έγκλειστοι ως περιττό ανθρώπινο υλικό, χωρίς τιμή που μπορεί εύκολα να αντικατασταθεί, βιώνουν τις εξής σχεδιασμένες ωμότητες: την εξάλειψη του ίδιου του αυθορμητισμού τους, τον έλεγχο της έκφρασης της ανθρώπινης συμπεριφοράς τους, το μετασχηματισμό της ανθρώπινης προσωπικότητάς τους σε κάτι που ορίζεται ως πράγμα, την ολική κυριαρχία επί των σωμάτων τους όπου η πληθυντικότητα τους οργανώνεται σαν να είναι μόνο ένα ίδιο άτομο και κυρίως τη διακύβευση της ίδιας της ζωής τους όπου ακόμη κι ο αισχρός θάνατος της κατασκευάζεται σαν τελειώς κανονικός, απρόσωπος, κουκουλωμένος και φυλαγμένος μέσα σε εξωπραγματικά συρματοπλέγματα. (Αρεντ,2017)

Αναφορικά με την Ελλάδα, στα περιφερειακά μπλοκ της στο Αιγαίο, ένα στρατόπεδο το οποίο έχει γίνει σύμβολο της σκληρής ευρωπαϊκής στάσης απέναντι στη «μετανάστευση» από την Ανατολή και την Αφρική και έχει χαρακτηριστεί ως η «κόλαση στη γη» είναι αυτό της Μόριας στη Λέσβο. Πάνω από 9.000 άνθρωποι, οι περισσότεροι εκ των οποίων τραυματίες πολέμου, θύματα βασανιστηρίων, έγκυες γυναίκες και μητέρες ορφανών, «ασυνόδευτοι ανήλικοι», άτομα με ειδικές ανάγκες

και περιπτώσεις ψυχιατρικής και ψυχολογικής ευαλωτότητας, επιβιώνουν σε σκηνές στο συγκεκριμένο “hotspot” (το οποίο είχε σχεδιαστεί για να χωρέσει 3.100 ανθρώπους) σε τρισάθλιες συνθήκες μιζέριας. Το 2015, η Μόρια αποτελούσε σταθμό και όχι μοίρα για τους μετακινούμενους πληθυσμούς. Με το που έκλεισαν όμως τα σύνορα και η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπάθησε να αποκτήσει τον έλεγχο της κατάστασης, βρέθηκαν παγιδευμένοι εκεί υπομένοντας ένα μαρτύριο χωρίς τέλος. Παρά τις δηλώσεις της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ για «βελτίωση των συνθηκών», «ελάφρυνση και μετακίνηση του ενός τρίτου του πληθυσμού στην ηπειρωτική ενδοχώρα» όσο και οριστικό «κλείσιμο» του συγκεκριμένου στρατοπέδου, σήμερα, η Μόρια συνεχίζει να υπάρχει ως μία γραμμή ανάμεσα στη ζωή και το θάνατο. Ο ακραίος συνωστισμός, οι σκηνές, το μουχλιασμένο φαγητό, οι κοινόχρηστες τουαλέτες, οι άσχημες καιρικές συνθήκες, η έλλειψη θέρμανσης, οι απόπειρες σεξουαλικής κακοποίησης, οι βιασμοί, τα ναρκωτικά, η εμπορία οργάνων, η σωματεμπορία, οι απόπειρες αυτοκτονίας, τα εγκλήματα τιμής, οι διακινητές σε συνδυασμό με την ατελείωτη γραφειοκρατική διαδικασία «αίτησης ασύλου» επιδεινώνουν και τροφοδοτούν την απόγνωση και την απελπισία, όπου ακόμη και η αυτοκτονία επιλέγεται, όχι ως έσχατη λύση (Kingsley, 2018).

Σε εμπειρικό επίπεδο, τα κατά τόπους «camps», «hotspots», «Κέντρα και Δομές φιλοξενίας», «Κέντρα Κράτησης» κ.ο.κ., αν και ανομοιογενή ως προς την αρχιτεκτονική μορφή τους και το χώρο εγκατάστασή τους αλλά, και ως προς τις λειτουργίες τους, αποτελούν κατά παράδοξο τρόπο, ταυτόχρονα πεδία ελέγχου και προσφοράς προς «ανεπιθύμητους ξένους». Σ’ αυτά τα συμφραζόμενα, η «φιλοξενία», οι πράξεις γενναιοδωρίας και η προσφορά προς τον-ην «ξένο-η» τοποθετούν τον «οικοδεσπότη» σε ανώτερη θέση και τον «φιλοξενούμενο» υπόχρεο. Η «φιλοξενία» ορίζει τα σύνορα ανάμεσα τους, είναι μια πρακτική κυριαρχίας και ελέγχου όπου το «καθεστώς διαφορετικότητας» κανονικοποιείται. Η ελληνική εθνογραφία έχει καταδείξει ότι η «φιλοξενία» και η ξеноφοβία είναι όψεις του ίδιου νομίσματος. Μία γενναιοδωρή πράξη προς τον «ξένο» αντανakλά ταυτόχρονα την εσωστρέφεια και τον εθνοκεντρισμό σ’ ένα πλαίσιο όπου η πολιτισμική ετερότητα θεωρείται απειλή για την εθνοπολιτισμική ομοιότητα, ένας κίνδυνος που ενσαρκώνει ο «Ξένος». Τα στρατόπεδα κάθε μορφής είτε είναι ανοιχτά είτε στεγασμένα, είτε καλούνται δομές είτε κέντρα είναι το πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα του σχήματος της «φιλοξενίας» με εθνικές διαστάσεις. Είναι γνωστό ότι το ελληνικό κράτος αυτοαναπαρίσταται ως «φιλόξενο», προσφεύγοντας και σε γραμμικές αντιλήψεις

σύνδεσης του σύγχρονου έθνους κράτους με την αρχαία Ελλάδα σε σχέση με την εθνική αρετή της «φιλοξενίας». Ωστόσο, η ιδέα από την πράξη απέχει χιλιόμετρα στις σύγχρονες στρατοπεδικές πραγματικότητες «φιλοξενίας» (Ροζάκου, 2018).

Η περιχαράκωση της ανθρώπινης κινητικότητας, η ακινητοποίηση σε συγκεκριμένα σημεία ή ζώνες, τα στρατόπεδα εν τέλει αποτελούν πολιτικές μιας μετανεωτερικής κοινωνίας, η οποία μαζεύει τα απορρίμματά της σε χώρους, τόπους, χωματερές, υπονόμους, εντός ή εκτός των ορίων της, για να τα θάψει. Οι μη ευπρόσδεκτοι, απρόσκλητοι, ανεπιθύμητοι επισκέπτες, οι «λαθραίοι» μουσαφίρηδες αποτελούν φιγούρες απόβλητων της ρευστής νεωτερικότητας που διανύουμε, όπου μπορεί από τη μία η σύγχρονη παγκόσμια κινητικότητα ανθρώπων, αγαθών και ιδεών να τη χαρακτηρίζει, δεν είναι ίδια και ίσια για όλους (Ηλιάδου,2012). Με απλά λόγια, τα στρατόπεδα στην Ελλάδα, όπως και σε κάθε άλλη χώρα είναι χώροι προφανούς κοινωνικού ελέγχου και συστηματικού εκτοπισμού υπό το δόγμα της «μηδενικής ανοχής» και συνιστούν μοντέλα κοινωνικής οργάνωσης που στηρίζονται στην υπακοή, την πειθάρχηση, την ομοιομορφία, στη γενικευμένη και αόριστη ανασφάλεια, την αβεβαιότητα, και την καχυποψία και δυσπιστία όλων για όλους, όπου τα σύνορα και τα όριά τους δε φυλάσσουν, αλλά, σκοτώνουν (Σαββάκης,2012).

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ερευνητικοί Στόχοι, Ερευνητικά Ερωτήματα και Υποθέσεις Εργασίας

Η παρούσα μελέτη, αποτελεί, ουσιαστικά, ένα εγχείρημα διερεύνησης και μελέτης της κοινωνικής ιστορίας της (ανα)συγκρότησης του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας, από δομή «φιλοξενίας» και «προστασίας» ασυνόδευτων παιδιών πολέμου σε υπό όρους «προσωρινότητας» δομή «φιλοξενίας» «νεόφερτων» «προσφύγων» και «αιτούντων άσυλο», από το Μάρτιο του 2016 έως τον Ιούλιο του 2018. Για να το θέσω διαφορετικά, στην παρούσα ερευνητική προσπάθεια επιχειρείται η κοινωνικο-ιστορική ανίχνευση των συνθηκών συγκρότησης ενός συγκεκριμένου χωροχρονικά εμπειρικού παραδείγματος μελέτης: αυτού του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας και η υπό όρους (ανα)συγκρότησή του από το Μάρτιο του 2016 έως τον Ιούλιο του 2018.

Στο πλαίσιο αυτού του εγχειρήματος αποπειράται η ολιστική εξέτασή του μέσω της ανάδειξης των κοινωνικών σχέσεων που είχε δομήσει η «κοινότητα» του μόνιμου κυρίως προσωπικού της συγκεκριμένης δομής και οι κάτοικοι της Κόνιτσας με τους ανθρώπους που επιλέχθηκαν να «φιλοξενηθούν» στο χώρο και το χρόνο αυτής της «μικροκοινωνίας», εστιάζοντας κυρίως στη διετία 2016 - 2018. Χρησιμοποιείται ο όρος «κοινότητα» για τους κυρίως μόνιμους υπαλλήλους, διότι, εκτός από τις έμμισθες εργασιακές υποκειμενικότητες τους στην υπηρεσία των «Άλλων», έχουν συγκροτήσει και τοπολογικές αναφορές, καθημερινές διαπροσωπικές σχέσεις και βιωμένες εμπειρίες στο συγκεκριμένο χωροχρόνο.

Για να εξηγήσω πιο βαθιά αυτό το εγχείρημα, επιχειρείται μέσω των αφηγήσεων των μόνιμων υπαλλήλων και των κατοίκων, να αναλυθούν οι τρόποι με τους οποίους φαίνεται στους μεν πρώτους, ότι η επιτέλεση των εργασιακών τους καθηκόντων και «ρόλων» ορίζει τους τύπους των σχέσεών τους με τους «φιλοξενούμενους» τους στη βάση των ιστορικά και πολιτισμικά διαμεσολαβημένων δυαδικών σχημάτων «ταυτότητα - καθαρότητα» - «ετερότητα -μιαρότητα» (Douglas, 2006) και στους δε δεύτερους το πως ο ρόλος της μνήμης και των κοινωνικών και πολιτισμικών συμφραζομένων του τόπου προσδιορίζει τη συγκρότηση των σχέσεών τους, Σ' αυτό το σημείο χρειάζεται να ειπωθεί ότι η πλειονότητα των μόνιμων υπαλλήλων είναι και μόνιμοι κάτοικοι της Κόνιτσας, οι οποίοι, όμως, επιλέχθηκαν για μεθοδολογικούς λόγους να προσεγγιστούν στη βάση

των επαγγελματικών τους «ρόλων».

Με βάση αυτούς τους στόχους της ερευνητικής μου πρακτικής, που αδρά σκιαγράφησα, έθεσα τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Με ποιους τρόπους το συγκεκριμένο Κέντρο «φιλοξενίας» εμπλέκεται με την τοπική κοινότητα στο χώρο και το χρόνο;
- Πώς οι υπάλληλοι της δομής νοηματοδοτούν και διαχειρίζονται την καθημερινή τους εργασία στο συγκεκριμένο πλαίσιο; Τι μορφές παίρνουν οι σχέσεις τους με τους «φιλοξενούμενους» και πώς διαχειρίζονται τα καθήκοντα και τους «ρόλους» τους; Πώς εμπλέκονται στην καθημερινότητα των «προσφύγων» και τι είδους δραστηριότητες επιτελούν μαζί;
- Ποιες πολιτικές – στρατηγικές και πρακτικές υιοθετούνται και με ποιους τρόπους εφαρμόζονται μεταξύ του Κέντρου «φιλοξενίας» και της τοπικής κοινότητας για την «ένταξή» τους; Πώς οι κάτοικοι αντιλαμβάνονται και νοηματοδοτούν την προοπτική της «ένταξής» τους;

Μία πρώτη βασική ερευνητική υπόθεση εργασίας είναι ότι το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας φαίνεται να παρενέβαινε και να ρύθμιζε την καθημερινή ζωή των «φιλοξενούμενων» του στη βάση κοινωνικών και πολιτισμικών διαφορών. Στο επίπεδο των σχέσεων, οι πρακτικές που φαίνεται να υιοθέτησαν οι υπάλληλοί του για να τις συγκροτήσουν, αντανακλούν και αναπαριστούν μία κοινωνική δομή, η οποία έχει διαμορφωθεί με στόχο την «προσωρινή» «φροντίδα», την επίβλεψη και τον έλεγχο των «φιλοξενούμενων».

Όσον αφορά το συγκεκριμένο παράδειγμα, στο πλαίσιο αναφοράς του που είναι η Κόνιτσα, μία δεύτερη βασική ερευνητική υπόθεση εργασίας και η τελευταία είναι ότι οι σχέσεις του Κέντρου με την Κόνιτσα και το αντίστροφο φαίνεται να έχουν συγκροτηθεί σε αμοιβαία αντιδιαστολή και συμπληρωματικότητα, αναδεικνύοντας ότι ο συγκεκριμένος χώρος στη συγκεκριμένη κοινωνία καθρεφτίζει πτυχές της «προσφυγικής και μεταναστευτικής» της ταυτότητας που ακόμη και σήμερα διαπραγματεύεται, στις οποίες θα αναφερθώ στη συνέχεια της μελέτης, μετά το μεθοδολογικό πλαίσιο που ακολουθεί.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Η εθνογραφική έρευνα πεδίου, στο υλικό της οποίας βασίστηκε η μελέτη αυτή, αναπτύχθηκε στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας (Κέντρο «φιλοξενίας» «προσφύγων» και «αιτούντων άσυλο») και στην τοπική κοινότητα. Η επιλογή αυτής της ερευνητικής πρακτικής στο «φυσικό» κοινωνικοπολιτισμικό χώρο των υπό μελέτη ανθρώπων, έγινε με στόχο την κατανόηση, την περιγραφή και την ερμηνεία μιας μη οικείας κοινωνικής «πραγματικότητας», όπως είναι αυτή μιας δομής «φιλοξενίας» αλλά, και μιας παραμεθόριας κωμόπολης ως προς τα κοινωνικο-ιστορικά και πολιτισμικά της συμφραζόμενα (Κάβουρας, 1993:155-156).

Η συνολική της διάρκεια ανέρχεται στον περίπου ένα χρόνο (11 μήνες). Ξεκίνησε με τη μορφή άτυπης προέρευνας, τον Ιανουάριο του 2017, όταν ξεκίνησα να εργάζομαι στο συγκεκριμένο πεδίο, διδάσκοντας ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα στα παιδιά «προσφύγων» και «αιτούντων άσυλο» που διέμεναν εκεί και ολοκληρώθηκε το Δεκέμβριο του 2017. Ωστόσο, το ερευνητικό μου εγχείρημα δε ξεκίνησε επίσημα από τον Ιανουάριο του 2017. Στο πεδίο, παρουσιάστηκα ως εκπαιδευτικός που θα (συν)εργαζόμουν με τους ανθρώπους της δομής, στη βάση αυτού του «ρόλου». Δεν αποκάλυψα τη δεύτερη ταυτότητα μου, την «ερευνητική» και δεν παρουσίασα τις ερευνητικές μου προθέσεις καθώς, έκρινα ότι προείχε η εξοικείωσή μου με το χώρο και η γνωριμία μου τόσο με τους «πρόσφυγες» που θα εργαζόμουν γι' αυτούς και μαζί τους όσο και με το προσωπικό της δομής, τους εν δυνάμει συμμετέχοντες στην έρευνά μου.

Όπως αποδείχθηκε, αυτή η επιλογή καθόρισε κομβικά την ερευνητική μου πορεία. Πριν ξεκινήσω την τυπική καταγραφή και συλλογή του εμπειρικού υλικού, με βοήθησε να διερευνήσω προθέσεις, διαθέσεις για συζήτηση και συμμετοχή και να παρατηρήσω σε καθημερινό επίπεδο συμπεριφορές και αντιδράσεις.

Η συνολική «επίσημη» έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις. Η πρώτη είχε διάρκεια περίπου τρεις μήνες, ξεκίνησε τον Ιούνιο και ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2017. Περιλάμβανε ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικών ερευνητικών αντικειμένων με αντίστοιχους ερευνητικούς στόχους και τρόπους εξέτασης. Κατά τη διάρκεια αυτής της προκαταρκτικής φάσης, πριν επιχειρήσω την «επίσημη» πρόσβαση και εισαγωγή στο πεδίο, αναζήτησα θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις εμπειρικής έρευνας πεδίου σε «δομές»

«φιλοξενίας» «προσφύγων» διεθνώς και τρόπους προσέγγισης τόσο του ίδιου του πεδίου όσο και των ανθρώπων του. Η δεύτερη φάση της έρευνας ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο και ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 2017. Στο διάστημα αυτό συγκεντρώθηκαν γενικά στοιχεία και πληροφορίες μέσω «συμμετοχικής παρατήρησης», περιστάσεων κοινής συνεύρεσης και αναψυχής, χαρτογραφήθηκε το πεδίο, κρατήθηκαν σημειώσεις πεδίου στο ερευνητικό ημερολόγιο και μαγνητοφωνήθηκε και ταξινομήθηκε ο κύριος όγκος του πληροφοριακού υλικού από τους υπαλλήλους της δομής. Η τρίτη φάση και τελευταία ξεκίνησε το Νοέμβριο και ολοκληρώθηκε στα τέλη Δεκεμβρίου του 2017. Εκεί μαγνητοφωνήθηκαν συνεντεύξεις και καταγράφηκαν ερευνητικά δεδομένα από κατοίκους, τις Δημοτικές Αρχές, την Αστυνομία και την Εκκλησία της Κόνιτσας.

Οι ερευνητικές δραστηριότητες επικεντρώθηκαν στη συγκέντρωση και ταξινόμηση βιογραφικού και εθνογραφικού υλικού, χρησιμοποιώντας τις τεχνικές συλλογής δεδομένων της ποιοτικής κοινωνικής έρευνας (ημι-δομημένες και ελεύθερες συνεντεύξεις, ιστορίες ζωής) και ακολουθώντας τις ανθρωπολογικές, εθνογραφικές πρακτικές της «συμμετοχικής παρατήρησης», των σημειώσεων πεδίου και του εθνογραφικού ημερολογίου (Γκέφου-Μαδιανού,2011), (Clifford & Marcus, 1986).

Η συγκεκριμένη μελέτη δομείται από 21 μαγνητοφωνημένες προφορικές συνεντεύξεις (11 με τους μόνιμους κυρίως υπαλλήλους της δομής και 10 με κατοίκους της Κόνιτσας) και 8 προφορικές συζητήσεις εκτός μαγνητοφώνου. Υπάρχει καταγεγραμμένη 1 ακόμη «συνέντευξη» από μία υπάλληλο της δομής, η οποία δε θέλησε να μαγνητοφωνηθεί ούτε να συμμετάσχει σε μία προφορική συζήτηση. Επέλεξε να απαντήσει μόνη της γραπτώς στις ερωτήσεις, κάτι το οποίο σεβάστηκε. Οι συνεντεύξεις είτε μαγνητοφωνήθηκαν είτε όχι είχαν τη μορφή ελεύθερης συζήτησης. Συγκροτήθηκαν μέσω της εύκαμπτης χρήσης ενός ερωτηματολογίου - οδηγού ημι-κατευθυνόμενης προφορικής αφήγησης, το οποίο έδωσε τη δυνατότητα στους συνομιλητές-τριες να απαντούν σε ένα πλαίσιο ερωτήσεων, οι οποίες δε τους καθοδηγούσαν αλλά, τους διευκόλυναν να συμμετάσχουν ενεργά στη συγκατασκευή του υλικού τους. Η εφαρμογή του ερωτηματολογίου σαφώς υπήρξε ελαστική λόγω τόσο του κοινωνικού πλαισίου της κάθε συνέντευξης όσο και των στόχων, οι οποίοι διαμορφώνονταν κατά τη διάρκεια της επαφής με τα υποκείμενα. Κατά κύριο λόγο, οι ερωτήσεις πήραν τη μορφή ελεύθερης συζήτησης, προσαρμοσμένες στο επικοινωνιακό πλαίσιο της συνέντευξης

του κάθε υποκειμένου. Έκρινα, ότι αυτή η επιλογή, ενός πιο ευέλικτου πλαισίου άτυπης συζήτησης, ακόμη και με τη χρήση του μαγνητοφώνου, θα έκανε τα υποκείμενα να αισθανθούν πιο άνετα να μιλήσουν και να εκφραστούν.

Αρχικά, ως στόχο έθεσα την εφαρμογή της βιογραφικής μεθόδου, των ιστοριών ζωής. Τη βιογραφική μέθοδο την εφάρμοσα στις συνεντεύξεις που μαγνητοφωνήθηκαν και όχι στις συζητήσεις που έγιναν εκτός μαγνητοφώνου για τεχνικούς λόγους. Η επιλογή της αφήγησης των βιωμένων ατομικών εμπειριών και βιοϊστοριών των υποκειμένων έγινε με στόχο να αναδειχθούν οι διαφορετικές ερμηνείες τους για το παρελθόν στο παρόν και οι ατομικές καθημερινότητές τους, οι οποίες έκρινα ότι θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν στη συνέχεια τις δηλώσεις τους αναφορικά με το θέμα που διερευνούσα.

Τα μοναδικά κριτήρια επιλογής των υποκειμένων της έρευνας ήταν η εργασιακή τους ταυτότητα για τους υπαλλήλους, δηλαδή, να εργάζονται στη δομή της Κόνιτσας και το να είναι «προνομιούχοι μάρτυρες» του «προσφυγικού» στην Κόνιτσα για τους κατοίκους.

Η πρόσβαση και προσαρμογή στο πεδίο πέρασε από διάφορες φάσεις μέχρι να φτάσει σε ένα επίπεδο που θεωρήθηκε το προσδοκώμενο. Τους υπαλλήλους της δομής δεν τους προσέγγισα με δική μου πρωτοβουλία, αλλά, ακολούθησα ένα πρωτόκολλο συμπεριφοράς, ιεραρχικού τύπου, απευθυνόμενη πρωτίστως στον Αναπληρωτή Διευθυντή της δομής, ο οποίος, μου έδωσε το «πράσινο φως» και ενημέρωσε τα υποκείμενα για την επικείμενη συνεργασία μας. Τους κατοίκους και τις Δημοτικές Αρχές του τόπου, τους προσέγγισα μέσω ενός ατόμου-συνδέσμου που στάθηκε καθοριστικό για την αποδοχή μου και διευκόλυνε την πρόσβασή μου στο πεδίο. Ωστόσο, εδώ χρειάζεται να αναφέρω ότι ο θεσμικός του ρόλος και η ανοιχτή πολιτική του δράση και τοποθέτηση, άλλοτε λειτούργησε ενθαρρυντικά, ανοίγοντάς μου το πεδίο και άλλοτε, όχι. Ακόμη, το γεγονός του ότι από το 2015 μέχρι και το 2018 είχα παρακολουθήσει και συμμετάσχει στο Θερινό Σχολείο Κόνιτσας και είχα διεξάγει εθνογραφικές έρευνες στα πλαίσια αυτού, έπαιξε μεγάλο ρόλο στο ότι γνώριζα και είχα κρατήσει επαφές με συγκεκριμένους κατοίκους με αποτέλεσμα να μην είμαι εντελώς «ξένη».

Ένα ακόμη σημαντικό πρόσωπο-κλειδί με βοήθησε να προσεγγίσω την Εκκλησία του τόπου, υποδεικνύοντάς μου τρόπους συμπεριφοράς και «καθωσπρέπει» κώδικες ενδυμασίας, όπως δηλαδή ορίζεται ότι «πρέπει» να είναι η ενδυμασία των

γυναικών στην Εκκλησία. Η προετοιμασία μου στο σπίτι του πριν τη συνάντηση με το Μητροπολίτη στάθηκε για εμένα μία επιτόπια εμπειρία, σταθμός. Με τη βοήθεια της συζύγου του, ντύθηκα όπως όριζε το «αποδεκτό» και επιβεβλημένο πρωτόκολλο εμφάνισης του γυναικείου φύλου στην Εκκλησία, δηλαδή, σεμνό, ευπρεπές, σαν να «φοράς το Χριστό και όχι το χρυσό», όπως διακηρύσσουν διάφοροι ιερείς. Φόρεσα μακριά φούστα μέχρι το γόνατο, χοντρό καλσόν που δεν αναδεικνυόταν το χρώμα του δέρματος των ποδιών μου, μάζεψα τα μαλλιά μου σε κότσο, κάλυψα εντελώς τα χέρια μου με μακριά μπλούζα, μπουφάν και κασκόλ, καθάρισα και έπλυνα το πρόσωπό μου από το μακιγιάζ που φορούσα, έβγαλα τα σκουλαρίκια μου και κράτησα μόνο το βαπτιστικό μου σταυρό έξω από τη μπλούζα μου (τον οποίο είχα πάρει εκείνη τη μέρα μαζί μου για τη συνάντηση αυτή). Η προσέγγιση του Μητροπολίτη Δριυνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης κ. Ανδρέα έγινε σε δύο επίπεδα. Αρχικά, εισήχθη στο γραφείο του ο ενδιαμέσος – κρίκος μου, ο οποίος διαπραγματεύτηκε τη συμφωνία του όχι να μου μιλήσει, αλλά, να με δεχτεί στο γραφείο του! Τελικά, με κάλεσε στο γραφείο του. Ο Μητροπολίτης δε σήκωσε καν τα μάτια του να με κοιτάξει. Άρχισα να του αυτοπαρουσιάζομαι και να του αναφέρω το λόγο για τον οποίο βρίσκομαι εκεί. Μου είπε ότι δεν είναι πολιτική του να δίνει συνεντεύξεις, μου έδωσε μία εικόνα του Γέροντα Παΐσιου, ένα γλυκό και το χέρι του να το φιλήσω. Όταν πήρα στα χέρια μου την εικόνα του Παΐσιου, σκέφτηκα ότι ήταν κι αυτός «πρόσφυγας» από την Καπαδοκία και προσπάθησα να πιάσω κουβέντα πάνω σ' αυτό το θέμα. Δεν έδειξε καμία θέληση συζήτησης και μου είπε να περάσω έξω γιατί, έπρεπε να προετοιμαστεί για τη Λειτουργία.

Αυτή η στάση ξεκάθαρης άρνησής του να εκφράσει την άποψή του για το «προσφυγικό» στην Κόνιτσα, ίσως, παρουσιάζει τους πολιτικούς και ιδεολογικούς ορίζοντες στους οποίους κινείται. Ωστόσο, κι αυτό ως γεγονός είναι ένα ερευνητικό δεδομένο, όπου ακόμη και το «όχι» έχει τη δική του σημασία και ερμηνεία. Η υπέρβαση αυτής της «δυσκολίας», την οποία είχα αναγνώσει ως ένα σημαντικό μειονέκτημα της έρευνάς μου, αποκαταστάθηκε, όταν τελικά εξασφαλίστηκε επικοινωνία με έναν άλλον ιερέα της Κόνιτσας, από τον οποίον κατάφερα να καταγράψω μία διαφορετική οπτική απ' αυτή που κυριαρχεί, εξασφαλίζοντας την παρουσία έστω ενός εκπροσώπου της Εκκλησίας στη μελέτη μου.

Δεν είχα θέσει κανένα κριτήριο περί κάποιου συγκεκριμένου αριθμού των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών καθώς, φανταζόμουν πιθανές τεχνικές και άλλης φύσεως δυσκολίες που πολύ πιθανόν να αντιμετώπιζα. Το συγκεκριμένο ερευνητικό

αντικείμενο, σ' αυτή τη χρονική συγκυρία, σ' αυτά τα πλαίσια έρευνας, μ' αυτό το μεθοδολογικό τρόπο, το κοινωνικό μου φύλο, η μη εντοπιότητά μου, η επικοινωνιακή μου ικανότητα, οι σχέσεις μου τόσο με τους μεν όσο και με τους δε, η κατανόηση ή μη των στόχων της έρευνας, η επιθυμία συμμετοχής, τα κίνητρα και οι προσδοκίες των συμμετεχόντων-ουσών, η εξιστόρηση προσωπικών εμπειριών και βιωμάτων, οι αφηγήσεις – εξομολογήσεις ζωής, η αλληλοδιάδραση και κυρίως η αλληλοκατανόηση των αναγκών τόσο των δικών μου όσο και των δικών τους, είναι λόγοι που καθόρισαν τον αριθμό των υποκειμένων στην κοινωνική έρευνα ποιοτικού χαρακτήρα που διεξήγαγα.

Η συλλογή του προφορικού υλικού έγινε κατά βάση με μαγνητόφωνο. Τα περισσότερα υποκείμενα της έρευνας δεν είχαν πρόβλημα να ηχογραφηθούν. Ωστόσο, επέλεξα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως για παράδειγμα στη συνομιλία μου με πρόσωπα των Αρχών και της Εκκλησίας του τόπου να μην προτείνω τη χρήση του και να επιλέξω τη καταγραφή λέξεων-κλειδιών στο εθνογραφικό μου ημερολόγιο κατά τη διάρκεια και αμέσως, μετά το πέρας των συναντήσεων από μνήμης.

Οι συνεντεύξεις με τους υπαλλήλους πραγματοποιήθηκαν μέσα στο χώρο της δομής, στην κεντρική αίθουσα και στα γραφεία, με ανοιχτές ή και κλειστές πόρτες, με αυτιά και μάτια να μας ακούνε και να μας παρακολουθούν κάθε στιγμή, καθώς, επίσης φωνές ανθρώπων να περικλείουν το χώρο. Θεωρώ ότι κι αυτό έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον τρόπο που εκφράζονταν τα υποκείμενα και στα συναισθήματα, ενδεχομένως του φόβου, της ταραχής και της απειλής που έπρεπε να διαχειριστούν εκείνη τη στιγμή. Ωστόσο, χρειάζεται να σημειώσω ότι ο τρόπος πραγματοποίησης των «συνεντεύξεων» επιλέχθηκε από τα ίδια τα υποκείμενα. Οι συνεντεύξεις και συνομιλίες με τους κατοίκους έγιναν στους χώρους που κι αυτοί όρισαν, όπως κατοικίες, χώροι εργασίας, αλλά, και χώροι αναψυχής.

Σε όλο το κύριο μέρος αυτής της εργασίας, παρατίθενται αποσπάσματα από τις αφηγήσεις τους, οι δικές τους λέξεις, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο. Δεν μπορώ βέβαια να έχω τη ψευδαίσθηση ότι η παράθεση των αποσπασμάτων αυτών καθιστούν τα υποκείμενα συν- γραφείς αυτής της εργασίας, αφού, όπως υποστηρίζει ο Γκίρτζ: *«Ακόμη και αν συμπεριλάβουμε στο εθνογραφικό κείμενο τις «ιθαγενείς φωνές», το κείμενο αυτό δεν πάει να είναι μια ανθρωπολογική περιγραφή, «τμήμα ενός αναπτυσσόμενου συστήματος επιστημονικής ανάλυσης»»* (Geertz, 2003:26).

Το υλικό των «συνεντεύξεων» αποτιμάται σε τρία επίπεδα: ως κείμενο, ως

μορφή περιεχομένου και ως τεκμήριο και η ανάλυσή του επικεντρώνεται κυρίως στην κάθε συνέντευξη ως ένα σημαντικό προφορικό κείμενο, το οποίο δίνει ερμηνείες και νοήματα για τη ζωή του κάθε υποκειμένου.

Για λόγους δεοντολογίας χρησιμοποιώ μόνο τα αρχικά των πληροφορητών-τριών, τα οποία έχουν τη μορφή απλά κεφαλαίων γραμμάτων.

Στις επόμενες σελίδες, κατατίθενται σε μορφή μικρής περίληψης βιογραφικές πληροφορίες των υποκειμένων από τις καταγεγραμμένες «συνεντεύξεις» τους. Παρατίθενται κυρίως στοιχεία που αφορούν το ιστορικό της ζωής του κάθε υποκειμένου, τα οποία δε θα χρησιμοποιηθούν στο κύριο μέρος της εργασίας.

ΤΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Πριν προχωρήσω, λοιπόν, στο κύριο μέρος της διατριβής, όπου θα συνθέσω το εθνογραφικό υλικό με το θεωρητικό, θεωρώ «χρήσιμο» να δομήσω τη μικρο-ιστορία του κάθε ανθρώπου, τη βιοϊστορία του και να εικονογραφήσω τα διαφορετικά βιογραφικά «πορträίτα» των πληροφορητών-τριών σε σύντομες, μικρές παραγράφους με βάση τις αφηγήσεις ζωής τους. Ο στόχος δεν είναι άλλος από το να δημιουργηθεί μία πρώτη, αρχική εικόνα της ιστορίας τους, της εκπαιδευτικής και επαγγελματικής τους πορείας και γενικότερα στοιχείων που μπορεί να ερμηνεύσουν συμπεριφορές και δηλώσεις. Σαφώς, και για να αποδομηθεί κάθε είδους ομογενοποίηση και αυθαίρετη γενικότητα, στις οποίες θα προσφύγω στη συνέχεια της εργασίας για λόγους συντομίας κειμένου και μόνο. Για παράδειγμα, οι αναφορές «οι υπάλληλοι θεωρούν...» και «οι κάτοικοι δηλώνουν...» θεωρώ ότι είναι προβληματικές και γενικευτικές και γι' αυτό το λόγο, παρά το γεγονός του ότι τις χρησιμοποιώ, δε σημαίνει ότι καταφεύγω σ' αυτή την επιλογή για να δημιουργήσω μία ενιαία και ομοιογενή εικόνα, που εκ των πραγμάτων δεν υφίσταται. Και αυτό θεωρώ ως δεοντολογικό να το ξεκαθαρίσω σ' αυτό το σημείο της διατριβής.

Οι Υπάλληλοι της Δομής

A.T.: Αναπληρωτής Διευθυντής

του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας

Ο κος Α.Τ. δήλωσε ότι γεννήθηκε το 1960 στην Πηγή Κόνιτσας. Το 1971, η οικογένειά του μετακινήθηκε στην Κόνιτσα για λόγους καθαρά επαγγελματικούς του πατέρα του και λόγω φοίτησης στο σχολείο. Ανήκει σε μαστορική οικογένεια, ο πατέρας, ο παππούς και ο προπάππος του ήταν τεχνίτες της πέτρας. Τελείωσε το Λύκειο στην Κόνιτσα και στη συνέχεια, τη Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων στην Κρήτη. Ασχολείται με τη τέχνη, τη τέχνη της πέτρας, η οποία εκτός από το ότι υπήρχε στο DNA του, όπως δήλωσε, του έδωσε το κίνητρο να ασχοληθεί και με τη ζωγραφική και το σχέδιο. Ταξίδεψε σε Ευρώπη, Ασία, Αμερική, Αυστραλία για επαγγελματικούς και όχι μόνο λόγους. Στη συγκεκριμένη δομή εργάζεται 32 χρόνια. Ξεκίνησε τυχαία ως επιμελητής παιδιών και στη συνέχεια ασχολήθηκε με τα

διοικητικά μέχρι να λάβει τη θέση του Αναπληρωτή Διευθυντή.

**Α.Κ.: Κοινωνική Λειτουργός – πρώην Αναπληρώτρια Διευθύντρια
του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας**

Η κα Α.Κ. γεννήθηκε το 1960 στα Γιάννενα. Έζησε, μεγάλωσε και πήγε σχολείο στην Κόνιτσα. Και οι δύο γονείς της είναι από την Κόνιτσα. Είναι κοινωνική λειτουργός. Ξεκίνησε να εργάζεται στη δομή από το 1997, δηλαδή, πριν 20 χρόνια. Τα καθήκοντά της είναι ψυχοσυναισθηματική υποστήριξη και φύλαξη στο κτίριο και τους ανθρώπους όλο το 24ωρο.

**Ε.Κ.: Λογίστρια – Διαχειρίστρια
του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας**

Η κα Ε.Κ. γεννήθηκε το 1973 στα Γιάννενα. Δήλωσε ότι οι γονείς της είναι ντόπιοι, Κονιτσιώτες από την «πάνω» Κόνιτσα. Ο πατέρας της ήταν ελεύθερος επαγγελματίας και η μητέρα της δημόσιος υπάλληλος. Τελείωσε το Λύκειο και σπούδασε στα Γιάννενα σε μία σχολή υπολογιστών, όπου ειδικεύτηκε στη λογιστική. Εργάστηκε σε λογιστήρια στα Γιάννενα. Επέστρεψε στην Κόνιτσα για να παρακολουθήσει επιδοτούμενα σεμινάρια με τοπικά αθλήματα, ράφτινγκ και καγιάκ. Είναι παντρεμένη με απόγονο «προσφύγων», ο πατέρας του πεθερού της ήταν «πρόσφυγας» από τη Μ. Ασία. Μένει στην «κάτω Κόνιτσα». Συμμετείχε σε ίδρυση χορευτικών συλλόγων και της προτάθηκε δουλειά στο Δημαρχείο με σύμβαση. Δούλεψε στο Δήμο σχεδόν μια δεκαετία ως συμβασιούχος. Μετά, βγήκε θέση διαχειριστή στη συγκεκριμένη δομή και λόγω προϋπηρεσίας, αγγλικών και ECDL, διορίστηκε μέσω ΑΣΕΠ σε μόνιμη θέση το 2007.

Ε.Π.: Βοηθητικό προσωπικό, καθαρίστρια, μαγειρίσσα, νυχτοφύλακας.

Η κα Ε.Π. γεννήθηκε το 1966 στο Ζωτικό Ιωαννίνων. Ο πατέρας της είναι από το Ζωτικό και η μητέρα της από τον Άγιο Αντρέα, της Λάκκας Σουλίου. Οι γονείς της εργάζονταν στο στρατό. Τελείωσε το Δημοτικό. Δεν κατάφερε το Γυμνάσιο. Ασχολήθηκε με τη ραπτική. Παντρεύτηκε στα 15 της. Διορίστηκε στη δομή το 2013. Ξεκίνησε ως καθαρίστρια. Βοηθητικό προσωπικό. Λόγω έλλειψης προσωπικού, ανέλαβε καθήκοντα μαγειρίσσας και νυχτοφύλακα. Συνεχίζει μέχρι και σήμερα να τα κάνει όλα, όπως δήλωσε.

Γ.Γ.: Οδηγός – Βοηθητικό προσωπικό.

Ο κος Γ.Γ. γεννήθηκε το 1971 στα Κλεισορρέματα, Αργινίου. Ο πατέρας του είναι από τα Κλεισορρέματα και η μητέρα του από το Ζευγαράκι, Αργινίου. Ο πατέρας του ήταν μηχανικός αυτοκινήτων και η μητέρα του νοικοκυρά. Τελείωσε το

Λύκειο. Στην Κόνιτσα ήρθε το 2011. Εργάζεται στη δομή 7 χρόνια. Πριν ήταν στην

Αθήνα, όπου ζούσε 17 χρόνια δουλεύοντας σε συγκοινωνίες. Ήρθε με μετάθεση ως οδηγός του Υπουργείου Εργασίας, στο οποίο ανήκει η δομή. Δεν εργάζεται ως οδηγός. Κάνει φύλαξη, όπως δήλωσε.

N.M.: Καθαρίστρια.

Η κα N.M. γεννήθηκε το 1959 στον Αμάραντο, Κόνιτσας. Έζησε εκεί μέχρι τα 12 της χρόνια. Η οικογένειά της μετακόμισε στην Αθήνα. Ο πατέρας της ήταν γραμματέας στον Αμάραντο και η μητέρα της ασχολιόταν με τα οικιακά. Τελείωσε το Δημοτικό. Ήρθε στην Κόνιτσα το 1993 λόγω γάμου. Εργάζεται στη συγκεκριμένη δομή από το 2008, 10 χρόνια. Ξεκίνησε να εργάζεται ως καθαρίστρια, αλλά, τα καθήκοντά της άλλαξαν λόγω έλλειψης προσωπικού. Σήμερα, κάνει τα πάντα, καθαριότητα, μαγείρεμα και φύλαξη.

E.T.: Καθαρίστρια.

Η κα E.T. γεννήθηκε το 1969 στην Πλαγιά, Κόνιτσας. Οι γονείς της ήταν αγρότες και κτηνοτρόφοι. Και οι δύο από το ίδιο χωριό. Στην Κόνιτσα ήρθε λόγω σχολείου. Τελείωσε το Γυμνάσιο και το Λύκειο. Μετά, παντρεύτηκε. Ξεκίνησε να εργάζεται στη δομή από το 2008, 10 χρόνια πριν. Ασχολείται με την καθαριότητα και τη φύλαξη – επίβλεψη του χώρου όλο το 24ωρο.

Δ.Τ.: Νοσηλεύτρια - Βοηθητικό Προσωπικό.

Η κα Δ.Τ. γεννήθηκε το 1979 στο Πληκάτι, Κόνιτσας. Ο πατέρας της ήταν οικοδόμος και η μητέρα της ασχολιόταν με τα οικιακά. Πήγε Δημοτικό στο Πληκάτι και Γυμνάσιο και Λύκειο στην Κόνιτσα. Φοίτησε στη Σχολή Νοσηλευτικής του Νοσοκομείου Χατζηκώστα. Από το 2004 έως το 2008 εργάστηκε στο Βοήθεια στο σπίτι. Το 2008 ξεκίνησε να εργάζεται στη δομή σα μόνιμος υπάλληλος, όπως δήλωσε. Τα καθήκοντά της ήταν να δίνει φάρμακα τα οποία συνταγογραφούσαν οι γιατροί. Τώρα, ασχολείται με τα πάντα, από καθαριότητα μέχρι και φύλαξη.

N.Ξ.: Βοηθητικό Προσωπικό – Γενικών Καθηκόντων.

Η κα. N.Ξ. γεννήθηκε το 1974 στη Λωζάννη της Ελβετίας, όπου είχαν πάει οικονομικοί μετανάστες οι γονείς της. Εκεί έζησε μέχρι τα 14 της χρόνια. Οι γονείς της εργάζονταν σε εργοστάσια ως ράφτες. Όταν επέστρεψαν στην Ελλάδα ο πατέρας της εργάστηκε σε ξενοδοχείο και η μητέρα της σε τουριστικό μαγαζί ως πωλήτρια. Τελείωσε το Λύκειο στην Κόνιτσα, απ' όπου κατάγονται και οι δύο γονείς της. Φοίτησε σε μία λογιστική σχολή χωρίς να πάρει το χαρτί της. Εργάζεται στη συγκεκριμένη δομή από το 2011. Είναι γενικών καθηκόντων.

M.K.: Μαία – ΚΕΕΛΠΝΟ

Η κα Μ.Κ. γεννήθηκε το 1978 στους Αγίους Σαράντα, Αλβανίας. Εκεί έζησε μέχρι τα 14 της χρόνια. Οι γονείς της ήρθαν στην Ελλάδα το 1992 για οικονομικούς λόγους. Έζησαν στην Πάτρα. Ο πατέρας της δούλευε σε φούρνο και η μητέρα της καθάριζε σπίτια. Τελείωσε το Γυμνάσιο και το Λύκειο στην Πάτρα. Σπούδασε μαιευτική στην Αθήνα. Ήρθε στα Γιάννενα λόγω γάμου. Στη συγκεκριμένη δομή εργάζεται 1 χρόνο με το πρόγραμμα του ΚΕΕΛΠΝΟ. Τα καθήκοντά της είναι συνοδεία στο Κέντρο Υγείας και στα Νοσοκομεία, χορήγηση φαρμάκων, συνεντεύξεις και περιποίηση τραυμάτων σε περίπτωση ατυχήματος.

Κ. (χωρίς αρχικό επιθέτου): Κοινωνιολόγος – ΚΕΕΛΠΝΟ

Η κα. Κ. γεννήθηκε το 1973 στην Έδεσσα. Ο πατέρας της είναι από τα Γιάννενα και η μητέρα της από το Αγρίνιο. Οι γονείς της ήταν εκπαιδευτικοί. Είναι πτυχιούχος Κοινωνιολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου Αθηνών. Στη συγκεκριμένη δομή εργάζεται 1 χρόνο με το πρόγραμμα του ΚΕΕΛΠΝΟ, τελώντας καθήκοντα Κοινωνιολόγου.

Ε.Χ.: Βρεφονηπιοκόμος – Επιμελήτρια Παιδιών.

Η κα Ε.Χ. γεννήθηκε το 1980 στη Χίο. Ο πατέρας της ήταν από τη Σμύρνη και η μητέρα της από την Πρέβεζα και τα Γιάννενα. Όταν ήταν τριών μηνών μετακόμισαν στην Αθήνα. Οι γονείς της ήταν ναυτικοί. Τελείωσε στα 17 της το Τεχνικό Λύκειο και αποφοίτησε ως Βοηθός Βρεφοκόμου- Παιδοκόμου στην Αθήνα. Εργάστηκε σε παιδικούς σταθμούς μαιευτηρίων και σε σπίτια. Στην Κόνιτσα ήρθε πριν 2 χρόνια λόγω του ότι η μητέρα της έχει σπίτι σε ένα διπλανό χωριό, μόλις 5 χιλιόμετρα. Στη συγκεκριμένη δομή εργάζεται από τον Απρίλιο του 2017 ως επιμελήτρια παιδιών.

Οι Κάτοικοι

B.K.: Φυσικός – πρώην Διευθυντής της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Κόνιτσας

Ο κος Β.Κ. γεννήθηκε το 1957 στην Κόνιτσα. Ο πατέρας του είχε ταξί και η μητέρα του με τα οικιακά. Τελείωσε το Λύκειο στην Κόνιτσα και πέρασε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στο Τμήμα Φυσικής. Εργάστηκε στο Δημόσιο, στη Νομαρχία, ήταν στη Διεύθυνση Πολιτισμού – Τουρισμού και ως αρμόδιος ταξίδεψε σε αρκετές χώρες του εξωτερικού. Επέστρεψε στην Κόνιτσα το 2010. Από τότε είναι στη Δημόσια Βιβλιοθήκη της Κόνιτσας, στην οποία έχει διατελέσει και Διευθυντής.

Είναι μέλος της παράταξης «ο Τόπος που θέλω να ζω» και ασχολείται με τη μελισσοκομία.

Π.Π.: Συνταξιούχος, Ηλεκτρολόγος Μηχανικός

Ο κος Π.Π. γεννήθηκε στην Κόνιτσα το 1948. Ο πατέρας του ήταν από την Κόνιτσα και η μητέρα του από το Ζαγόρι. Ο πατέρας του ήταν ράπτης και η μητέρα του εκτός από το να βοηθά τον πατέρα του είχε κι ένα συνοικιακό παντοπωλείο. Ο πατέρας του έφυγε το 1965 για την Αυστραλία ως οικονομικός «μετανάστης». Δύο χρόνια αργότερα, αφού τελείωσε το Λύκειο ακολούθησε κι ο ίδιος με τη μητέρα του. Στην Αυστραλία σπούδασε στο Πολυτεχνείο, εργάστηκε ως εργάτης σε εργοστάσια και στη συνέχεια ως μηχανικός στο ΟΤΕ. Παράλληλα, δίδασκε ελληνικά και σε φροντιστήριο με ομογενείς στην Αυστραλία. Το 1985 επέστρεψε στην Ελλάδα και έζησε στην Αθήνα. Στην Κόνιτσα, πλέον, ως συνταξιούχος περνά πέντε έως έξι μήνες. Είναι μέλος της παράταξης ο «Τόπος που θέλω να ζω».

Α.Χ.: Ιδιοκτήτης του Καπνισμένου Τσουκάλι στην Κόνιτσα

Ο κος Α.Χ. γεννήθηκε το 1968 στην Κόνιτσα. Το 1969 μεταναστεύσαν οικογενειακά για λόγους πείνας και ανεργίας στην Αυστραλία. Επέστρεψαν μόνιμα το 1980 στην Κόνιτσα. Οι γονείς του έχουν «προσφυγική» καταγωγή από τη Μικρά Ασία, την Καππαδοκία. Ο πατέρας του εργαζόταν ως υπάλληλος στην Ένωση Συνεταιρισμού Κόνιτσας και η μητέρα του διατηρούσε καφενείο. Στην Αυστραλία εργάστηκαν ως εργάτες σε εργοστάσια με νήματα, βαφές, χρώματα και λάστιχα. Τελείωσε το Δημοτικό στην Αυστραλία. Το Λύκειο στην Ελλάδα. Δεν σπούδασε. Ασχολήθηκε με το ελεύθερο επάγγελμα.

Μ.Β.: Ιδιοκτήτρια του Ζαχαροπλαστείου «Γλυκογεύσεις».

Η κα Μ.Β. γεννήθηκε το 1982 στα Γιάννενα. Ο πατέρας της είναι από την Κόνιτσα και η μητέρα της από ένα χωριό της Κόνιτσας, την Καλλιθέα. Ο πατέρας της είναι Βλάχος, η μητέρα της όχι. Τελείωσε το Λύκειο και μετά πήγε σε μία σχολή ζαχαροπλαστικής στην Αθήνα. Στην Κόνιτσα επέστρεψε το 2006. Από το 2010 έχει τη δική της επιχείρηση.

Ε.Π.: Ιδιοκτήτρια του καταστήματος «Μαρμελωδία».

Η κα Ε.Π. γεννήθηκε το 1954 στην Αθήνα. Η καταγωγή της από την πλευρά του πατέρα της είναι από την Κρήτη και από τη μητέρα της από την Ήπειρο. Ο πατέρας της είχε κουρείο και η μητέρα της ήταν αγρότισσα. Τελείωσε το Λύκειο. Στην Κόνιτσα ήρθε όταν ήταν 16,17 χρονών. Γνώρισε τον άντρα της και παρέμεινε. Ασχολήθηκε με τη μεταποίηση και την πολιτική. Το 1980 άνοιξε τη Μαρμελωδία, μία

βιομηχανία παραδοσιακή «φυσικών» προϊόντων τα οποία διακινούνται σε όλη την Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έχει εκλεγεί σε κάποια κόμματα, έχει εκλεγεί δύο φορές Νομαρχιακή Σύμβουλος και φέτος, είναι η τρίτη της θητεία στη τοπική αυτοδιοίκηση. Υπήρξε και αντιδήμαρχος, τώρα, σήμερα είναι στην Αντιπολίτευση.

Χ.Π.: Ιδιοκτήτης του καταστήματος «Μαρμελωδία».

Ο κος Χ.Π. γεννήθηκε το 1944 στον Αμάραντο Κόνιτσας. Στην Κόνιτσα ήρθε οικογενειακώς το 1948 μετά τον Εμφύλιο. Τελείωσε το Λύκειο αλλά, δε πήγε για σπουδές. Ήταν το 11^ο παιδί της οικογένειας. Τα αδέρφια του, εσωτερικοί «μετανάστες» στην Άρτα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Έγινε ζαχαροπλάστης. Άνοιξαν μαζί με τον πατέρα του και με κάποια αδέρφια του αυτό το μαγαζί το 1946.

Ε.Χ.: Ιδιοκτήτρια μίνι μάρκετ στην «κάτω» Κόνιτσα.

Η κα Ε.Χ. γεννήθηκε το 1972 στην Κόνιτσα. Η καταγωγή των γονιών της είναι από τη Μικρά Ασία, το Μιστί της Καππαδοκίας. Στην Κόνιτσα, είχαν παντοπωλείο και καφενείο. Ο πατέρας της ασχολιόταν με τη χονδρική πώληση, κάνοντας διανομή σε διάφορα χωριά. Η μητέρα της με τα οικιακά και με το καφενείο. Δε σπούδασε, ακολούθησε κι αυτή το επάγγελμα των γονιών της. Ζει στην «κάτω» Κόνιτσα μαζί με την οικογένειά της.

Α.Ν.: Φιλολόγος – πρώην υπάλληλος στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Κόνιτσας.

Η κα Α.Ν. γεννήθηκε το 1980 στην Αθήνα. Οι γονείς της είναι από την Κόνιτσα. Ο πατέρας της ήταν οικοδόμος και η μητέρα της με τα οικιακά. Το 2003 πέρασε στο Πανεπιστήμιο στα Γιάννενα, στο Τμήμα Φιλολογίας. Έχει κάνει μεταπτυχιακό στη Γλωσσολογία. Το 2009 ξεκίνησε να εργάζεται στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας μέσω ενός ευρωπαϊκού προγράμματος για ασυνόδευτους ανήλικους αλλοδαπούς. Εργάστηκε μέχρι το 2013 λόγω διακοπής της χρηματοδότησης. Δίδασκε ελληνικά. Το 2016 προσλήφθηκε από μία ΜΚΟ και εργάζεται ως εκπαιδευτικός στα παιδιά προσφύγων στη συγκεκριμένη δομή.

Λ.Ρ.: Φωτογράφος.

Ο κος Λ.Ρ. γεννήθηκε το 1960 στο Παλιοσέλι της Κόνιτσας. Εκεί έζησε μέχρι τα 7 του χρόνια. Εγκαταστάθηκαν οικογενειακώς στην Κόνιτσα λόγω του επαγγέλματος του πατέρα του. Ο πατέρας του ήταν πλανόδιος φωτογράφος και η μητέρα του αγρότισσα. Δε σπούδασε, πήγε στην Αθήνα όπου εργάστηκε σε διάφορα επαγγέλματα καθώς, και σε κρουαζιερόπλοιο. Παρακολούθησε σχολή φωτογραφίας, την οποία δε τελείωσε ποτέ. Αυτό δε του στάθηκε εμπόδιο, επέστρεψε στην Κόνιτσα και διατηρεί φωτογραφείο στο κέντρο της.

Η ΚΟΝΙΤΣΑ

Η Κόνιτσα

1. Γεωγραφικά όρια και συμβολική μητροπολιτική «ταυτότητα».

Η περιοχή της Κόνιτσας οριοθετείται βορειοανατολικά με τη Δυτική Μακεδονία (με τους νομούς Καστοριάς, Κοζάνης και Γρεβενών), νότια με τα χωριά του Δυτικού Ζαγορίου, νοτιοδυτικά με το Πωγώνι και δυτικά με την Αλβανία (με τις περιοχές Πρεμετής και Ερσέκας) (Νιτσιάκος, 2008, 1998). Είναι ένας κατά βάση ορεινός και επαρχιακός χώρος, με τον ομώνυμο Δήμο Κόνιτσας και την ομώνυμη έδρα του, τη Δημοτική Κοινότητα Κόνιτσας. Ο σημερινός «Καλλικρατικός» Δήμος συνίσταται διοικητικά από 43 κοινότητες (1 δημοτική και 42 τοπικές) και συνεχώνει εκ νέου και υπό τη σκέπη του, τους «Καποδιστριακούς» Δήμους Κόνιτσας και Μαστοροχωρίων και των Κοινοτήτων Αετομηλίτσας, Δίστρατου και Φούρκας. (<http://www.konitsa.gr/structure/propil-demou-6>)

Τόσο ο γεωγραφικός προσδιορισμός της περιοχής στο βορειότερο τμήμα του Νομού Ιωαννίνων όσο και η εδαφική της εγγύτητα με το ελληνο-αλβανικό σύνορο συγκροτούν ένα συν-οριακό, παρα-μεθόριο και δια-τοπικό πλαίσιο.

Η ποικιλόμορφη «φυσική» γεωγραφική «ταυτότητα» της περιοχής ορίζεται χωροταξικά κυρίως από τη μορφολογία του εδάφους, την ορεινή και πεδινή μορφή του τοπίου μεγάλης ή μικρής έκτασης, το «άγριο» κλίμα, την πολυσχιδή υδρογραφία και την κατά ζώνες διαφορετική ή όχι, φυτογραφία. Ο ορισμός της από τέσσερα βουνά (βόρεια από το Γράμμο, δυτικά από τη Νεμέρτσικα και το Κάμενικ, ανατολικά από το Σμόλικα και νότια από τη Τύμφη) και η διαρροή της από τον Αώο ποταμό και τους παραποτάμους του, το Σαραντάπορο και το Βοϊδομάτη διαμορφώνουν και σηματοδοτούν τέσσερις «φυσικές» ομοιογενείς αλλά, και διαφοροποιημένες μεταξύ τους υπο-ενότητες: α) της κοιλάδας του Σαραντάπορου (βόρεια), β) της κοιλάδας ή λάκκας του Αώου (ανατολικά), γ) του λεκανοπεδίου της Κόνιτσας (νότια) και δ) της αλπικής ζώνης (δυτικά). Βορειοδυτικά, κατά μήκος της κοιλάδας του Σαραντάπορου και στη ζώνη της δρυός εν-τοπίζονται τα Μαστοροχώρια (περίπου 40 στον αριθμό), κατά βάση γεωργο-κτηνοτροφικά και τεχνικής ειδίκευσης λόγω του κάμπου και της πέτρας. Επίσης, βορειοδυτικά, αλλά, σε πιο υψηλό υψόμετρο βρίσκονται και τα Βλαχοχώρια και στα νοτιο-ανατολικά τα χωριά της κοιλάδας ή λάκκας Αώου (Νιτσιάκος, 2008, 1998).

Τόσο οι ορεινές διαβάσεις όσο και τα ποτάμια επι-κοινωνούν την επαρχία της Κόνιτσας με τις γύρω περιοχές αλλά, και διαμορφώνουν τα όρια του εκάστοτε χώρου.

Η σύνδεση με την πρωτεύουσα του Ν. Ιωαννίνων γίνεται μέσω της εθνικής οδού που ξεκινά από τη Δ. Μακεδονία κατά μήκος του Σαραντάπορου, διαπερνά με σύγχρονες γέφυρες τον Αώο στα άκρα της Κόνιτσας και το Βοϊδομάτη λίγο μετά το χωριό της νέας Κλειδωνιάς και μέσω της Βίγλας και το Καλλάκι φτάνει στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων. Οι οικισμοί, βέβαια, της ευρύτερης περιοχής μέσω του σύγχρονου επαρχιακού οδικού δικτύου δεν επι-κοινωνούν σε τέτοιο βαθμό, όπως στο παρελθόν, με αποτέλεσμα να αποδυναμώνεται τόσο η μεταξύ τους επαφή όσο και με τη «συμβολική» μητρόπολη τους, την ίδια την πόλη της Κόνιτσας. Μπορεί από τη μία οι «φυσικοί» χώροι επικοινωνίας της να διευκόλυναν αυτή την επικοινωνία, από την άλλη, όμως, σήμερα, μετά το κλείσιμο των εθνικών συνόρων Ελλάδας-Αλβανίας αυτή η επικοινωνία δε δύναται να επιτευχθεί σε τέτοιο επίπεδο όπου να ικανοποιούνται αποτελεσματικά οι ανάγκες τους, όπως στο παρελθόν (Νιτσιάκος, 2008, 1998).

Εκτός από ιστορικούς, δημογραφικούς, οικονομικούς και άλλους λόγους, τόσο η «φυσική» γεωγραφία (χώρος) όσο και η ανθρωπογεωγραφία («ίχνη» του ανθρώπου στο χώρο) της περιοχής, διαμορφώνουν τη τοπική «ταυτότητά» της και συγκροτούν ένα τοπικό, οργανικό και ιδιαίτερο πολιτισμικό πρότυπο στο χώρο, παρουσιάζοντας όμοια αλλά, και διαφορετικά χαρακτηριστικά τόσο ως προς τις ζώνες βλάστησης, τη μορφή του τοπίου όσο και προς τις δομές, τις λειτουργίες και τις αισθητικές διαφορές. Τα δομικά υλικά του «φυσικού» χώρου και οι παρεμβάσεις του ανθρώπου στο «φυσικό περιβάλλον» ενσωματώνουν τη δυναμική της περιοχής και μαρτυρούν τα ιστορικά αποτυπώματα του ανθρώπου στο χώρο (Αράπογλου, 1996). Εξάλλου, ο «φυσικός» χώρος, το «περιβάλλον» *«είναι το πλαίσιο λειτουργίας μιας κοινωνίας που υπαγορεύει με τη μορφολογία του, με το υλικό του, τρόπους προσαρμογής αλλά, είναι και πεδίο υποδοχής του πολιτισμού από τον οποίο επηρεάζεται τόσο στα μορφολογικά του χαρακτηριστικά όσο και σ' αυτές τις ίδιες τις οικολογικές ισορροπίες»* (Νιτσιάκος, 1995:17).

Οι διαλεκτικές και ολιστικές σχέσεις δομικής αιτιότητας της κοινωνικής δραστηριότητας και του «φυσικού περιβάλλοντος», των «καθαγιασμένων» εξισορροπήσεων και προσαρμογών του ανθρώπου στη «φύση» και το αντίστροφο, οι πολιτισμικοί μετασχηματισμοί και παραγωγικές διαπραγματεύσεις των υλικών δυνάμεων διαμόρφωσαν αλλά, και διαμορφώνουν ακόμη και σήμερα, αλλά, με άλλους τρόπους τις ιστορικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές, πολιτικές, θρησκευτικές και τελετουργικές δραστηριότητες και πρακτικές της περιοχής της Κόνιτσας(Νιτσιάκος,2008,1998,1995).

2. Κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική οργάνωση του χώρου.

Στο λεκανοπέδιο της Κόνιτσας περιμετρικά του κάμπου της (πεδινή έκταση) βρίσκεται ένα σύνολο χωριών εστιασμένων στην γεωργική παραγωγή, μόλις λίγα χιλιόμετρα από την ίδια την κωμόπολη της Κόνιτσας. Στην κοιλάδα του Σαραντάπορου και στη ζώνη της δρυός, όπως ειπώθηκε προηγουμένως, εντοπίζονται τα Μαστοροχώρια, με βασικό στοιχείο οικονομικής ταυτότητας την τεχνική ειδίκευση και την οικοδομική τέχνη. Πρόκειται για κοινότητες με γεωργοκτηνοτροφικό παρελθόν, που λόγω οικονομικής και δημογραφικής δυσχέρειας μεταπήδησαν στην τεχνική ειδίκευση, επιλογή που καθόρισε σημαντικά την κοινωνική και πολιτισμική τους έκφραση. Σχεδόν τα περισσότερα από αυτά τα χωριά ανέδειξαν μαστόρους του δομικού υλικού της πέτρας και χτίστες. Ωστόσο, μερικά από αυτά απέκτησαν επαγγελματική ειδίκευση και σε άλλες τέχνες, με αποτέλεσμα να ταυτιστούν στο κοινωνικό φαντασιακό ιστορικά μ' αυτές. Οι τέχνες, μαστορική, ξυλουργία, ξυλογλυπτική, αγιογραφία, ζωγραφική όπως αναπτύχθηκαν σε επαγγελματικό συντεχνιακό επίπεδο, όχι μόνο καθόρισαν την ύπαρξη και τον πολιτισμό των κοινοτήτων αυτών, αλλά, και την ιστορική τους ταύτιση μ' αυτές και τη συγκρότηση μιας αντίληψης τοπικής ιδιαιτερότητας που συνέβαλε ενεργά στη διαμόρφωση τόσο της συλλογικής μνήμης όσο και της συνείδησης του παρόντος. Από την άλλη, τα χωριά της λάκκας Αώου ασχολήθηκαν περισσότερο με την εκμετάλλευση του δάσους και οι οικισμοί που εντοπίζονται στην εξωδασική ζώνη βλάστησης περισσότερο με την κτηνοτροφική παραγωγή (Νιτσιάκος, 1998).

Μέσα στο πλαίσιο της οικονομίας, τόσο η γεωγραφία όσο και η ανθρωπογεωγραφία της ευρύτερης περιοχής της Κόνιτσας συνέβαλαν σημαντικά στην (εξ)ειδίκευση των κατοίκων της στους κλάδους της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της μεταποίησης, της χειροτεχνίας και του εμπορίου. Οι τέσσερις αυτές οικιστικές ενότητες δόμησαν οργανικές σχέσεις με την κωμόπολη της Κόνιτσας, η οποία αποτέλεσε για την εκάστοτε περιοχή και εποχή, τον μεγάλο οικιστικό, οικονομικό, εμπορικό, θρησκευτικό και πολιτισμικό τόπο αναφορά τους.

Μπορεί η Κόνιτσα να στηρίχτηκε και να στηρίζεται ως προς την πρωτογενή παραγωγή στον κάμπο της, είναι όμως, κυρίως ένα διοικητικό, εμπορικό και βιοτεχνικό κέντρο, είναι τόπος παροχής υπηρεσιών παρά μια αγροτική κωμόπολη. Το παζάρι της, η αγορά της, γνωστή για τα άλογά της στο παρελθόν, εξού και το όνομά

της, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην οικονομική της ανάπτυξη και συνεχίζει να βρίσκεται στο επίκεντρο της οικονομικής λειτουργίας της και σήμερα, ιδίως από το άνοιγμα των ελληνο-αλβανικών συνόρων και την επέκταση της στις περιοχές Λεσκοβίκιου και Πρεμετής. Συνεχίζει, βέβαια, να λειτουργεί με άλλους όρους σήμερα ως η κεντρική αγορά των γύρω κοινοτήτων, προσελκύνοντας καθημερινά αρκετό κόσμο αλλά, και τουρίστες. Ωστόσο, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι οικονομικά στηρίζεται τόσο στον κάμπο της, ο οποίος συνεχίζει να αναπτύσσει το δικό του ιδιαίτερο και δυναμικό ανθρωπογεωγραφικό σύστημα με «προϊόντα ταυτότητας» όσο και σε πιο εκσυγχρονισμένους κλάδους όπως αυτές της καλλιέργειας πέστροφας και της πτηνοτροφίας (Νιτσιάκος,2008, 1998).

Βέβαια, ο πολιτισμός (διαλεκτικές-οικολογικές σχέσεις ανθρώπου και φύσης) και η παράδοση (καθημερινή ζωή στο χώρο και το χρόνο) της Κόνιτσας ήταν και είναι το παζάρι (Νιτσιάκος, 2016, 1998), όπου αποτυπώνεται η προβιομηχανική σχέση του ανθρώπου με το χώρο, δηλαδή, της ιστορίας με τη γεωγραφία. Μια σχέση βασισμένη σε ένα σύστημα αξιών και κοσμοαντιλήψεων, που ο σεβασμός του ανθρώπου στο χώρο δράσης του, σήμαινε το σεβασμό στην ίδια την ιστορία του. (Αράπογλου,1996) Το παζάρι ως γεωγραφικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο λειτούργησε ως το πεδίο ενσωμάτωσης και επικοινωνίας των διαφορετικών παραδόσεων της περιφέρειας με του κέντρου (Νιτσιάκος,1998), και συνόψιζε τις διαφορετικές κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, θρησκευτικές και πολιτισμικές επαφές, επιρροές, επικοινωνίες, συναλλαγές, δυναμικές και ενέργειες (Αράπογλου,1996).

Η Κόνιτσα αποτέλεσε ένα πεδίο εισόδου και ανταλλαγής διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων, ένα σταυροδρόμι αλληλεπίδρασης διαφορετικών ανθρώπων και πολιτισμών αλλά, και ένας τόπος συνάντησης των τμηματικών παραδόσεων της ευρύτερης περιοχής της. Οι κατά τύπους κοινωνικές και οικονομικές διαφορές συσσωματώνονται με το πολιτισμικό πρότυπο και συνδιαμορφώνουν το πολυπολιτισμικό ψηφιδωτό του τόπου. Συν τοις άλλοις, και η οικογεωγραφία της περιοχής αποτελεί έναν καλόν οδηγό για την κατανόηση και ερμηνεία της κοινωνικο-οικονομικής και πολιτισμικής συγκρότησης του χώρου μέσα στο χρόνο (Νιτσιάκος,1998). Η ίδια η οικιστική δομή της Κόνιτσας και η «ποιητική της οικίας» αντανακλά τις βασικές οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες της αλλά, και τις ιεραρχίες, τις διαστρωματώσεις, τις ανισότητες και τις ετερότητες. Εξάλλου, ο

δομημένος χώρος αντανακλά την κοινωνική οργάνωση και συνιστά μια «χωροποίηση της κοινωνικής δομής» (Bromberger,1988:12 στο Αλεξάκης,1996).

3. Ιστορικό πλαίσιο και συγκρότηση του κοινωνικού ιστού.

Αντιμετωπίζοντας κριτικά τις οικείες γραμμικές αναγνώσεις τοπικών αφηγήσεων, όπου επιλεκτικά παρατάσσονται γεγονότα από τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα, και ακολουθώντας μια δομική προσέγγιση με γνώμονα τις εσωτερικές κοινωνικές και οικονομικές διαδικασίες που υποκρύπτονται πίσω από τις πολιτικές επιλογές και με μέσο κατανόησης και ερμηνείας την έννοια της μεγάλης και μικρής διάρκειας, όπως και εκείνες της συγκυρίας, της σύμπτωσης, της περίπτωσης αλλά, και της τομής και της ρήξης θα παρουσιάσω συνοπτικά το ιστορικό πλαίσιο συγκρότησης, μετασχηματισμών και αποσύνθεσης των τοπικών κοινοτήτων της περιοχής της Κόνιτσας (Νιτσιάκος, 2014, 2008).

Πριν τον ερχομό των Οθωμανών, το λεκανοπέδιο της επαρχίας της Κόνιτσας είχε παρουσιάσει δημογραφική και οικονομική ανάπτυξη, τουλάχιστον από τον 13^ο αιώνα. Η εμποροπανήγυρη που επιτελούταν στη Διπαλίτσα, στην περιοχή της Μεσογέφυρας, στην οποία συναθροίζονταν διαφορετικοί άνθρωποι και ποικιλίες διαφορετικών προϊόντων από μια εκτεταμένη γεωγραφική κλίμακα έπαιξε σημαντικό ρόλο σ' αυτή την ανάπτυξη. Η οικονομική άνοδος αυτής της περιοχής και γενικότερα το οικονομικό και κοινωνικό γίνεσθαι της δε μπορούσε παρά να μην επηρεάσει και την ίδια την Κόνιτσα καθώς, και την ευρύτερη ορεινή περιοχή. Αυτό είχε ως συνέπεια, βεβαίως να συγκροτηθούν στη συνέχεια και άλλα τοπικά παζάρια, όπως αυτά της Κόνιτσας και της Φετόκου στη λάκκα του Σαραντάπορου. Επίσης, εκτός από τη γεωργοκτηνοτροφική παραγωγή έχουμε επίσης στοιχεία στις διαθέσιμες πηγές για την ανάπτυξη και βιοτεχνικών επαγγελμάτων, όπως η βυρσοδεψία και η γουνοποιία (Νιτσιάκος, 2014, 2008).

Παρά τις όποιες αμφισβητήσεις που διατυπώνονται κατά καιρούς, κινούμενες ιδεολογικά σε γραμμικά σχήματα παραβλέποντας σημαντικές περιόδους της ιστορίας, υπάρχουν ιστορικές πηγές, οι οποίες μπορούν να ταράξουν αυτά τα σχήματα και να διαμορφώσουν μία άλλου είδους αντίληψη του παρελθόντος και κυρίως αυτού που αφορά την οθωμανική περίοδο και του ρόλου της στη συγκρότηση των κοινοτήτων με τη μορφή που τις ξέρουμε σήμερα. Είναι γνωστό ότι κατά τη διάρκεια των πρώτων οθωμανικών αιώνων, τα χωριά της επαρχίας της Κόνιτσας είχαν συγκροτηθεί ως οργανικά σύνολα οντοτήτων ενώ μέχρι εκείνη την περίοδο εντοπίζονταν αρκετοί

διασκορπισμένοι μικροοικισμοί σύμφωνα με το σύστημα οργάνωσης και λειτουργίας κατά «φάρες», οι οποίοι συνδέθηκαν μεταξύ τους για συγκεκριμένες διοικητικές, φορολογικές αλλά, και αμυντικές ανάγκες. Η συγκρότηση των οικισμών αυτών και των κοινοτήτων στο μεγαλύτερο μέρος τους επιτελέστηκε με πολύ συγκεκριμένους τρόπους και για πολύ συγκεκριμένους λόγους ως ανταπόκριση στις επιβληθείσες οθωμανικές απαιτήσεις για καταβολή των φόρων και γενικότερα, για κάθε είδους διοικητικών υποχρεώσεων τους απέναντι στο οθωμανικό σύστημα διοίκησης (Νιτσιάκος, 2014, 2008, 1998).

Από τις αρχές του 15^{ου} αι. μ.Χ., η επιβολή του οθωμανικού πλαισίου διοίκησης αλλά, και η ίδια η κατακτητική λογική των Οθωμανών δε συνέβαλε απλά στους μετασχηματισμούς του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού χαρακτήρα του χώρου, αλλά, σημάδεψε με τέτοιο τρόπο τα πολιτισμικά στοιχεία που παρατηρήθηκαν σημαντικές αλλαγές στις νοοτροπίες και τα πρότυπα συμπεριφοράς.

Η μακρά διάρκεια της οθωμανικής παρουσίας στο χώρο της περιοχής, με όλες τις μετασχηματιστικές πρακτικές της επιλέγεται ως το κύριο ιστορικό πλαίσιο μελέτης των τοπικών κοινωνιών και κοινοτήτων του ευρύτερου βαλκανικού πεδίου σε σχέση με τις παρεμβάσεις που υπέστησαν και τους μετασχηματισμούς που δέχτηκαν κατά την πορεία τους προς τη νεωτερική περίοδο με την αποδιοργάνωση της οθωμανικής διοίκησης και την καταλυτική διαμόρφωση των εθνικών κρατών (Νιτσιάκος, 2014, 2008).

Το οθωμανικό σύστημα λειτούργησε για τις περισσότερες κοινότητες με τη λογική της αυτοδιοίκησης και της αυτονομίας. Δηλαδή, με την ένταξή τους σ' αυτό τους παρέχονταν ένα είδος αυτοδιοίκησης και μια σχετική αυτονομία με τις εξής προϋποθέσεις: να ανταποκρίνονται συλλογικά στις φορολογικές υποχρεώσεις τους απέναντι στην κεντρική εξουσία και να διασφαλίζουν την ασφάλεια στην περιοχή τους (Νιτσιάκος, 2014). Πρόκειται για προνόμια αυτοδιοικητικού και αυτόνομου χαρακτήρα λειτουργίας των κοινοτήτων, τα οποία συνέβαλαν σημαντικά τόσο στη γενικότερη επίβλεψή τους από την οθωμανική εξουσία όσο και στη πρόληψη αναταραχών στους κόλπους της. Αυτή η διοικητική και πολιτική μεθοδολογία είχε σημαντικά αποτελέσματα στο οθωμανικό κατακτητικό πλαίσιο, στο οποίο παρατηρήθηκαν και συναρθρώσεις ανάμεσα στις τοπικές κοινωνίες με τις ευρύτερες περιφερειακές δομές αλλά, και δια-τοπικές οικονομικές ανταλλαγές, οι οποίες προέκυπταν ακριβώς μέσα από αυτές τις συναρθρώσεις του τοπικού με το κρατικό

(Νιτσιάκος, 2015).

Από το 15^ο αιώνα μέχρι και το 17^ο αιώνα, διάρκεια δηλαδή περίπου 2 αιώνων, επιτελέστηκε η συγκρότηση των κοινοτήτων αυτών και στη συνέχεια, ακολούθησε και η δημογραφική τους ανάπτυξη, στην οποία έπαιξε ρόλο και η κατά περιόδους εμφάνιση επήλδων, κάτι το οποίο οδήγησε το 18^ο αιώνα τις περισσότερες κοινότητες στην τεχνική εξειδίκευση ως τρόπο αντιμετώπισης των οικονομικών δυσχερειών.

Βέβαια, κατά τη τελευταία περίοδο της οθωμανικής εξουσίας αρκετές κοινότητες μετασχηματίστηκαν σε τσιφλίκια και ο τόπος έζησε περιπετειώδεις εμπειρίες εξαιτίας της ανεμπόδιστης δραστηριότητας τόσο των τοπικών μπέηδων όσο και μουσουλμανικών ληστρικών ομάδων από την Καραμουρατιά (περιοχή Λεσκοβικίου) (Νιτσιάκος, 2014,2008). Η Κόνιτσα συγκροτούταν κοινωνικά από τους μπέηδες, τους τσιφλικάδες, τους εμπόρους, τους βιοτέχνες και τους καλλιεργητές του κάμπου της, οι οποίοι μεταξύ τους διαμόρφωναν την κοινωνική διαστρωμάτωσή της (Νιτσιάκος,1998). Μέχρι ο Αλή Πασάς να ανέλθει στην εξουσία, οι προεστοί ασκούσαν τη διοίκηση στις κοινότητες. Τους εξέλεγαν οι ίδιες οι κοινότητες για να τις ενεργούν για λογαριασμό τους απέναντι στην κεντρική διοίκηση και οι οποίοι με τη σειρά τους εξέλεγαν τον Γενικό Προεστό του Βιλαετίου. Η πολιτική επιλογή του Αλή Πασά να τοποθετήσει στις θέσεις των προεστών ανθρώπους της εμπιστοσύνης του έπαιξε καθοριστικό ρόλο στον έλεγχο και την τάξη του υπό διοίκηση χώρου του. Εκτός αυτού, δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο το γεγονός του ότι στην εποχή του τσιφλικοποιήθηκαν αρκετά χωριά και στην περιοχή της λάκκας του Σαραντάπορου. Μετά τη δολοφονία του όμως, ακολούθησε μία περίοδος που οδήγησε σε μια σχετική αποδιοργάνωση του διοικητικού και φορολογικού συστήματος που είχε σημαντικές συνέπειες καθώς, οδήγησε σε τσιφλικοποίηση και άλλων χωριών (Νιτσιάκος, 2014,2008).

Ο 18^{ος} και 19^{ος} αιώνας, συνιστούν ουσιαστικά τις περιόδους παρακμής και ύφεσης της οικονομίας της περιοχής δηλαδή, της αγροτικής και της κτηνοτροφικής με την ανάπτυξη του δυτικού ευρωπαϊκού βιομηχανικού καπιταλισμού. Η γενική κρίση του οθωμανικού οικονομικού συστήματος και η διαφυγή σε δρόμους τεχνικής εξειδίκευσης αλλά, και εξαιτίας της όλο και πιο ανεξέλεγκτης εκμετάλλευσης των αγροτών από τους τσιφλικάδες οδήγησε τους ανθρώπους της στη ξενιτιά. Εκείνη την περίοδο παρατηρείται το πρώτο κύμα μετανάστευσης προς τη Βλαχιά, την

Κωνσταντινούπολη, την Αίγυπτο και σε άλλες χώρες, που θα βοηθήσει αρκετά στην οικονομική βελτίωση. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, η επιστροφή των ξενιτεμένων αλλά, και των χρημάτων που έστελναν στις οικογένειές τους βοήθησε σημαντικά στην ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου των περισσότερων κοινοτήτων (Νιτσιάκος, 2014,2008).

Η απελευθέρωση της Ηπείρου (1913) σηματοδότησε μία νέα αποχή για την περιοχή και η τομή που επήλθε, μετά από τη μεγάλη διάρκεια της οθωμανικής παρουσίας στο συγκεκριμένο χώρο, οδήγησε σε καθοριστικές ιστορικές εξελίξεις τόσο στο διοικητικό σύστημα όσο και στη γενικότερο πολιτικό γίνεσθαι. Η ένταξη στο υπό διαμόρφωση ελληνικό κράτος και η μεταβατική πορεία προς τον αναπόφευκτο εκσυγχρονισμό και τη νεωτερικότητα επηρέασαν την οικονομία, τις κοινωνικές δομές και τις πολιτισμικές εκφράσεις. Η μετανάστευση, όμως, των ανθρώπων δε σταματά. Αντιθέτως, συνεχίζεται σε άλλες κατευθύνσεις εντός και εκτός του ελλαδικού χώρου. Τόσο στην Αμερική αλλά, και προς την «παλιά Ελλάδα» και την πρωτεύουσα κινούνται οι άνθρωποι για μια καλύτερη ζωή. Ταυτόχρονα, η πολιτική ένταξη στο ελληνικό βασίλειο επέφερε ρήξεις στο διοικητικό κατεστημένο των υπό μελέτη κοινοτήτων, με αποτέλεσμα όσες είχαν κατά την οθωμανική περίοδο μια σχετική αυτονομία να τους αφαιρεθεί. Ωστόσο, όσες κοινότητες είχαν μετασηματιστεί σε τσιφλίκια μεταβιβάστηκαν στον έλεγχο των κατοίκων τους (Νιτσιάκος, 2014,2008). Βέβαια δε μπορούμε να παραβλέψουμε ότι και η ίδια η συμπληρωματική σχέση του ορεινού με τον πεδινό χώρο βίωσε κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα καθοριστικές αλλαγές, που συνέπλεαν με τους νέους προσανατολισμούς του αγροτικού οικονομικού γίνεσθαι και της κοινωνίας στο πλαίσιο των νέων πολιτικών συνθηκών και συγκυριών (Νιτσιάκος, 2015).

Η περίοδος που ακολούθησε μετά τους βαλκανικούς πολέμους (1912-1913) δεν οδήγησε απλά, σε μεταβάσεις αλλά, κυρίως σε δύσκολες εθνικές στιγμές. Στις ποικίλες οικονομικές και δημογραφικές αντιξοότητες, που μια διέξοδη επιλογή ήταν η μετανάστευση, επήλθε και η Μικρασιατική εκστρατεία, η οποία λόγω των στρατιωτικών αναγκών της στέρησε από πολλά νοικοκυριά την παρουσία των αντρών, οι οποίοι έφευγαν για να ανταποκριθούν στο εθνικό καθήκον. Επιπλέον, εκείνη τη μεταβατική περίοδο, συν τοις άλλοις, η έλλειψη ασφάλειας και ελέγχου οδηγούσε και στην ανεξέλεγκτη δράση των ληστών, η οποία αντιμετώπιστηκε με τον έναν ή άλλον τρόπο στα τέλη της δεκαετίας του 1920 (Νιτσιάκος, 2014,2008).

Παράλληλα με την απελευθέρωση της Ηπείρου και τη χάραξη του εθνικού συνόρου, παράγοντες που προφανώς και επηρέασαν και την περιοχή της Κόνιτσας, αποσυνθέθηκε και η ενότητα που είχε συγκροτηθεί σε μια μακρά περίοδο, αυτή της περιοχής του Λεσκοβικίου με την ευρύτερη περιοχή. Αν και η επικοινωνία μεταξύ των περιοχών δε σταμάτησε μέχρι την επιβολή του κομμουνιστικού καθεστώτος στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1940, η ένταξη των δύο περιοχών σε δύο διαφορετικά εθνικά κράτη ήταν αξιοσημείωτη για τους προσανατολισμούς τους, που τώρα πια ακολουθούσαν διαφορετικές πορείες στο πλαίσιο των εκάστοτε εθνικών κρατών, της Αλβανίας και της Ελλάδας. Η συγκρότηση των εθνικών κρατών και η χάραξη των συνόρων υπήρξε σε γενικές γραμμές ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός για όλη την Ήπειρο, καθώς, οδήγησε σε ριζικές αλλαγές τόσο του γεωπολιτικού χάρτη όσο και στην περιθωριοποίηση της συγκεκριμένης περιοχής στην παραμεθόριο (Νιτσιάκος, 2014,2008).

Βέβαια, η περιοχή της Κόνιτσας δε συνιστά μια τυπική συνοριακή παραμεθόρια περιοχή, αλλά, έναν τόπο φορτισμένο με ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αναταραχές. Η δεκαετία του 1940 με τον ελληνο-ιταλικό πόλεμο, τη γερμανική κατοχή και τον Εμφύλιο έπληξε σημαντικά το συγκεκριμένο τόπο καθώς ως συνοριακή περιοχή υπήρξε το θέατρο τραυματικών ιστορικών εξελίξεων (Δαλκαβούκης, Δρίνης,2009) (Νιτσιάκος, 2014, 2008).

Αυτά τα ιστορικά γεγονότα όχι μόνο τραυμάτισαν την περιοχή αλλά, και τη μνήμη των ανθρώπων. Συγκεκριμένα, ο Εμφύλιος και ό,τι ακολούθησε έχει αφήσει μέχρι σήμερα ανοιχτές πληγές. Τόσο ο Γράμμος όσο και η ίδια η Κόνιτσα συμβολοποιήθηκαν ως τόποι έκφρασης του εθνικού διχασμού. Παρά τις προσπάθειες τόσο της τοπικής κοινωνίας όσο και της πολιτείας να καταπολεμήσουν ή ακόμη και να ελαττώσουν το βάρος των μνημών και των συναισθημάτων των ανθρώπων που ενεπλάκησαν ή μη, το κοινωνικό φαντασιακό αντιστάθηκε και αντιστέκεται ακόμη και μετά τη μεταπολιτευτική περίοδο και τη φαινομενικά συνολική προσπάθεια της ελληνικής κοινωνίας για εθνική συμφιλίωση. Είναι σημαντικό εδώ να ειπωθεί ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών έγιναν σημαντικές κινήσεις να μεταδομηθεί η περιοχή από τόπο διχασμού σε τόπο εθνικής συμφιλίωσης (Νιτσιάκος, 2014, 2008). Ακόμη, και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η συγκεκριμένη περιοχή συγκαταλεγόταν σε εκείνους τους τόπους που ορίστηκαν ως «επιτηρούμενες ζώνες» (Δαλκαβούκης, Δρίνης,2009).

Η Κόνιτσα δε μπορούσε να βιώσει όλες τις ταραχώδεις καταστάσεις χωρίς να μείνει αλώβητη, τόσο ως τόπος όσο και ως χρόνος, αντιμετωπίζοντας τις αντιξοότητες αυτές πιο δυναμικά, λόγω της διοικητικής και εμπορικής δραστηριότητάς της στην ευρύτερη περιοχή. Το δημογραφικό κενό κάπως το διαχειρίστηκε, δεχόμενη ένα μικρό μέρος του πληθυσμού που αποφάσιζε να εγκαταλείπει τα χωριά αναζητώντας μια καλύτερη τύχη σε ένα μεγάλο κέντρο. Ο μαρασμός της όμως ήταν μοιραίος με τη χάραξη των εθνικών συνόρων και την εγκατάλειψη της Κόνιτσας από το μουσουλμανικό πληθυσμό της. Η παρουσία των Μικρασιατών προσφύγων στην Κάτω Κόνιτσα αναπλήρωσε με κάποιον τρόπο το πληθυσμιακό χάσμα αλλά, αυτό είχε ως αποτέλεσμα και στη διαμόρφωση ενός άλλου χαρακτήρα της κωμόπολης. Η εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων (Καπαδόκες, Μιστιώτες και Φαρασιώτες) δίπλα στον κάμπο, τον διαμόρφωσε σε ένα πεδίο δράσης αυτού του πληθυσμού και τον ανέδειξε με μία ιδιαίτερη ταυτότητα (Νιτσιάκος, 2014, 2008, 1998).

Κατά τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, εν μέσω οικονομικής κρίσης, η Κόνιτσα, δέχτηκε πλήγμα στον κύριο δείκτη της οικονομίας της: το παζάρι. Η παρακμή των βιοτεχνικών και συντεχνιακών επαγγελμάτων και η γενικότερη κρίση που επήλθε, έπληξε στο σύνολό της την περιοχή (Νιτσιάκος, 2014, 2008, 1998).

Συνάμα, από τις αρχές της δεκαετίας του 90' (υπο)δέχτηκε χιλιάδες Αλβανούς φυγάδες/μετανάστες, κάποιοι από τους οποίους παρέμειναν για εργασιακούς ή άλλους λόγους στην ευρύτερη περιοχή αλλά, και «Βορειοηπειρώτες», οι οποίοι κάλυψαν το πληθυσμιακό κενό και κάλυψαν με τον έναν ή άλλον τρόπο, διάφορες ανάγκες. Κατά την ίδια χρονική περίοδο, δηλαδή, μετά το άνοιγμα των ελληνοαλβανικών συνόρων, έχουν εντοπιστεί στο σύνορο και πρακτικές διεθνικότητας (Δαλκαβούκης, Δρίνης, 2009).

Ο 21^{ος} αιώνας, με ανοιχτά τα σύνορα, δεν είναι πολύ διαφορετικός για την Κόνιτσα και την ευρύτερη περιοχή της. Παρά τις όποιες προσπάθειες για οικονομική ανάκαμψη και κοινωνική εκ νέου συγκρότηση με κατεύθυνση κυρίως της ματιάς της προς τον ήδη αναπτυσσόμενο τουρισμό και προς την «εκμετάλλευση» του συναισθηματικού δεσίματος των ανθρώπων της διασποράς και της ξενιτιάς με τον τόπο προέλευσής τους. Είναι, πάντως, γεγονός πως ο ορεινός αυτός χώρος «δεν αντιμετωπίζεται τώρα πια τόσο ως παραγωγικός χώρος αλλά, περισσότερο ως αντικείμενο τουριστικής κατανάλωσης στο πλαίσιο της γνωστής ως «αστικής

νοσταλγίας» για το χαμένο παράδεισο της «αγνής, φυσικής και παραδοσιακής αγροτικής ζωής»» (Νιτσιάκος, 2014). Σήμερα, συνιστά έναν από τους πιο δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς της Ηπείρου λόγω του φυσικού της πλούτου και της ιστορικής πολιτισμικής κληρονομιάς της, ενώ ταυτόχρονα διαθέτει τον έναν από τους δύο «σημαντικούς» δρόμους της Ηπείρου, μέσω των οποίων πραγματώνεται το διεθνές εμπόριο μέχρι το πέρας της Εγνατίας Οδού (Δαλκαβούκης, Δρίνης,2009).

**ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ
ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΟΝΙΤΣΑΣ**

2.0. Το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας

ως «παράδειγμα» μελέτης και

η (ανα)συγκρότησή του

σε Κέντρο Φιλοξενίας «Προσφύγων»

και «Αιτούντων Άσυλο»

από το Μάρτιο του 2016 έως τον Ιούλιο του 2018.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης εξετάζεται το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας ως μία περίπτωση μελέτης μιας δομής «φιλοξενίας» και «προστασίας» «ασυνόδευτων» «ανήλικων» παιδιών και ως ένα εμπειρικό «παράδειγμα» ενός θεσμικού βιο-πολιτικού μορφώματος που (ανα)συγκροτήθηκε τα δύο τελευταία χρόνια (Μάρτιος 2016 - Ιούλιος 2018) σε Κέντρο Φιλοξενίας «Προσφύγων» και «Αιτούντων Άσυλο».

Το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας ιδρύθηκε το 1925 με την ονομασία Εθνικό Ορφανοτροφείο Αρρένων Κόνιτσας και από το 1973 φέρει τη σημερινή του ονομασία. Με το νόμο υπ' αριθ. 4025 του 2011, ανασυγκρότησης Φορέων Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Κέντρων Αποκατάστασης, Αναδιάθρωσης Ε.Σ.Υ. και άλλων διατάξεων, συνιστά παράρτημα του «Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Θηλέων», το οποίο έχει έδρα το Δήμο Ιωαννιτών, που συστήθηκε και λειτουργεί δυνάμει των διατάξεων του β.δ. 29.11.1922 (Α' 257) και του β.δ. 273/1973 (Α' 81) και το οποίο μετονομάστηκε σε «Κέντρο Προστασίας του Παιδιού Ιωαννίνων». Στο συγκεκριμένο Κέντρο συγχωνεύθηκαν και λειτουργούν ως παραρτήματά του: το «Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων» Κόνιτσας, που συστήθηκε και λειτουργεί δυνάμει των διατάξεων του β.δ. 273/1973 (Α' 81) και το «Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Πωγωνιανής» Ιωαννίνων, που συστήθηκε και λειτουργεί δυνάμει των διατάξεων του β.δ. 273/1973 (Α' 81). Με το νόμο του 2011 καταργήθηκε ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Υπάγεται στην 6^η Υγειονομική Περιφέρεια Ηπείρου, Ιονίων Νήσων, Δυτικής Ελλάδας και Πελοποννήσου. Μέχρι το 2012 διοικούταν από πενταμελές συμβούλιο, το οποίο οριζόταν από το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Σήμερα, υπάγεται στο Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Ηπείρου και εποπτεύεται από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

<http://www.isathens.gr/images/nomoi/4025-2011.pdf>

Σύμφωνα με τον Αναπληρωτή Διευθυντή του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας, ο οποίος εργάζεται στη συγκεκριμένη δομή πάνω από 30 χρόνια, η ιστορικότητα του «παραδείγματος» διαφαίνεται τόσο από τον εκάστοτε πληθυσμό «φιλοξενίας» όσο και από τις μετεξελίξεις στις ονομασίες του, χωρίς, όμως να αλλάζουν ριζικά οι σκοποί και οι αρμοδιότητές του. Δηλώνει:

«Όταν ξεκινήσαμε εμείς ήταν αποκλειστικά παιδιά από τον ελλαδικό χώρο, τα οποία είχαν κάποια θέματα οικογενειακά. Κάποια ορφανά. Κάποια παιδιά παραμελημένα. Κάποια παιδιά που 'χαν ιδιαίτερα προβλήματα στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Και χρειαζόντουσαν ένα χώρο για να αναπτυχθούν και να εξελιχθούν ομαλά. Και αυτό το ρόλο, το ρόλο δηλαδή της αναπλήρωσης της οικογένειας, η οποία δε μπορεί να υπάρξει σε κανένα βαθμό, εμείς προσπαθήσαμε να το κάνουμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Αυτή ήταν η βασική μας, αν θέλετε, αποστολή. Αυτό διήρκεσε αρκετά χρόνια. Βέβαια, με κάποιες μετεξελίξεις όσον αφορά τη σχολή μας ξεκίνησε σαν Ορφανοτροφείο, μετά, έγινε Κέντρο Παιδικής Μέριμνας, μετά, Κέντρο Προστασίας Παιδιού. Δηλαδή, άλλαξαν οι ονομασίες, όχι, ότι άλλαξε ο ουσιαστικός ρόλος που διαδραματίσαμε όλο αυτόν τον καιρό, σαν σχολείο. Τα πράγματα άλλαξαν ως προς αυτό γύρω στο 2008, όταν κληθήκαμε από το Υπουργείο, να φιλοξενήσουμε ένα πενταετές πρόγραμμα ανηλίκων προσφύγων και μεταναστών. Εκεί μπήκαμε σ' ένα άλλο πλάνο. Ήταν κάτι διαφορετικό. Δηλαδή, έπρεπε να διαχειριστούμε διαφορετικές κουλτούρες, διαφορετικές συνήθειες, διαφορετικά δεδομένα. Βέβαια, η εμπειρία μας βοήθησε να ανταπεξέλθουμε ως ένα βαθμό. Υπήρχαν και κάποια σεμινάρια, τα οποία μας βοηθήσανε. Και αφού τελείωσε και αυτό το πρόγραμμα, στη συνέχεια, στο οποίο εκείνο πρόγραμμα είχα αναλάβει για ένα μικρό διάστημα και τη διεύθυνση, στη συνέχεια, το 2016, δηλαδή, πριν από 1,5 χρόνο, 2 περίπου, κληθήκαμε να φιλοξενήσουμε πρόσφυγες πολέμου απ' τη Συρία. Όπως ξέρετε, οικογένειες και παιδιά. Αυτά είναι βασικά τα χαρακτηριστικά της εξέλιξης, αν θέλετε». (Α.Τ.,58)

Σκοποί και αρμοδιότητες του Κέντρου ήταν και είναι η κάλυψη βασικών βιοτικών αναγκών και η γνωστική και ψυχική εφοδίαση των οικότροφων με τρόπους αντιμετώπισης των καθημερινών δυσκολιών τους σε ένα περιβάλλον που προσομοιάζει με αυτό της «οικογένειας». Συγκεκριμένα, ως στόχοι ορίζονται η υποδοχή, φιλοξενία, προστασία, ασφάλεια, περίθαλψη, στέγη, τροφή, ένδυση, ιατροφαρμακευτική φροντίδα, πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευση, ψυχολογική και ψυχοσυναισθηματική υποστήριξη, νομική συνδρομή

καθώς, και μικρό ημερήσιο βοήθημα (χαρτζιλίκι), ανάλογα με την ηλικία και τις ανάγκες των οικοτρόφων. Το κύριο αξιακό έργο, έγκειται στη διασφάλιση της «προστασίας» τους και στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους ως πολίτες που η ζωή τους αν και έχει τεθεί σε κίνδυνο, θα ενδυναμωθεί και θα στηριχθεί με όλα εκείνα τα στοιχεία που τους στερήθηκαν βίαια με άξονες την αλληλεγγύη και τον αλληλοσεβασμό. (<https://dimossouliou.gov.gr/anakinosis/nea/kentroprostasias-tou-pediou-ioanninon/>)

Είναι το μοναδικό Κέντρο Παιδικής Μέριμνας στην Ελλάδα, το οποίο παρείχε περίπου μέχρι το 2014, τεχνική εκπαίδευση στους οικοτρόφους του και εκμάθηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, στους τομείς της ξυλογλυπτικής, της επιπλοποιίας, της μεταλλοπλαστικής και της ραπτικής καθώς, διέθετε τεχνολογικό εξοπλισμό και προσωπικό εξειδικευμένο ή μη στα συγκεκριμένα χειρονακτικά επαγγέλματα. (<https://www.snf.org/29238>) Χαρακτηριστικά, μία υπάλληλος αφηγείται:

«Εδώ, αυτό το ίδρυμα είχε τρία εργαστήρια, δεν ξέρω αν το έχετε πληροφορηθεί. Έτσι, είχε, τη ξυλογλυπτική, το ξυλουργείο, το ραφείο. Και αυτά τα παιδιά, εντασσόνταν για τρία χρόνια στα εργαστήρια, μάθαιναν μία τέχνη και με την αποφοίτηση μπορούσαν να βγουν στην αγορά εργασίας σαν προσωπικό θα λέγαμε βοηθητικό, ας πούμε. Γιατί, το επίπεδο αυτό που λέμε εδώ της εκπαίδευσης δεν ήταν αναγνωρισμένο. Δηλαδή, δεν υπήρχε κάποια διαβάθμιση. Το να είναι αναγνωρισμένο το επίπεδο εκπαίδευσης. Ήταν δηλαδή παιδιά, τα οποία τέλειωναν το σχολείο το αλβανικό, το οκτατάξιο, δεν ξέρω τι ήταν τελικά και συνέχιζαν εδώ. Αλλά, δεν είχε αναγνωριστεί η ταυτότητα των σπουδών. Δηλαδή, ήταν μία πιστοποίηση, ας πούμε ότι τέλειωσα αυτό το εργαστήριο, δεν είχε αναγνωριστεί ποτέ σε επίπεδο, πως να σας πω, παιδείας, δηλαδή, ήταν πρόνοιας. Της πρόνοιας. Ήταν μία κατάρτιση θα λέγαμε. Ούτε καν στον τύπου του ΙΕΚ. Μία κατάρτιση έτσι. Μετέωρη δηλαδή. Ωστόσο, τα παλιά τα παιδιά εδώ πέρα έχουν βγει και καλοί δάσκαλοι. Έτσι; Δάσκαλοι. Συγγνώμη, καλοί τεχνίτες που δούλευαν σε μεγάλες βιοτεχνίες στα Γιάννενα. Να σας πω κάποια ονόματα. Σαπέτας, Παπάς, ξέρω 'γω, Σεντούκας και όλα αυτά. Ονόματα στα Γιάννενα γνωστά τα οποία είχαν μαθητές από 'δω. Δηλαδή, βγαίνουν καλοί τεχνίτες από 'δω πέρα. Και αυτό το Κέντρο, εδώ το ίδρυμα, τα εθνικά ορφανοτροφεία, από το 1926 λειτουργούν έτσι, για φαντάσου τώρα είχανε το όνομα και τη φήμη ότι παράγουν καλά πράγματα, καλά έργα κλπ και υπήρχαν παραγγελίες εδώ μέσα από την έξω κοινότητα και υπήρχε ένα έσοδο για τα ιδρύματα. Δηλαδή, δούλευαν τα παιδιά έπιπλα για την κοινότητα, για παιδικούς σταθμούς, 'κάναν καρεκλάκια, 'κάναν τραπεζάκια και είχανε

έσοδο. Δηλαδή, είχε πώς να στο παυ ταυτότητα. Και ήταν το μοναδικό στην Ελλάδα. Δεν υπήρχε άλλο τέτοιο ίδρυμα. Ιδρύθηκε το 1926. Οργανισμός Εθνικών Ορφανοτροφείων. Μετά τον Α' ή πριν το Α' παγκόσμιο πόλεμο. Κάπου εκεί.» (Α.Κ.59)

Μπορεί η ίδρυση και η λειτουργία του να είχε ως στόχο την προστασία ορφανών παιδιών πολέμου του ελληνικού 20^{ου} αιώνα, στη συνέχεια, ταυτίστηκε με μία ειδική «ευάλωτη» κατηγορία ανθρώπων: αυτής των «ασυνόδευτων» ανηλίκων «προσφύγων» και «μεταναστών» από διάφορες χώρες τόσο της Ανατολής όσο και της γείτονος χώρας, της Αλβανίας. Σύμφωνα με την «προσφυγική» ορολογία, «ασυνόδευτος» ανήλικος «πρόσφυγας» ορίζεται το παιδί ή έφηβος που φθάνει στη χώρα υποδοχής μόνος του, χωρίς τους γεννήτορές του ή κάποιον ενήλικα που να μεριμνά για τον ίδιο και να έχει την ευθύνη του. Σύμφωνα με το άρθρο 2, περ.ι, Π.Δ. 114/2010 ορίζεται ως εξής:

« «Ασυνόδευτος» ανήλικος είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών, το οποίο φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για τη φροντίδα του, σύμφωνα με το νόμο ή το έθιμο που εφαρμόζεται στον τόπο προέλευσης, και για όσο χρόνο δεν έχει τεθεί υπό την ουσιαστική φροντίδα ενός τέτοιου προσώπου, ή ο ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα». (http://www.yptp.gr/images/stories/2011/PD114-2010_el.pdf)

Με το προεδρικό διάταγμα υπ' αριθμ. 141: Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Δεκεμβρίου 2011 σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των αλλοδαπών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους «πρόσφυγες» ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας του 2013, ο ορισμός τροποποιήθηκε ως εξής:

« Ασυνόδευτος ανήλικος είναι το πρόσωπο ηλικίας κάτω των 18 ετών, το οποίο φθάνει στην Ελλάδα, χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για τη φροντίδα του, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία ή πρακτική και για όσο χρόνο κανένας ενήλικος δεν ασκεί στην πράξη την επιμέλειά του, ή ο ανήλικος που εγκαταλείπεται ασυνόδευτος μετά την είσοδό του στην Ελλάδα».

(ΦΕΚΑ226/2013) (<https://nomoi.info/%CE%A6%CE%95%CE%9A-2013.html>)

Στη διεθνή και ξένη βιβλιογραφία, τα «ασυνόδευτα» παιδιά συναντώνται συνήθως ως Unaccompanied Minors (UAMs) ή/και Separated Children. Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, έχει υιοθετήσει τη συντομογραφία UASC (Unaccompanied and Separated Children), ακριβώς για να ορίσει και τα παιδιά που στερήθηκαν τη φροντίδα και την προστασία από τους γονείς τους μέσα σε συνθήκες αναταραχής και πολέμου, τις στιγμές που τις χρειάζονταν πιο πολύ. Η έκθεσή τους στην εκμετάλλευση και η κάθε είδους σωματική κατάχρηση αποδίδεται σ' αυτό το χωρισμό από τους γονείς τους. Υπάρχει, λοιπόν διάκριση ανάμεσα στους όρους: ασυνόδευτα είναι τα ανήλικα που δε συνοδεύονται, δεν προστατεύονται και δεν φροντίζονται από κανέναν, ενώ τα «χωρισμένα» είναι αυτά που έχουν χωριστεί από τους γεννήτορές τους.

Ο Οργανισμός της Ύπατης Αρμοστείας χρησιμοποιεί μαζί και τους δύο προσδιορισμούς των συγκεκριμένων παιδιών (αν και στην ελληνική βιβλιογραφία όσο και γενικότερα σε νομοθετικά διατάγματα κτλ. χρησιμοποιείται ο όρος ασυνόδευτα και για τις δύο κατηγορίες), με τη λογική να εντάσσονται στο νομοθετικό πλαίσιο προστασίας όλα τα παιδιά που δε συνοδεύονται τόσο από τους ίδιους τους γονείς τους όσο και από οποιοδήποτε άλλο συγγενικό ή μη πρόσωπο. (<http://www.unhcr.org/protection/children/4098b3172/inter-agencyguiding-principles-unaccompanied-separated-children.html>)

Οι λόγοι που καθιστούν ένα παιδί «ασυνόδευτο» και «πρόσφυγα» ποικίλλουν. Εκτός από τη μη ενηλικίωση και τη μη συνοδεία και την ιδιότητα του «πρόσφυγα», σύμφωνα με τη νομικό Δέμελη το 2012, μπορεί να έχουν και άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που χρήζουν την προστασία τους επιτακτική όπως για παράδειγμα, τραυματικές εμπειρίες στο οικογενειακό τους περιβάλλον, βίαια βιώματα, ειδικές σωματικές ανάγκες, αναγκαστική στράτευση, παιδική εργασία, εμπορία (trafficking), βασανιστήρια, θανάτους, φτώχεια, αρρώστιες, επιδημίες, κτλ (Δέμελη, 2012:245). Ο μεγαλύτερος αριθμός των ασυνόδευτων παιδιών που εισέρχονται και βρίσκονται σήμερα στην Ελλάδα προέρχεται από εμπόλεμες χώρες κυρίως της Ανατολής.

Ένα ζήτημα το οποίο θεωρώ σημαντικό να συζητηθεί, χωρίς να δίνεται η δυνατότητα επί της παρούσας εργασίας να εξαντληθεί η συζήτηση είναι το σύνολο των προβλημάτων και των ερωτημάτων που θέτει η (μη) καταγραφή της ανηλικότητας ή ενηλικότητας και η (μη) συνοδεία των παιδιών που υποδέχονται και φιλοξενούν κρατικές δομές όπως ήταν στη συγκεκριμένη περίπτωση, και το Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας. Αυτή η έστω ολιγοσέλιδη αναφορά στο

συγκεκριμένο ζήτημα, επιλέγεται γιατί, θεωρώ ότι μπορεί να οδηγήσει σε μία ολιστική κριτική παρουσίαση της περίπτωσης του συγκεκριμένου Κέντρου έτσι ώστε να αποτελέσει ένα εργαλείο για τη βιωσιμότητά του στο χώρο και το χρόνο και τη νομικο-πολιτική διαχείρισή του τόσο σήμερα όσο και στο μέλλον.

Αφετηριακά, χρειάζεται να ειπωθεί ότι η μη ουσιαστική τήρηση των κανόνων που αφορούν το ζήτημα της προστασίας των «ασυνόδευτων» ανηλίκων σε πρακτικό επίπεδο εκκινείται από το ίδιο δομικό προβληματικό σύστημα καταγραφής και επιβεβαίωσης της ανηλικότητας και της μη συνοδείας των «ωφελομένων». Στα διάφορα κέντρα κράτησης που εντοπίζονται σε συνοριακές περιοχές, όπου τις περισσότερες φορές αλλά, όχι πάντα, τελούνται οι διαδικασίες της πρώτης καταγραφής των συλληφθέντων «αλλοδαπών» για την «παράνομη» είσοδο στη χώρα, αλλά, και στα αντίστοιχα αρμόδια Αστυνομικά Τμήματα, συνήθως καταγράφονται ενήλικοι ως ανήλικοι και το αντίστροφο καθώς, και παιδιά ή ενήλικες, ασυνόδευτα ή συνοδευόμενοι, παρουσιάζονται ως συνοδευόμενα ή ασυνόδευτοι ακόμα και από άτομα που δε γνωρίζουν αλλά, έτυχε ή επιδιώχθηκε εκείνη τη στιγμή να βρίσκονται δίπλα τους. Παρατηρείται, λοιπόν, μία ηλικιακή μεταμόρφωση τόσο των μεν όσο και των δε με αποτέλεσμα, από τη μία, η μία κατηγορία ανθρώπων να επιθυμεί να καλύπτεται από το διεθνές δίκαιο προστασίας και ασύλου και την εθνική νομοθεσία για την προστασία των «ασυνόδευτων» και από την άλλη, η δεύτερη κατηγορία να μην επιθυμεί για τους δικούς της λόγους να χρήζει διαχείριση και προστασία. (Δέμελη, 2012:266)

Σύμφωνα με το άρθρο 12 παράγραφοι 4-7 του Π. Δ. 114/2010, όπου οι :
« «Αρμόδιες αρχές παραλαβής της αίτησης διεθνούς προστασίας»
ή οι «αρμόδιες αρχές παραλαβής» είναι οι Υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας που είναι υπεύθυνες για να κινήσουν τη διαδικασία εξέτασης της αίτησης παροχής διεθνούς προστασίας, ήτοι: Τα Τμήματα Ασύλου των Διευθύνσεων Αλλοδαπών Αττικής και Θεσσαλονίκης, το Τμήμα Ασφαλείας της Διεύθυνσης Αστυνόμευσης Αερολιμένα Αθηνών, το Τμήμα Ασφαλείας της Διεύθυνσης Αστυνόμευσης Κρατικού Αερολιμένα Θεσσαλονίκης οι Υποδιευθύνσεις ή τα Τμήματα Ασφαλείας της έδρας των Αστυνομικών Διευθύνσεων Χώρας, όπου δεν υπάρχουν Υποδιευθύνσεις Ασφαλείας», οι αρμόδιες αυτές αρχές στην χώρα έχουν την επιλογή να υποβάλλουν τους αιτούντες και σε ιατρικές εξετάσεις για την εξακρίβωση της ηλικίας τους, όμως, δεν διευκρινίζεται αλλά, και ούτε ορίζεται το ακριβές είδος των εξετάσεων. (http://www.yptp.gr/images/stories/2011/PD114-2010_el.pdf) Σύμφωνα, όμως, με το

νομικό πλαίσιο, οι αιτούντες έχουν δικαίωμα να ενημερώνονται πριν την υποβολή τους σ' αυτές τις εξετάσεις, να συναινούν και μετά, να οδηγούνται σε αυτές, να τις απορρίπτουν και να δικαιολογούν την απόφασή τους και από την άλλη, ο αρμόδιος φορέας έχει το δικαίωμα να απορρίπτει την αίτηση αυτή και να οδηγεί τους αιτούντες στις εξετάσεις. Καθ' όλη τη διάρκεια των διαδικασιών αυτών, οι αιτούντες δέχονται φροντίδα σύμφωνα με τις ηλιακές τους δηλώσεις. Ο ανήλικος ως ανήλικος και ο ενήλικας ως ενήλικας μέχρι την εξακρίβωση και αν του αντιθέτου.

Μέχρι σήμερα, ο ανεπαρκής προσδιορισμός της ηλικίας μέσω αυτών των εξετάσεων τις καθιστά ιδιαίτερα επισφαλείς και αμφίβολες και το περιθώριο των 2 με 5 χρόνων πάνω-κάτω κρίνεται σημαντικό για την ανηλικότητα ή την ενηλικότητα. Είναι γεγονός ότι αρχικά καταγεγραμμένοι ανήλικοι ή ενήλικοι μεταφέρονται σε δομές φιλοξενίας όπου και εκεί υποβάλλονται σε τέτοιου είδους εξετάσεις όπου μπορούν τα αποτελέσματα να είναι διαφορετικά και να βρεθούν άνθρωποι εκτεθειμένοι σε μία εκ νέου μετέωρη κατάσταση εκεί όπου ο δρόμος τους θεωρητικά θα κατέληγε για την ώρα (Δέμελη, 2012).

Αξίζει να εντοπίσουμε στην παρακάτω αφήγηση μιας πρώην υπαλλήλου του Κέντρου Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας, η οποία εργάστηκε για τέσσερα χρόνια (από το 2009 έως το 2013) με «ασυνόδετους» ανηλικούς, διδάσκοντάς τους ελληνικά ως δεύτερη/ξένη γλώσσα τις συστοιχίες του θεωρητικού με το εμπειρικό υλικό που επιβεβαιώνει την αλληλεξάρτησή τους. Από την περίπτωση που ακολουθεί, αναδεικνύονται τα κριτήρια επιλογής του πληθυσμού που επιλεγόταν να φιλοξενηθεί στο Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Κόνιτσας μέχρι το 2014. Χαρακτηριστικά, δηλώνει:

«Ήταν, ως επί το πλείστον, Αφγανοί. Ήταν Πακιστανοί και μετά, κάποιο διάστημα είχαν έρθει απ' την Αφρική, απ' τη Γουινέα, Κογκό, Ακτή Ελεφαντοστού. Και μετά, κάποιοι Αλγερινοί, πολλοί λίγοι απ' το Μαρόκο. Και τότε, κάποιοι Σύριοι, που απλά πέρασαν, δεν έμειναν καθόλου. Τους φέρνανε για ένα βράδυ, κοιμότανε και φεύγανε. Επιλέγονταν ηλικιακά. Ήταν στα χαρτιά τους όλοι ανήλικοι, στην πραγματικότητα αυτό δεν ίσχυε. Ήταν κυρίως μεγαλύτεροι, όμως, επειδή θα είχαν διαφορετική μεταχείριση ως ανήλικοι και αυτό το γνώριζαν πλέον όλοι, μπαίνοντας στα σύνορα γιατί, δεν υπήρχε κάποιος τρόπος να διαπιστώσει κάποιος την ηλικία τους, ακόμη και τα τεστ τα οποία υπήρχαν, είχαν μία απόκλιση συν πλην πέντε ετών. Αυτοί δήλωναν κυρίως ότι είναι δεκαέξι χρονών. Και γεννημένοι όλοι την πρώτη πρώτου (1/1/-), ανάλογα το πόσο έβγαινε τότε το δεκαέξι ετών. Και εντάζει και να ήθελαν να

κάνουν κάποια από αυτά τα διαγνωστικά τεστ για να δούνε την ηλικία τους ήταν και χρονοβόρο και κόστιζαν αρκετά, οπότε, δε γινότανε ποτέ. Έχει τύχει να γίνει σε περίπτωση που θέλαμε να διώξουμε παιδί από τη δομή επειδή, δημιουργούσε προβλήματα. Έγινε το τεστ, αλλά, και πάλι δεν ήταν αυτό αξιόπιστο και ας πούμε και είκοσι να τον έβγαζες, συν πλην πέντε, θα μπορούσε να είναι και ανήλικος». (T.N.35)

Διαφαίνεται, εντέλει, η ένταξη όλων των προβληματικών διαστάσεων της καταγραφής και εξακρίβωσης της ηλικίας των ωφελούμενων και σύμφωνα με τη δική μου ερμηνευτική αξιολόγηση, οι πολιτικές πρακτικές που εφαρμόζονται και η συνάρθρωσή τους με ένα ευρύτερο φάσμα διαδικασιών που υπόκεινταν οι «ωφελούμενοι», αναδεικνύοντας τις περιοριστικές και συγχρόνως απειλητικές διαστάσεις τους. Στη συγκεκριμένη αφήγηση διακρίνω ένα συνεχές δύο ακραίων δηλώσεων. Η πρώτη έχει να κάνει με τις αντισταθμιστικές επιλογές μη τήρησης των κανόνων και των απαιτούμενων εξατομικευμένων ενεργειών και η δεύτερη, με τη συνηνοχή συνειδητή αλλά, και ασυνείδητη σε σχήματα εξουσίας που αναπαράγουν δυσλειτουργίες και ελιγμούς στις ευθύνες για την προστασία των ωφελούμενων.

Όπως και άλλες δομές, και η συγκεκριμένη δομή είχε να αντιμετωπίσει ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που δεν ήταν άλλο από τις παροδικές, βραχυχρόνιες, αβέβαιες και ξαφνικά διακεκομμένες χρηματοδοτήσεις των ευρωπαϊκών και μη προγραμμάτων που αναλάμβανε και κατά συνέπεια την αναγκαστική διακοπή των υπηρεσιών της σε τακτά χρονικά διαστήματα. Η ίδια η υπόσταση, η δραστηριοποίηση και η λειτουργία της στον εκάστοτε χωροχρόνο κινούταν υπό αίρεση σε ένα κλίμα ασυνέχειας, ανασφάλειας, αβεβαιότητας, αμφιβολίας, αναμονής και εκκρεμοτήτων καθιστώντας τόσο τους οικότροφους όσο και το προσωπικό μετέωρους. Η μη κάλυψη των αναγκών των «ασυνόδευτων» από εξειδικευμένο προσωπικό, τα λειτουργικά έξοδα, η έλλειψη διερμηνέων και γενικότερα η έλλειψη ενός βιώσιμου σχεδιασμού με προοπτική για το λειτουργικό μέλλον τόσο της ίδιας της δομής όσο και των ίδιων των ωφελούμενων ήταν ζητήματα που οφείλονταν σ' αυτές τις βραχυχρόνιες χρηματοδοτήσεις αλλά, και στην εκτέλεση πολιτικών εντολών οργάνωσης και διοίκησης της συγκεκριμένης μονάδας (Δέμελη, 2012).

Η συγκεκριμένη μονάδα διαβίωσης και κοινοβιακής συγκατοίκησης, λοιπόν, ως ένα σύνολο από σχέσεις χώρων και χρόνων και ως μία συγκεκριμένη περιοχή διαλεκτικής σύμπλεξης του έκτακτου και της καθημερινότητας, της εξαίρεσης και

του κανόνα, της ασυνέχειας και της διάρκειας, του μετεωρισμού και της σταθερότητας, της τομής και της γραμμικότητας, της ρύθμισης και της απορρύθμισης «υποδέχτηκε» και «φιλοξένησε» «ασυνόδευτους» «ανηλίκους» μέχρι το 2013 με το 2014 περίπου (Σταυρίδης,2010,2006). Η χρηματοδότηση που είχε λάβει για το τελευταίο πρόγραμμα, σταμάτησε και λόγω γραφειοκρατικών ζητημάτων δεν εξασφαλίστηκε η επόμενη για τη συνέχιση ή την εκ νέου παραλαβή ενός νέου προγράμματος για τη συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων: τους «ασυνόδευτους» «ανηλίκους». Οι ανάγκες, όσων «ασυνόδευτων» παρέμειναν στη δομή, καλύπτονταν από τα χρήματα της δομής και συγκεκριμένα κυρίως, η στέγη, η τροφή και άκρως απαραίτητες βιοτικές της καθημερινότητας.

Ο Μάρτιος του 2016 ήταν ο μήνας και το έτος όπου η Μονάδα της Κόνιτσας του Παραρτήματος του Κέντρου Προστασίας Παιδιού Ιωαννίνων και οι κάτοικοι, αστυνομικές αρχές και πολιτικοί φορείς της περιοχής ήρθαν αντιμέτωποι με μία μεταβατική αλλά, ανάλογη εμπειρία για τα ιστορικά δεδομένα του τόπου. Σύριοι πολίτες, «αναγνωρισμένοι» ή μη «πρόσφυγες» από το κράτος προσφυγής, θύματα πολέμου που εγκατέλειψαν τη χώρα τους για να σώσουν τη ζωή τους, μουσουλμανικού θρησκευόμενου, ως επί το πλείστον οικογένειες με βρέφη και μεγάλο αριθμό παιδιών, μεσοαστικής τάξης, αλλά, και μεμονωμένα άτομα ανήλικων/ενηλίκων ανδρικού φύλου, στο σύνολο 168 άτομα, επιλέχθηκαν να μεταφερθούν και να «φιλοξενηθούν» με όρους «προσωρινότητας» στη δομή της συγκεκριμένης ηπειρωτικής παραμεθόριας κωμόπολης.

Η εμπειρία της άφιξής τους στην Κόνιτσα έδειξε ότι στο μέτρο του δυνατού ο χώρος «φιλοξενίας» τους προετοιμάστηκε τη τελευταία στιγμή λόγω μη έγκαιρης ενημέρωσης κατά τις δηλώσεις των υπαλλήλων. Το «εμπόδιο» αυτό δε στάθηκε αρκετό, καθώς, «εκλογικεύοντάς» το οι υπάλληλοι άμεσα κινητοποιήθηκαν για να το αντιμετωπίσουν. Με τη σημαντική βοήθεια κατοίκων της Κόνιτσας, οι οποίοι επέδειξαν μεγάλη θέληση να «βοηθήσουν» και να προετοιμάσουν το χώρο, κατάφεραν μέσα σε δύο μέρες να τον εφοδιάσουν με κρεβάτια, κουβέρτες, ρούχα, τρόφιμα, φάρμακα και άλλου είδους υλικά πρώτης ανάγκης. Η παρακάτω αφήγηση μαρτυρά το πως βιώθηκε εκείνη η μέρα από μία υπάλληλο, η οποία παρά το γεγονός του ότι περνά αντιφατικά μηνύματα σε σχέση με τα όσα παρουσιάστηκαν στα Μ.Μ.Ε.. για την «ετοιμότητα» της δομής αλλά, και για την «καταλληλότητά» της όσον αφορά τις εγκαταστάσεις και τη χωρητικότητά της, αποκαλύπτει χωρίς

δικαιολογίες το πως η ίδια αντέδρασε όταν της ανακοινώθηκε η άφιξη των «προσφύγων» σε ανέλπιστα σύντομο χρονικό διάστημα. Αυτή η μαρτυρία της είναι χαρακτηριστικό δείγμα του γενικού κλίματος που επικρατούσε σε όλες ανεξαιρέτως τις αφηγήσεις των υπαλλήλων για εκείνη τη κρίσιμη μέρα και στιγμή. Θυμάται εκείνη τη μέρα με τον εξής τρόπο:

«Ήρθανε ένα απόγευμα. Πέντε η ώρα. Εγώ είχα φύγει τέσσερις εκείνη τη μέρα γιατί, ετοιμάζαμε το κτίριο. Γιατί, ειδοποιηθήκαμε χθες και ήρθανε, ας πούμε σε δύο μέρες. Τι να ετοιμάσεις; Τι να προλάβεις; 180 άτομα, χωρητικότητα 80. Κρεβάτια ούτε για 80 γιατί, είχαμε κάποιους θαλάμους που υποτίθεται θα τους φτιάχναμε, όπως είχαν φύγει τα παιδιά. Είχαμε κάποια ελληνάκια, κάποια παιδάκια στη μία την πτέρυγα και την άλλη, ας πούμε, θα τη φτιάχναμε. Τι να προλάβεις μέσα σε δύο μέρες; Πηγαίναμε πανικόβλητοι. Εγώ θυμάμαι ότι είχα ρεπό και με είχε πάρει ο Διευθυντής και λέει ανέβα τώρα επάνω, νόμιζα ότι κάτι έγινε. Κάτι έγινε. Ξέρεις, δε μου είπε στο τηλέφωνο. Θυμάμαι ήρθα με τις παντόφλες. Ναι, έφυγα δηλαδή από το σπίτι και λέει αυτό και αυτό, μας ειδοποίησαν, έρχονται, μας είχαν πει και για αύριο. Λέω αύριο, δε γίνεται ρε Α.(αναφέρει το όνομα). Να 'ρθουν μεθαύριο. Κάπως να γίνει. Κάπως να τους κρατήσουμε τους ανθρώπους. Τέλος πάντων. Και ήρθανε.» (Ε.Κ.46)

Μία άλλη υπάλληλος αφηγείται τη μέρα της άφιξης με τον εξής τρόπο:

«Το βράδυ που ήρθαν θυμάμαι πολύ κόσμο. Και αποδώ εμάς γιατί είχαν έρθει πολλοί άνθρωποι να βοηθήσουν. Γιατροί από τον Ερυθρό Σταυρό, αστυνομία, πυροσβεστική, αρκετοί πολίτες αποδώ απ' την Κόνιτσα, κόσμος από τα Γιάννενα, εθελοντές πολλοί. Και έβλεπες γενικά από τα λεωφορεία να κατεβαίνουν παιδάκια, οι μανάδες μ' αυτό το βλέμμα το φοβισμένο που πάμε, τι κάνουμε, αν θα τους δεχτούμε, οι γυναίκες μας κοιτούσαν λίγο... ξέρεις γιατί, εμείς δε φοράμε μαντίλες, αλλά, γενικά ήταν όλα μια χαρά. Τους βοηθήσαμε, μπήκαν στο κέντρο, θυμάμαι ότι κατευθείαν πήγαμε στην τραπεζαρία όπου τα είχαμε όλα έτοιμα για να φάνε.» (Ν.Ξ.45)

Οι πρώτες μέρες «έκτακτης ανάγκης», λόγω έλλειψης βασικών ειδών πρώτης ανάγκης όσο και λόγω υλικοτεχνικών προβλημάτων της δομής, χαρακτηρίζονται ως

ιδιαίτερα δύσκολες. Ωστόσο, για τους υπαλλήλους τα κύρια «προβλήματα» δεν ήταν αυτά, αλλά, η παρουσία «εθελοντών» κατοίκων ή μη της Κόνιτσας μέσα στη δομή. Αυτό που φαίνεται να συνέβαινε είναι ότι για εσωτερικούς κανονιστικούς λόγους, οι παρεμβάσεις των «εθελοντών» και η «προσφορά» τους στους «πρόσφυγες» δεν έπρεπε να ξεπερνούσαν τα όρια που έθεταν οι υπάλληλοι. Δηλαδή, οι «εθελοντές», ενώ από τη μία επιδοκιμάζονταν για τους τρόπους που ανταποκρίθηκαν στα αιτήματα για παροχή προϊόντων, επίπλων, φαρμάκων, «υπηρεσιών» κτλ, από την άλλη αποδοκιμάζονταν για τις πρωτοβουλίες και τις συμπεριφορές εκτός των κανόνων και των ορίων της δομής. Αξίζει να εντοπίσουμε στην παρακάτω μαρτυρία τα διπλά μηνύματα που βασίζονται όσα προαναφέρθηκαν:

«Οι πρώτες μέρες. Και για όλους. Χωρίς ρούχα, χωρίς τσιγάρα, χωρίς λεφτά, χωρίς ... Μετά, έφερε ο κόσμος βέβαια. Αλλά, στην αρχή όλα εμείς τα τραβήξαμε. Κανείς άλλος. Τα τραβήξαμε – τα νιώσαμε (καλύτερα). Ερχόντουσαν και εθελοντές για τις νύχτες, για να καθαρίσουν... άφηναν το ποτήρι τους εκεί, το μάζευα εγώ. Οι άλλοι ... οι άλλοι ... να μας λείπει, τι να το κάνουμε; Δηλαδή, είχαμε περισσότερη δουλειά με τους εθελοντές. Όποτε ήθελαν, έρχονταν. Μετά, σταματήσανε. Γιατί, πρέπει να μπει μια σειρά. Δηλαδή, εμείς όχι ότι είμαστε μόνιμοι και είμαστε κάποιοι. Είμαστε πιο υπεύθυνοι. Δε συνεργαστήκαμε καλά. Κάποιοι έκαναν και τσαμπουκάδες. Δεν πας σπίτι σου ούτε εγώ είμαι σπίτι μου. Κάνε αυτό που πρέπει». (N.M.60)

Ωστόσο, οι αναγκαιότητες του πρώτου εκείνου κρίσιμου διαστήματος και της καθημερινότητας όπως αυτή εκτυλίχθηκε, επέδειξαν ότι η συγκεκριμένη μονάδα, από τις πρώτες ήδη μέρες επαναλειτούργιας της ανταποκρίθηκε σύμφωνα με τις δηλώσεις των υπαλλήλων της, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και κατάφερε να δημιουργήσει ένα βιώσιμο περιβάλλον για τους ανθρώπους της, στο οποίο θα αναφερθούμε στη συνέχεια. Μπορεί οι διαφορετικές αντιλήψεις επιτέλεσης των «καθηκόντων» και των «ρόλων» τους να επηρέασαν τη συγκρότηση μιας σταθερής «ανθρώπινης» υποδομής, από την άλλη, όμως, ανέδειξαν συνειδησιακές μετατοπίσεις στους τρόπους με τους οποίους επανεννοιολογούν και ορίζουν τους «φιλοξενούμενους» τους στο χώρο και το χρόνο, σε σχέση με τις στάσεις, τους «ρόλους» και τις συμπεριφορές τους, μεταβαίνοντας από το ένα εννοιολογικό πλαίσιο στο άλλο, καθώς, κάθε αλλαγή μεταβάλλει σχέσεις και μετασχηματίζει νοοτροπίες «αυθαίρετων» προσδιορισμών.

2.1. Χώρος και τοποθεσία του Κέντρου Φιλοξενίας.

Στο θεωρητικό πλαίσιο επιχειρήθηκε η προσέγγιση του θεωρητικού προβληματισμού γύρω από την έννοια του χώρου, τη μετατροπή του σε τόπο και τη μεταβολή του σε μη - τόπο, πλαισιώνοντάς τον με διαφορετικές θεωρητικές σχολές σκέψης των κοινωνικών επιστημών. Στο πλαίσιο της ανάλυσης ενός υβριδικού τόπου με υλικά και συμβολικά χαρακτηριστικά μη - τόπου, όπως είναι το υπό μελέτη εθνογραφικό παράδειγμα, το οποίο με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, τοποθετεί τους ανθρώπους στις «θέσεις» τους με κοινωνικοπολιτισμικούς και πολιτικοοικονομικούς όρους, οι δυτικοκεντρικές προβληματικές έννοιες της ταυτότητας και της ετερότητας κρίνονται ανεπαρκείς να αποδώσουν και να ερμηνεύσουν τις πολύπλευρες διαστάσεις των ερευνητικών δεδομένων που αντλήθηκαν (Μάνος,2010).

Το Κέντρο Φιλοξενίας εκτός από μία υλική, σταθερή, στατική και οριοθετημένη οντότητα είναι κι ένας συμβολικός, δυναμικός, ανοιχτός και ρευστός τόπος επαφής, επικοινωνίας και συνάντησης αλλά, και διαχωρισμού, αφάνειας και ελέγχου (Βαΐου-Καλαντίδης, 2009). Με την έννοια αυτή, δε μπορεί να προσδιοριστεί μία και συγκεκριμένη «ταυτότητά» του, δηλαδή ενός «μέσα» και ενός έξω (εμείς/αυτοί), (Μπάδα,2009) από τη στιγμή που κινείται σε ένα «ανάμεσα» ή πιο σωστά στο «κενό» που συγκροτείται στις ενδιάμεσες και ασαφείς περιοχές πρόσβασης σ' αυτό το «ανάμεσα» των ορίων του. Δίπολα όπως: εντός / εκτός, μακριά / κοντά, μετακίνηση / εγκλεισμός, «δημόσιο» / «ιδιωτικό», πολιτικό / προσωπικό, «ντόπιος» / «ξένος», ένταξη / αποκλεισμός, κτλ., μπορεί από τη μία να αξιοποιηθούν ως αναλυτικά εργαλεία προσέγγισης και ερμηνείας του συγκεκριμένου τόπου, από την άλλη όμως κι αυτά με τη σειρά τους αδυνατούν να προσδιορίσουν και να νοηματοδοτήσουν τις αντιφάσεις που λανθάνουν ή πιο σωστά που υποκρύπτονται στο «κενό» αυτού του ασαφούς, αδιάκριτου, σύνθετου και συγκεχυμένου «ανάμεσα», το οποίο δεν είναι «μέσα ή έξω» ή «και μέσα και έξω», αλλά, είναι «μία μέσα και μία έξω», ένα πουθενά που ορίζει θέσεις και εξυπηρετεί συγκεκριμένες ανάγκες σχέσεων εξουσίας (Σκουτέρη-Διδασκάλου,1991). Αυτό το πουθενά, αυτό το «κενό» ορίζεται ως ένας τόπος που υπάρχει όταν εισέρχεται μέσα σε ένα μέσα και αναμένεται να βγει σε ένα έξω, ένας τόπος που χτίζεται μέσω ενός συστήματος.

Η μεταιχμιακή και υβριδική δομή της Κόνιτσας αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα διαπίστωσης των τρόπων με τους οποίους ένας νεωτερικός καπιταλιστικός θεσμός ενεργοποιείται και υπάρχει, όταν καλείται να ανταποκριθεί σε προκλήσεις που χτίζουν το γίνεσθαι του και ορίζουν την ίδια την ύπαρξή του βάσει μιας μεταναστευτικής πολιτικής, τις περισσότερες φορές ερμηνευμένης μέσα από έναν παραμορφωμένο και διαστρεβλωτικό φακό. (Ηλιάδου,2012) Ως κοινωνικός θεσμός πρόνοιας και ταυτόχρονα, χώρος εγκλεισμού και ελέγχου παρέχει την εικόνα ενός πλαισίου, το οποίο διαφοροποιείται από τα ολοπαγή ιδρύματα του Γκόφμαν (1994), παρόλο που χαρακτηριστικά περιορισμών, αυστηρότητας, πειθάρχησης και ελέγχου, στιγματισμένων και «μιαρών» υποκειμένων και «ταυτοτήτων» μη – τόπου συμβίωναν με χαρακτηριστικά σχετικής χαλαρότητας όσον αφορά τη μη ύπαρξη συγκεκριμένου ωραρίου εισόδου και εξόδου ή ακόμη, και ενός συγκεκριμένου προγράμματος διανομής τροφής στους «φιλοξενούμενους» της. Σαφώς, κι ανιχνεύονταν στοιχεία διαμόρφωσης διακριτών κοινωνικών κόσμων και κινήσεων (κόσμος των «φιλοξενούμενων» και κόσμος των υπαλλήλων) καθώς, και στοιχεία βιο-εξουσίας, όπως αυτά που έχει ορίσει ο Φουκώ, τα οποία αποτυπώνονταν όχι με απόλυτη κανονιστικότητα και δεσμευτικότητα και στο χωρισμό του χώρου.

Ο χώρος του υπό μελέτη Κέντρου ήταν χωρισμένος σε τρία επίπεδα. Στο κεντρικό επίπεδο της κύριας εισόδου στο κτίριο υπήρχαν τα γραφεία των υπαλλήλων, η κεντρική αίθουσα – σαλόνι εκδηλώσεων και συναντήσεων, μία κουζίνα και ένα μπάνιο για τους υπαλλήλους, ένα κοινόχρηστο μπάνιο για τους «φιλοξενούμενους», μία αίθουσα «νηπιαγωγείου», η οποία χρησιμοποιούταν από μία Μη Κυβερνητική Οργάνωση, ένα κλειστό δωμάτιο διάφορων αγαθών, ρούχων κτλ. πρώτης ανάγκης και στο ίδιο επίπεδο, εξωτερικά, δωμάτια «φιλοξενούμενων» κυρίως ενήλικων ανδρών που ήταν μόνοι τους ή μονογονεϊκών οικογενειών, κυρίως πατέρας με τα παιδιά του. Στον επάνω όροφο, υπήρχαν κατά κύριο λόγο τα δωμάτια των «φιλοξενούμενων» οικογενειών, ένας χώρος – ιατρείο του ΚΕΕΛΠΝΟ και κοινόχρηστες τουαλέτες ανδρών και γυναικών. Στον κάτω όροφο, υπήρχε κλειστή κι εκτός λειτουργίας η κεντρική τραπεζαρία και η κουζίνα, τα πλυντήρια καθώς, και δωμάτια που έμεναν κι εκεί «φιλοξενούμενες» οικογένειες, μονογονεϊκές και μη. Στο ίδιο επίπεδο, εξωτερικά, είχαν τοποθετηθεί δύο κοντέινερς – κουζίνες μικρής χωρητικότητας για να τα χρησιμοποιούν και να μαγειρεύουν οι ίδιοι οι «φιλοξενούμενοι».

Από τη μία, ο μη απόλυτος χωρισμός του χώρου σε δύο, δηλαδή, σ' αυτών των «φιλοξενούμενων» κι αυτών των «υπαλλήλων» κι από την άλλη, η υποτυπώδης και μη συγκεκριμένη διαφοροποίηση των τριών επιπέδων του, καθιστούσαν τη συγκεκριμένη δομή διαφορετική και με πολλές ιδιαιτερότητες από αντίστοιχα ιδρύματα του ελλαδικού χώρου, όπου εκεί τα «σύνορα» ήταν πιο συγκεκριμένα.

Πέρα από το χωρισμό του χώρου, όμως, οι υπάλληλοι της δομής αντιλαμβάνονταν τη χρήση του από τους «φιλοξενούμενους» τους με τρόπους που γεννούσαν όρια πέρα του χώρου. Οι δηλώσεις τους γεμάτες αντιφάσεις, αμφισημίες και παράδοξα, έδειξαν ότι επικρατούσαν λογικές που διέπονταν από δύσστοκες ισλαμοφοβικές αντιλήψεις. Από τη μία, υπήρξαν δηλώσεις του τύπου ότι το κτίριο του «ήταν διαφορετικό, μέχρι που 'ρθαν αυτοί οι Ταλιμπάν», ότι «αν ξανάρθουν 180 άτομα, δε θα τα δεχτούμε» και «δεν μπορούν να τα έχουν όλα έξω από τα πόδια τους» και από την άλλη, δηλώσεις του τύπου «γι' αυτούς τους ανθρώπους που έχουνε τόσα στο μυαλό τους, πιστεύω ότι είναι η καλύτερη δομή ανά την Ελλάδα» και ότι «όταν φεύγουν, θέλουν να ζαναγυρίσουν».

Στις βασικές αφηγήσεις των υπαλλήλων, το συγκεκριμένο Κέντρο Φιλοξενίας προσδιορίζεται ως «ξενοδοχείο 5*****, ένα ωραίο κτίριο με τεράστια αυλή, καλύτερο απ' αυτό δεν υπάρχει κάπου αλλού σε κάποιους άλλους, ως ένας χώρος που «εκκολάπτεται το μέλλον. Όχι, μόνο στα στενά περιθώρια των συνόρων αλλά, και γενικότερα, των πολιτών του κόσμου» και ως δομή είναι «μία όαση, στην οποία μπορεί να βρει μία οικογένεια ή ένα παιδί εκείνα τα βασικά πράγματα που θα τους βοηθήσουν να συνεχίσουν στο οδοιπορικό του. Είτε είναι φτωχός, είτε είναι ορφανός, είτε είναι πρόσφυγας. Τέλος πάντων, κάποιος που αισθάνεται μόνος του.»

Η εξιδανίκευσή του ως «όαση», ως το «καλύτερο» υποδηλώνει αντιλήψεις, οι οποίες βασίζονται κυρίως, στη διαφοροποίησή του από τις σκηνές στις οποίες «κατοικούν» «Άλλοι» ή και που είχαν μείνει οι άνθρωποι που «φιλοξενούνταν» στο Κέντρο πριν έρθουν εκεί. Χαρακτηριστικά, μία υπάλληλος αναφέρει:

«Σίγουρα, τώρα, όταν ακούγαμε ότι μένουν σε σκηνές, έτσι; Ή ότι μένουν δεν ξέρω και 'γω εκεί στα νησιά, ότι μένουν στριμωγμένοι πάρα πολλά άτομα σε ένα χώρο, σίγουρα, εδώ είναι ένα ξενοδοχείο θα λέγαμε πέντε αστέρων. Γι' αυτούς. Έτσι, δεν

είναι; Έχουν το δωμάτιό τους, έχουν το ζεστό νερό, έχουν τη θέρμανσή τους, έχουν την κουζίνα τους.» (Α.Κ.59) Και μία άλλη υπάλληλος προσθέτει:

«Πιστεύω ότι είναι το καλύτερο κτίριο σε όσους μετανάστες φέρανε. Ήταν και μεγάλο, πολλοί χώροι και όλα. Πιστεύω ότι ήταν το καλύτερο κομμάτι. Πιστεύω ότι καλύτερο απ' αυτό δε νομίζω να υπάρχει κάπου αλλού σε κάποιους άλλους. Δηλαδή, και στη ζέστη τους, ούτε έξω ούτε σε νερά ούτε σε τίποτα.» (Ε.Π. 53)

Σε ερωτήσεις που τέθηκαν για το αν θεωρούν ότι ο χώρος είναι λειτουργικός για τις ανάγκες των ανθρώπων και αν διευκολύνει την καθημερινότητά τους, οι περισσότεροι από τους υπάλληλους, εστίασαν τις απαντήσεις τους τόσο στη κτιριακή εγκατάσταση, η οποία σύμφωνα με τον Αναπληρωτή Διευθυντή της δομής: «[...] Λειτουργεί πριν από πόλεμο του 40. Ξεκίνησε σαν Ορφανοτροφείο και στη συνέχεια, σαν Κέντρο παιδικής μέριμνας κτλ. Είναι λογικό, λοιπόν, σ' όλη αυτή τη διαδρομή να έχει υποστεί κάποιες, πως να το πω, κάποιες βλάβες; Αν θέλετε. Απ' τη χρήση. Προσπαθούμε να κρατάμε το κτιριακό συγκρότημα σ' ένα επίπεδο τέτοιο που να είναι λειτουργικό. Προβλήματα υπάρχουν. Γι' αυτό είμαστε εδώ και προσπαθούμε καθημερινά να βελτιώνουμε τις συνθήκες. Θεωρώ, επειδή, το κομμάτι της φιλοξενίας των προσφύγων είναι κάτι πολύ ιδιαίτερο, φυσικό είναι να μην είναι απόλυτα οι συνθήκες τέτοιες που θα ήθελε κάποιος να έχει. Απ' την άλλη, όμως, θεωρώ ότι είναι σε πολύ καλό επίπεδο γιατί, τα βασικά πράγματα τα παρέχει. Προσπαθούμε να τα βελτιώνουμε συνεχώς», (Α.Τ. 59) όσο και στην παροχή ενός δωματίου – «σπιτιού» σε κάθε οικογένεια, η λειτουργικότητα του οποίου ορίζεται κατά τη δήλωση μίας υπαλλήλου, ανάλογα με τον αριθμό των ατόμων που μένουν: «Αν είναι πολλά άτομα, όχι και τόσο, γιατί, θέλουν μεγαλύτερη άνεση, μη λέμε ψέματα. Αλλά, γενικά τα 'χουν φτιάξει τόσο όμορφα που τους βλέπεις, λένε πάμε στο σπίτι μου να σε κεράσω», (Ν.Ξ.45) και κυρίως, στη χρήση και «κατοίκησή» του ως «προσωρινή λύση», όπως ανέφερε μία άλλη υπάλληλος: «Η κάθε οικογένεια έχει ένα δωμάτιο. Δωμάτια καλά είναι, να έχει η κάθε οικογένεια ένα δωμάτιο. Για τόσο καιρό, δηλαδή, για φιλοξενία. Προσωρινή.» (Ε.Κ.46) Η αίσθηση της προσωρινότητας για την παρουσία των ανθρώπων που «φιλοξενούνταν» στη συγκεκριμένη δομή αλλά, και στην Ελλάδα ως «πρώτη» χώρα υποδοχής, δηλαδή, μίας διαμονής που καλύπτει ανάγκες επιβίωσης συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, δεν προέκυψε αθώα, αντιθέτως, όπως σημειώνει ο Κρητικός, την προωθούσαν οι «δήθεν» πολιτικοί ιθύνοντες στη δημόσια

σφαίρα και στην κοινή γνώμη της χώρας (Κρητικός,2009).

Ωστόσο, παρά το γεγονός του ότι οι περισσότεροι υπάλληλοι αναγνώρισαν και διατύπωσαν μία σειρά από ανεπάρκειες και δυσλειτουργίες τόσο σε επίπεδο υποδομών όσο και υγιεινής, κανένας τους δε μετακινήθηκε ριζικά στις δηλώσεις του σε σχέση με το τι θα βελτιώνε ή θα άλλαζε τις συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων που εργάζονταν γι' αυτούς. Σαφώς, κι υπήρξαν δηλώσεις του τύπου ότι δε «μένουν σε διαμέρισμα» και ότι κι αν αυτούς αν τους πήγαιναν «στο καλύτερο μέρος του κόσμου», και τους άφηναν ένα μήνα, θα έλεγαν τι καλά πέρασαν και το δεύτερο και το τρίτο, αλλά, όταν θα έφθανε ο τέταρτος, όμως, δε θα μπορούσαν, θα ήθελαν να τους πάρουν να φύγουν, έτσι και αυτοί, (αναφέρονται στους «πρόσφυγες») δεν ήταν ο «στόχος τους να έρθουν να κάνουν διακοπές στην Κόνιτσα» και τώρα, είχαν δύο χρόνια ήδη εκεί.

Ένα άλλο θέμα το οποίο φάνηκε να απαντάται με απόλυτη βεβαιότητα από την πλευρά των υπαλλήλων ήταν η «κατάλληλη» τοποθεσία του Κέντρου, το οποίο δε βρίσκεται εκτός των ορίων της πόλης, απομονωμένο αλλά, στο κέντρο της. Μία υπάλληλος όρισε την τοποθεσία ως: «Ό,τι καλύτερο γι' αυτούς» και ως «ιδανικό μέρος» και στην ερώτηση που της τέθηκε για ποιο λόγο την ορίζει μ' αυτόν τον τρόπο, απάντησε: «Διότι, ακριβώς απέξω έχεις το ΚΤΕΛ, έχεις το φαρμακείο, έχεις σούπερ μάρκετ... είναι ιδανικό μέρος. Τα σχολεία είναι κοντά για τα παιδιά τους. Επίσης, κοινωνικοποιούνται. Βλέπουν, μιλάνε με Κονιτσιώτες, βγαίνουν, παίζουν τα παιδιά με τα παιδιά μας, μια χαρά είναι το σημείο.» (Ν.Ξ.45) Και μία ακόμη υπάλληλος δήλωσε ότι: «Είναι στο κέντρο. Για την κοινότητα εδώ. Και έχουν και πρόσβαση προς τα Ιωάννινα. Κάθε μέρα. Υπάρχει λεωφορείο. Που μπορούν να πάνε και να ψωνίσουν. Και βόλτα να κάνουν. Και εδώ έχουμε το Κέντρο Υγείας που μπορούν να πάρουν κάποιες πρώτες βοήθειες. Κάποια μαγαζιά να βγουν να πιουν ένα καφέ. Είναι κεντρικό το κτίριο. Βοηθάει. Δεν είναι απομονωμένο, είναι μέσα στον κόσμο. Βοηθάει που βρίσκεται στη τοποθεσία εδώ».(Ε.Τ.50)

Ωστόσο, αν και το Κέντρο βρίσκεται στο κέντρο της Κόνιτσας, απέναντι από την κεντρική πλατεία, τα όρια του χώρου του όσο και της τοποθεσίας του προσδιορίζονταν με εξωτερικές και εσωτερικές διαφοροποιήσεις, με γεωγραφικά και κοινωνικοπολιτισμικά κριτήρια, τα οποία δεν αποτυπώθηκαν με ακρίβεια σε καμία δήλωση. Αν και βρισκόταν και βρίσκεται σε κεντρικό σημείο της

κοινότητας, η συμβολική επικράτειά του και το περιορισμένο, χωρικό του πλαίσιο, οριοθετούσαν με σαφήνεια τα ρευστά και ασαφή σύνορα του κοινωνικού περιθωρίου του και των ιεραρχιών, μέσα στην τοπική κοινωνία.

2.2. Χαρακτήρας και λειτουργίες.

Όπως προκύπτει από τις δηλώσεις των υπαλλήλων, το κύριο στοιχείο που εξάγεται όσον αφορά το χαρακτήρα της δομής είναι ότι, παρά τους κοινωνικούς και πολιτισμικούς μετασχηματισμούς της τη τελευταία διετία, εξακολουθούσε να διατηρείται «ανέπαφος» με το σύνολο των αναγκών των «φιλοξενούμενων», αναπαράγοντας «παραδοσιακές» αντιλήψεις για πολύ συγκεκριμένες λειτουργίες χωρίς να θίγεται ο πυρήνας διαμόρφωσής τους ή ακόμη κι ένα αυστηρό καθορισμένο πλαίσιο επιβολής τους. Στο παρακάτω απόσπασμα διαφαίνεται ότι για το συγκεκριμένο υπάλληλο, ακόμη και μέσω της χρήσης του α' πληθυντικού στο ρήμα «προσφέρω» και στο «Εμάς, η δουλειά μας είναι...», η δομή που εργαζόταν και ο καταμερισμός των ευθυνών είχαν σαφή και συγκεκριμένα πλαίσια και όρια, μέσα στα οποία φαίνεται ότι «έπρεπε» ή «βόλευε» να κινείται ο-η κάθε υπάλληλος:

«Ο χαρακτήρας της είναι απλώς δομή φιλοξενίας. Τίποτα άλλο. Απλώς, προσφέρουμε δωμάτιο. Τα δωμάτιά μας, δηλαδή, προσφέρουμε. Δεν προσφέρουμε κάτι άλλο. Τη ζέστη τους, για να έχουνε να τρώνε, στη τύχη τους αφημένοι ας πούμε. Και βέβαια, οι οργανώσεις που έχουν αναλάβει όλα τα υπόλοιπα, ας πούμε. Το φαγητό τους, τα πάντα τους, ας πούμε. Ωραία και καλά. Εμάς, η δουλειά μας είναι αυτή, μόνο η στέγη. Μόνο η στέγη.» (Γ.Γ.48)

Η συγκεκριμένη δήλωση δείχνει ότι η «φιλοξενία» διεκπεραιωνόταν μέσω της παροχής ενός δωματίου, ενός στεγασμένου, εσωτερικού χώρου μέσα στο κτίριο της δομής, το οποίο, μέσω της χρήσης του «μας», «τα δωμάτιά μας» φανερώνει ότι ο χαρακτήρας της ήταν εξαρτημένος.

Σύμφωνα με μια άλλη υπάλληλο, η οποία δεν προσδιόρισε τη δομή ως «φιλοξενίας» κι ούτε συγκεκριμενοποίησε τις παροχές της στους «φιλοξενούμενους», στην ερώτηση που της τέθηκε για το τι ακριβώς παρέχει η συγκεκριμένη δομή, απάντησε με τον εξής τρόπο:

«Την κτιριακή εγκατάσταση [...] Πρώτα είχαμε δώσει την κουζίνα, μαγειρεύαν για τους πρόσφυγες, στη κτιριακή δομή.» (Δ.Τ. 40)

Από την πραγμάτευση κι αυτού του αποσπάσματος αναδεικνύεται πως η στέγη, δηλαδή, η κατοίκηση σ' ένα στεγασμένο κτίριο αποτελούσε την κύρια παροχή της συγκεκριμένης δομής. Επίσης, η χρήση πάλι του α' πληθυντικού και η αναφορά του «είχαμε δώσει», φανερώνει ότι η δομή σα «σπίτι» είχε ιδιοκτήτη και «οικοδεσπότη», ο οποίος όριζε και έλεγχε με μέτρο τις παροχές του στους «επισκέπτες» του. Αυτό διαφαίνεται και μέσω της παροχής των εγκαταστάσεων της κουζίνας όχι στους ίδιους τους «φιλοξενούμενους» για να μαγειρεύουν τα «δικά τους» φαγητά, αλλά, σε μάγειρες, «δικούς» και «οικείους» των υπαλλήλων. Μ' αυτό γίνεται σαφές ότι οι «φιλοξενούμενοι» «πρόσφυγες» που κατοικούσαν σ' αυτή την κτιριακή εγκατάσταση, δεν αντιμετωπίζονταν ως «επισκέπτες» ή ως «ιδιοκτήτες» της καθώς, φαίνεται να ελέγχονταν και να εμποδίζονταν τόσο η πρόσβαση όσο και η χρήση συγκεκριμένων χώρων της.

Όπως τονίζεται και στο επόμενο απόσπασμα, η συγκεκριμένη δομή λειτουργούσε, παρέχοντας μόνο τη στέγη και επιτρέποντας την κάλυψη όλων των άλλων αναγκών των «φιλοξενούμενων» από διάφορες ΜΚΟ, οι οποίες ενδεχομένως κάλυπταν τις ελλείψεις, τις ανεπάρκειες και τις δυσλειτουργίες της:

«Το βασικό που παρέχει η δομή μας είναι το κτιριακό συγκρότημα, στέγη, μπάνιο και βέβαια, σε συνεργασία με κάποιες οργανώσεις (ΜΚΟ), οι οποίες έχουν πάρει την ειδική άδεια από το Υπουργείο μας, προσπαθούμε να κάνουμε τη διαμονή τους εδώ ευχάριστη απ' όλες τις πλευρές. Δηλαδή, τα βασικά πράγματα που έχει μια φιλοξενία προσπαθούμε να τα παρέχουμε». (Α.Τ.59)

**ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ
ΜΕ ΤΟΥΣ «ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ»
ΚΑΙ
«ΑΙΤΟΥΝΤΕΣ ΑΣΥΛΟ»**

3.0. Καθήκοντα και «ρόλου»

Οι συνθήκες καθημερινής ζωής και εργασίας περιγράφονται από τους-τις περισσότερους-ες υπαλλήλους ως ιδιαίτερα δύσκολες λόγω πρακτικών δυσκολιών και έλλειψης προσωπικού. Η δομή της Κόνιτσας, όπως και κάθε άλλη δομή «φιλοξενίας», ήταν ένας οργανισμός που έπρεπε να βρίσκεται σε λειτουργία και ετοιμότητα όλο το 24ωρο. Το μόνιμο προσωπικό συνολικά έφθανε μόλις τα 9 άτομα, εκ των οποίων εκτός από τον Αναπληρωτή Διευθυντή και τη λογίστριά του, οι υπόλοιποι-ες υπάλληλοι τελούσαν και «αλλότρια» καθήκοντα, «βάζοντας πλάτη για να μπορέσει να δουλέψει η δομή», όπως δήλωσαν.

Όλες-οι οι υπάλληλοι με τους-τις οποίους-ες συζήτησα, διατύπωσαν την ανεπάρκειά τους στο να ανταποκριθούν ικανοποιητικά στις ανάγκες όλων των «φιλοξενούμενων» λόγω των εμφανέστατων αριθμητικών δυσαναλογιών. Από την άλλη, όμως, παρά την παραδοχή ότι πάντοτε το προσωπικό του ιδρύματος ήταν λιγότερο από το επαρκές, δήλωσαν ότι η καθημερινή ζωή με τους «πρόσφυγες» του μέχρι πρόσφατου σήμερα ήταν πιο διαχειρίσιμη και ότι «λιγότερα περισσότερα η δουλειά».

Οι εργασιακές τους εμπειρίες με τους «ασυνόδευτους» «ανηλίκους» του παρελθόντος εκφράζονται ως πολύ πιο απαιτητικές, όπου τα πράγματα εκεί ήταν πιο τεταμένα. Εκτός από την καθαριότητα των «κοιτώνων» τους, την αγορά ένδυσης και υπόδησης, το πλύσιμο, το σιδέρωμα και το ράψιμο των ρούχων τους, το μαγείρεμα, την ιατροφαρμακευτική τους περίθαλψη, την εκπαίδευσή τους, τη φύλαξη και την ασφάλειά τους όλο το 24ωρο, οι υπάλληλοι δήλωσαν ότι τελούσαν και «αλλότρια» καθήκοντα ακόμη και «χρέη» ψυχολόγου και μεριμνούσαν για τη φροντίδα, τη συντροφιά, τη ψυχολογική και συναισθηματική υποστήριξη των παιδιών, χωρίς να καλύπτονται νομικά και θεσμικά για την ανάληψη αυτών των ευθυνών. Η παρακάτω αφήγηση συνιστά απάντηση στην ερώτηση το αν τα καθήκοντα της συγκεκριμένης υπαλλήλου άλλαξαν στο χώρο και το χρόνο της συγκεκριμένης δομής, η οποία φαίνεται να δέχτηκε αυτή την αλλαγή, όχι με δική της απόφαση:

«Βέβαια, αλλάξαν. Κάνουμε νύχτες, κάνουμε τα απογεύματα, μαγειρεύαμε στην κουζίνα, τα πάντα. Αλλότρια καθήκοντα. Μας είπαν οι ανώτεροί μας χωρίς να έχουμε

μία κάλυψη, ένα έντυπο που να λέει ότι εγώ βάζω τους υπάλληλους να κάνουν αλλότρια καθήκοντα. Γιατί, έχουν και ευθύνες. Στην κουζίνα ευθύνες, στα παιδιά που είχαμε πριν. Δεν είχαμε Σύριους, ήταν αρρένων. Και είχαμε και παιδιά που χρειαζόνταν και ψυχολογική στήριξη και κάναμε τους ψυχολόγους». (N.M.60)

Η καθημερινή ζωή στη δομή την περίοδο της δικής μου έρευνας δε μπορεί σε καμία περίπτωση να συγκριθεί με αυτές τις περιγραφές. Τα πράγματα ήταν πιο ξεκάθαρα. Τα δωμάτια δεν καθαρίζονταν από τους-τις υπαλλήλους αλλά, από τους ίδιους τους «κατοίκους» τους. Η αγορά και ο εφοδιασμός βασικών ειδών πρώτης ανάγκης γινόταν από τους ίδιους. Ακόμη, και το μαγείρεμα. Γενικώς, οι «φιλοξενούμενοι» ήταν υπεύθυνοι για την κάλυψη των βασικών τους αναγκών. Οι υπάλληλοι ήταν υπεύθυνοι κυρίως για τρία πράγματα: για τον καθαρισμό των κοινόχρηστων χώρων, εσωτερικών και εξωτερικών, για τον έλεγχο της χρήσης των πλυντηρίων και για τη φύλαξή τους όλο το 24ωρο.

Χαρακτηριστικά, μία υπάλληλος δηλώνει:

«Καταρχάς, για εμένα που είμαι καθαρίστρια, βοηθητικό προσωπικό, λιγότευπε περισσότερο η δουλειά, από την άποψη δεν είχαμε τους κοιτώνες τους. Στα αγόρια είχαμε και τους κοιτώνες και τους θαλάμους τους να καθαρίζουμε. Εδώ επειδή ήταν οικογένειες δε μπορούσαμε να μπούμε στους θαλάμους. Είχαμε μόνο τους κοινόχρηστους χώρους. Από άποψη κούρασης σωματικής. Και διαφορετικές εμπειρίες βέβαια. [...]Έχουμε και τις δυσκολίες γιατί, δεν είναι όλα εύκολα. Δεν έχουν και τους χώρους όπως τους ήθελαν, δεν είναι σπίτι. Είναι μεν μια βοήθεια, έχουν το δωμάτιό τους αλλά, δεν έχει τις ανέσεις που θα είχε ένα σπιτικό. Και γι' αυτούς και για 'μας. Και εμείς με τα παιδιά αναγκαζόμαστε να δυσανασχετήσουμε γιατί, είναι πολλές ώρες που είναι στο κτίριο, θα κάνουν και καταστροφές, θα είναι και κάποιες ώρες ανεξέλεγκτα, θα χαλάσουν, θα σπάσουν, ό,τι κάνουν και κάποια παιδιά στα σπίτια τους, τέλος πάντων. Πόσο μάλλον εδώ που είναι πολλά! Και διαφορετικά μεταξύ τους όλα».
(E.T.50)

Μέσα απ' αυτήν τη δυναμική αφήγηση που περιγράφει τη μετάβαση από ένα παρελθόν γεμάτο υποχρεώσεις και ευθύνες σ' ένα πρόσφατο παρελθόν διαφορετικό και πιο «χαλαρό», αναδεικνύονται οι τρόποι με τους οποίους οι υπάλληλοι είχαν ορίσει ή τους είχε οριστεί το τι καλούνταν να κάνουν και το τι καθήκοντα έπρεπε να επιτελούν με τον καινούργιο πληθυσμό. Η αναγνώριση το ότι αυτή η δομή δεν είχε χαρακτηριστικά ενός «σπιτικού» και ότι οι «φιλοξενούμενοι» δε την

αντιλαμβάνονταν ως τέτοιο, δείχνει ότι οι υπάλληλοι είχαν συνείδηση ότι ακόμη και οι κάθε είδους υλικές ζημιές και καταστροφές που προκαλούνταν στο κτίριο, προέρχονταν από τις δυσκολίες της κοινής συμβίωσης διαφορετικών και πολλών ανθρώπων μέσα σε ένα «στενό» και συγκεκριμένο χώρο.

Οι υπάλληλοι μοιράζονταν μεταξύ τους κυρίως καθήκοντα καθαρισμού, φύλαξης, επιτήρησης και ελέγχου, φροντίζοντας για την ασφάλεια, την ακεραιότητα και την καλή λειτουργία του χώρου. Αυτά τα καθήκοντα καθόριζαν την αυτοαντίληψή τους ως δρώντα υποκείμενα, τα οποία διαμόρφωναν μέσω αυτών τη θεσμική τάξη του οργανισμού που εργάζονταν. Οι κοινές μορφές δράσης τους αποτυπώνονται στις φράσεις τριών διαφορετικών υπαλλήλων: «στη δομή, κάνουμε τα πάντα», «ό,τι μας ζητηθεί, κάνουμε» και «ε ό,τι μπορούμε, ό,τι μπορούμε». Οι υπάλληλοι, συμμετέχοντας ως συντελεστές κυρίως ελεγκτικού χαρακτήρα σε μια συλλογική προσπάθεια, επιτελούσαν εργασιακούς ρόλους, τους οποίους νοηματοδοτούσαν διαφορετικά από τα καθήκοντά τους. Από τη μία ως ρόλο χαρακτήριζαν την προστασία και από την άλλη ως καθήκον τη φύλαξη. Από τη μία ως ρόλο χαρακτήριζαν τη φιλοξενία και από την άλλη ως καθήκον τη διαχείριση. Υποστηρίζοντας ότι το σύνολο της εργασιακής συμπεριφοράς τους ήταν θεσμοποιημένο, δήλωναν ότι δε μπορούσαν νομικά να μη λάβουν υπόψη τους τεράστιους κινδύνους που ενείχαν, αναλαμβάνοντας περαιτέρω καθήκοντα, ακόμη κι αν ως άνθρωποι είχαν το «φιλότιμο» να τα αναλάβουν.

«Το φιλότιμο των εργαζομένων, ας πούμε, προσπαθήσαμε να κάνουμε και άλλα πράγματα. Στην πορεία, όμως, είδαμε, ότι έχουμε τεράστιους κινδύνους για μας, δηλαδή, απειλούμασταν με φυλακές και με ... Αν συνέβαινε κάτι, δηλαδή, αμέσως, είχαμε την ευθύνη.» (Γ.Γ.48)

Ωστόσο, τα καθήκοντά τους και οι ρόλοι τους ήταν γι' αυτούς συγκεκριμένα, ακόμη, κι αν δεν διατυπώθηκαν από όλους-ες τους, τα οποία εκφράζονται στην παρακάτω δήλωση με απόλυτη σαφήνεια:

«Να σου πω την αλήθεια, αυτή τη στιγμή, κάνουμε φύλαξη». (Γ.Γ.48)

**3.1. «ΓΕΝΙΚΑ, ΔΕΝ ΠΕΙΘΑΡΧΟΥΝ ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ.
ΈΧΟΥΝΕ ΛΙΓΟ ΜΙΑ ΑΧΑΡΙΣΤΙΑ ΠΟΥ Μ' ΕΝΟΧΛΕΙ ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ.
ΣΤΟ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑΣ.
ΣΤΟ ΚΟΜΜΑΤΙ ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΟΥ.**

**ΔΕ ΣΕΒΟΝΤΑΙ ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΠΑΡΕΧΕΤΑΙ ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΤΙΓΜΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.»**

Καθαρ(ι)ότητα, υγιεινή, επιτήρηση και έλεγχος στην καθημερινή ζωή.

Η προστασία ως ιδέα απευθύνεται κυρίως στις βασικές βιολογικές ανάγκες και στη σωματική ακεραιότητα των μετακινούμενων ανθρώπων, παρά στις δράσεις τους, ως δρώντα υποκείμενα. Ως αντίδραση, όμως, έχει μία συγκεκριμένη κυρίως συμβολική λειτουργία: να ποινικοποιήσει και να καταδικάσει κάθε φορέα ρυπαρότητας, «επικίνδυνου» και «ικανού» να προκαλέσει αταξία στις τακτοποιημένες σχέσεις ή να διαταράξει το σύστημα ταξινομήσεων. Όπου εμφανίζεται ένας φορέας ρυπαρότητας, υπάρχει ήδη ένα σύστημα που τον γεννά ως υποπροϊόν του. Η αποφυγή του είναι ζήτημα υγιεινής και αισθητικής και η αντίληψη του ως ρυπαρού, βρώμικου, ακάθαρτου διακατέχεται από τη γνώση των παθογόνων οργανισμών (Douglas,2004). Η θεσμοθέτηση της δημόσιας υγιεινής είναι αποτέλεσμα του Διαφωτισμού, της δημιουργία του σύγχρονου κράτους, των κοινωνικών επιδημιών, της αστικοποίησης και της εξέλιξης της ιατρικής επιστήμης και γενικώς, κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτισμικών συνθηκών. Όπως σημειώνει ο Βιγκαρελλό, «η ιστορία της καθαριότητας είναι συνάμα ιστορία του εξορθολογισμού» (Vigarello, 2000:275), όπου ο επιστημονικός λόγος που επιλέγεται να αρθρωθεί, οδηγεί σε πειθαναγκαστικές πρακτικές και διδακτικές υποδείξεις κατανόησης της καθαριότητας ως σημαντικού δομικού χαρακτηριστικού της καθημερινής ζωής και της υποχρεωτικής της επιτέλεσης ως καθημερινή συνήθεια.

Από την άλλη το ζήτημα της ασφάλειας και της αποτροπής κάθε είδους προσέγγισης μιας υπολειμματικής κατηγορίας που έχει απορριφθεί, πριν προλάβει να διαρρήξει το σύστημα, και ό,τι μπορεί να σημαίνει αυτό, ως ένα κοινωνικό, κυρίως κρατικό αγαθό δεν κάνει τίποτα άλλο από το να δημιουργεί ανασφάλεια στο δικαίωμα

της προστασίας ως ιδέα και να καταστεί άνθρωπος, ως ύλες εκτός τόπου, απορρίπτοντάς τους ως ακατάλληλα στοιχεία.

Οι «πρόσφυγες», κατά τη Τρουμπέτα ενσαρκώνουν ποικίλες απειλές, οι οποίες συνιστούν παραστάσεις ενός γενικευμένου και εικονικού κινδύνου, συνοδευόμενου με ακόμη κι άλλους άσχετους λογικά μεταξύ τους, χωρίς κάποιου είδους συνάφεια και συνεκδοχή σε ένα συγκρουσιακό πεδίο ιδεών και συμφερόντων και σε ένα μεταβαλλόμενο γίνεσθαι διαφορετικών ερμηνειών της ισχύουσας τάξης πραγμάτων. Προφανώς, και πρόκειται για έναν κίνδυνο, ο οποίος κινείται στο πεδίο του συμβολισμού και διασυνδέεται με άλλα πιο εμφανή συμβολικά συστήματα καθαρότητας και ευταξίας. Για παράδειγμα, η απειλή της τρομοκρατίας και της εγκληματικότητας, η απειλή της δημόσιας υγείας, η απειλή στα πολιτισμικά κεκτημένα του πληθυσμού που «υπο/αποδέχεται» τον «ξένο», όπως και στα κοινωνικά, στην αγορά εργασίας, στην επιχειρηματικότητα και γενικώς, η απειλή που αφορά σε ένα σύνολο διατάραξης της έννομης τάξης, αν και ανόμοιες μεταξύ τους, εκφράζουν συμβολικά συστήματα αντίληψης μίας απειλής, η οποία δεν υπάρχει, αλλά, γίνεται αντιληπτή από το παθολόγο συστημικό πλαίσιο ταξινομήσεων και τακτοποιήσεων (Τρουμπέτα, 2012:200-203).

Η εσκεμμένη καλλιεργούμενη ξενοφοβική προκατάληψη των ευρωπαϊκών χωρών, όπως φυσικά και της Ελλάδας, πως οι «πρόσφυγες» είναι φορείς μολυσματικών και «θανατηφόρων» ασθενειών, αν και είναι ένας ηθικοπολιτικός απαράδεκτος μύθος, ο οποίος φυσικά και δεν επιβεβαιώθηκε, δημιούργησε ένα καχύποπτο κλίμα και προκάλεσε αντιδράσεις στις τοπικές κοινότητες, οι οποίες προφασιζόμενες τον, αρνούσαν να δεχτούν και να τους «φιλοξενήσουν». Σ' αυτό φυσικά συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό και τα Μ.Μ.Ε., τα οποία αποτελούσαν το κύριο μέσο (παρα)πληροφόρησης αρκετής μερίδας πολιτών, ενισχύοντας επίμονα και δαιμονοποιώντας αυθαίρετες εντυπώσεις περί ασθενειών που φέρουν οι «πρόσφυγες» από τις πατρίδες τους, χωρίς να αποκαλύπτουν ότι οι «μολυσματικές» ασθένειες, στις οποίες αναφέρονταν, αν εμφανίζονταν, θα τοποθετούνταν χρονικά μετά την είσοδό τους στη χώρα υποδοχής, λόγω των ανθυγιεινών συνθηκών διαβίωσης, της πείνας και της μεγάλης ψυχοσωματικής πίεσης που βίωναν καθημερινά. Χωρίς να βασίζονται σε επιστημονικές, υγειονομικές και βιοϊατρικές - στατιστικές μελέτες, δημιουργούσαν έναν εικονικό κίνδυνο συμβολικού βάρους «μόλυνσης», «βρώμας», «ασθένειας», «θανάτου» και «ακαθαρσίας», ο οποίος υποστασιοποιούταν στον «πρόσφυγα» με τέτοιο τρόπο που εκτός από ότι τροφοδοτούνταν ξενοφοβικές πολιτικές, τον

στιγμάτιζαν, τον απαξίωναν, τον περιορίζαν και απέτρεπαν την πρόσβασή του στο τοπικό σύστημα υγείας, χωρίς βέβαια αυτό να παρουσιάζεται ως «σχεδιασμένη» πολιτική απόφαση. (Μανουσέλης, 2019, Ιανουάριος)

Όπως διαφαίνεται από την εξέταση της παρακάτω αφήγησης μιας υπαλλήλου, η οποία είναι ενδεικτική συγκεκριμένων ρατσιστικών κρατικών λόγων «ασθενειών» και «υγιεινής», η εκφορά της πρότασης «έχουμε ελέγξει και ελέγχουμε κάθε τόσο όλους τους οικότροφους με εξετάσεις και τα απαραίτητα» είναι αφεαυτής εκδηλωτική ενός κλίματος «ελέγχου», ο οποίος επιτελούταν κυρίως στη βάση υποθέσεων «αν ήταν ασθενείς ή αν κουβαλούσαν αρρώστιες», κινούμενος μόνο στο συμβολικό επίπεδο:

«[...] Ή αν κάποιος κουβαλούσε μία ασθένεια. Γιατί, δε ξέρουμε εκεί που ήτανε πως ζούσανε. Και αν μαζί τους κουβάλησαν εκτός από τα έθιμά τους, τη δική τους ψυχολογία, τα πράγματα που τους πονάνε και κάποιες αρρώστιες. Το μεγαλύτερο κομμάτι ήταν οι αρρώστιες. Και ήταν επιφυλακτικοί όλοι οι άνθρωποι εδώ. Με τις δικές μας ενέργειες και κάποιων άλλων ανθρώπων εδώ στο Κέντρο, ο καθένας στην ειδικότητά του, έχουμε ελέγξει και ελέγχουμε κάθε τόσο όλους τους οικότροφους με εξετάσεις και τα απαραίτητα».(E.X.39)

Από την ανάλυση των υπόλοιπων αφηγήσεων, στις οποίες κανένας και καμία υπάλληλος δεν αναφέρθηκε στο θέμα των «ασθενειών», προκύπτει πως το ζήτημα της «καθαριότητας» των εσωτερικών και εξωτερικών κοινόχρηστων χώρων στη δομή ήταν κυρίως συνυφασμένο με την ιδέα ενός «επικίνδυνου» υποκειμένου για τη δημόσια υγεία, το οποίο δε «σέβεται», δηλαδή, δεν «πειθαρχεί» και δεν «υπακούει» στους κανόνες «καθαριότητας» ακόμη, κι αν τις περισσότερες φορές, δεν του υποδεικνύονταν, θέτοντας σε «κίνδυνο», απ' ότι φαίνεται, τους υπαλλήλους και τους «εκτός» της δομής. Στην παρακάτω αφήγηση, διαφαίνεται ότι αν και η υπάλληλος δικαιολογεί αυτή την «πειθαρχία», λόγω του μεγάλου αριθμού των «φιλοξενούμενων» και ξεκαθαρίζει ότι δε συμβαίνει απ' όλους, αλλά, από μεμονωμένες περιπτώσεις, το γεγονός του ότι αναφέρει ότι «θα ήθελε να είναι λίγο πιο προσεχτικοί» και ό,τι «το κάνουν κατ' εξακολούθηση», παρά το γεγονός του ότι τους έχει υποδειχθεί, δείχνει ενδεχομένως τη συμβολική απόσταση μεταξύ του προσωπικού και των «φιλοξενούμενων». Χαρακτηριστικά, αναφέρει:

«Θα ήθελα να είναι λίγο πιο προσεχτικοί στο θέμα της καθαριότητας, να σέβονται κάποια πράγματα. Όσο μπορούνε βέβαια, εντάξει. Εντάξει, και όταν είναι

ένας μεγάλος πληθυσμός ατόμων μέσα σε ένα συγκεκριμένο χώρο, δεν υπάρχει στο βαθμό τον επιθυμητό θα λέγαμε καθαριότητα, αλλά, θα μπορούσαν να είναι πιο προσεχτικοί. Σ' αυτό το θέμα. Ή να μαζεύουν τα σκουπίδια τους. Να σέβονται λίγο, πολλοί μαγειρεύουν μέσα στα δωμάτια, ενώ υπάρχουν κουζίνες κάτω. Αυτά είναι αρνητικά. Για μένα. Τους έχει υποδειχθεί, αλλά, το κάνουν κατ' εξακολούθηση, γιατί, είναι θέμα ευκολίας γι' αυτούς, δηλαδή. Αλλά, δεν είναι σωστό. Δεν το κάνουν όλοι. Δυο-τρεις-τέσσερις οικογένειες το κάνουν μέσα στα εξήντα άτομα, ας πούμε. Γιατί, δε σέβονται το χώρο που τους φιλοξενεί. Στο θέμα της καθαριότητας, αυτό.» (Α.Κ. 59)

Και ένα άλλο υποκείμενο χαρακτηριστικά, προσθέτει τις «ζημιές» και τις «ακαθαρσίες» των παιδιών ως αποτέλεσμα αυτής της «ανυπακοής» και της μη «καθαριότητας» του χώρου:

«Δε σέβονται, δυστυχώς. Δηλαδή, ό,τι και να τους πεις. Θα σπάσουν, πάρα πολλές ζημιές, πάρα πολλές ζημιές. Δυστυχώς. Στους χώρους όλους σπάνε, κάνουνε τα παιδιά τις ακαθαρσίες τους μέσα στα δωμάτια, έχουμε πολλά προβλήματα τέτοια. Και στην ερώτηση το αν τους υποδεικνύονταν το τι «πρέπει» να κάνουν, η απάντηση ήταν η εξής: «Αφού, θα τα κάνουμε εμείς. Και γίνονται πολλές ζημιές. Πολλά σπασίματα. Πολλή καταστροφή. Δυστυχώς, καθημερινά. Εντάξει, τώρα, άμα, σπάσει ένα τζάμι με τη μπάλα, εντάξει, θα πεις, έγινε, ήταν ατύχημα. Αλλά, όταν θα πας εσκεμμένα και θα το σπάσεις για να μπεις μέσα να κάνεις την ακαθαρσία επίτηδες, δεν είναι ωραίο». (Ε.Π.53)

Τέλος, και η παρακάτω δήλωση για τις καταστάσεις των «καταστροφών», των «ζημιών», της μη «καθαριότητας» και του μη «σεβασμού» του χώρου, περιστρέφεται γύρω από τη γενικότερη αντίληψη των υπαλλήλων, ότι οι «φιλοξενούμενοι» τους δε θεωρούν αυτή τη δομή ως «σπίτι» τους, αλλά, ως ένα χώρο προσωρινής επιβίωσης, κάτι το οποίο αξιολογείται ως η βασική αιτία αυτών των αποτελεσμάτων:

«Γιατί, από συζητήσεις που έχουμε κάνει κατά καιρούς, λένε ότι δεν είναι το σπίτι τους, οπότε, δε το σέβονται το χώρο. Γιατί, έχουν στο μυαλό τους ότι θα φύγουνε. Οπότε, γι' αυτό καταστρέφουν τα πάντα. Τα κομοδίνα, τους τοίχους, τις οροφές, τις λάμπες, τα τζάμια. Καταστρέφουνε τους διαδρόμους. Τα μπάνια. Άμα, ρωτήσεις τα παιδάκια, πιστεύουν τα παιδάκια που το κάνουν, λένε ότι δεν είναι σπίτι μας. Ή όταν πετάνε κάτω σκουπίδια, και λένε τα κορίτσια, η Ε., παραδείγματος χάριν, λέει μάζεψέ

το, αυτό λέει δε θα το μαζέψω γιατί, δεν είναι σπίτι μου. Δεν περιμένεις από ένα παιδάκι να σου απαντήσει με αυτόν τον τρόπο. Οπότε, κάπως έτσι, πιστεύω ότι νιώθουν όλα, ότι δεν το νιώθουν σπίτι τους και είναι απλώς μέρος φιλοξενίας που κάποια στιγμή έχουν προοπτική να φύγουν, να πάνε κάπου που θα νιώσουν αυτοί άνετα». (Μ.Κ.41)

3.2. Εργασιακά όρια και κανονιστικά πλαίσια «επαφής».

Οι διαφορετικές εργασιακές θέσεις των υπαλλήλων και το σύστημα ιεραρχίας της συγκεκριμένης δομής, το οποίο φαινόταν να έχει εσωτερικευθεί από τους-τις περισσότερους-ες και στο οποίο έδειχναν να έχουν «συμμορφωθεί», εκφράζοντας σεβασμό και υπακοή προς τους ανωτέρους, έθεταν όρια τόσο μεταξύ τους όσο και με τους «φιλοξενούμενους». Αυτός ο διαχωρισμός μέσα στις διαφορετικές υπάλληλες υποκειμενικότητες και στις αντιλήψεις του τύπου: *«Δε θέλω και λόγω της δουλειάς μου, επειδή, εμείς είμαστε του δημοσίου και μη γίνει και τίποτα, το οτιδήποτε. Κατάλαβες; Δε θέλω. Το τυπικό και μέχρι εκεί, τέρμα»* (Γ.Γ.48) και *«Γιατί, δεν πρέπει να ανοιχτούμε εμείς, ειδικά, σαν υπάλληλοι, να κάνουμε κάτι τέτοιο. Απλά, λίγα πράγματα»*, (Ε.Π.53) που είχαν τα υποκείμενα για τις θέσεις τους, σηματοδοτούσε την κοινωνική διαφορά μεταξύ τους και μαρτυρούσε μια εσωτερικευμένη κοινωνική δομή, η οποία τη νομιμοποιούσε. Ο-η κάθε υπάλληλος ανάλογα με τη θέση και την εργασία του-της δρούσε σύμφωνα με το αίσθημα που είχε για τον εαυτό του-της και τα καθήκοντά του-της στη συγκεκριμένη δομή, χωρίς να μαρτυράται από κανέναν και καμία τους η πηγή αυτής της δράσης τους. Δηλαδή, το αν υπήρχε ένα κανονιστικό πλαίσιο συμπεριφοράς που τους επιβλήθηκε από ανωτέρους ή ακόμη και νομικό που δεν έπρεπε να υπερβούν. Σύμφωνα με το Χατσ: *«τα συστήματα κοινωνικής θέσης, ή οι δομές κοινωνικού γοήτρου, και η έννοια του προσώπου πηγάζουν από το ίδιο σώμα πολιτισμικών ιδεών. Οι ηθικές έννοιες με τις οποίες το άτομο αντιλαμβάνεται αυτό που είναι σημαντικό για τους άλλους και τους τοποθετεί σε ιεραρχικές θέσεις διαμορφώνουν επίσης τα νοητικά σχήματα με τα οποία το άτομο, ορίζει, μετράει και διαμορφώνει την ταυτότητά του»* (Hatch, 1992:180).

Αναμφισβήτητα, υπήρχε διαφορά ως προς το μέγεθος και τη μορφή των ευθυνών του-της κάθε υπαλλήλου, όπου η επιτρεπτικότητα των κινήσεων ή ακόμη και της υπερπήδησης των ορίων «σχέσεων» τους με τους «φιλοξενούμενους», εξαρτιόταν από τις θέσεις τους και από τους τρόπους που ίδιοι-ες τις αντιλαμβάνονταν. Οι υπηρεσίες που παρείχαν φαίνεται να τίθονταν αποκλειστικά στις ανάγκες διαχείρισης, φύλαξης, ασφάλειας και καθαριότητας, όπως όριζε το ιδιότυπο «υπαλληλικό σύνολο» στο οποίο ανήκαν. Η «πολύπλευρη» θέση, ωστόσο, του

Αναπληρωτή Διευθυντή, ο οποίος είχε τη μεγαλύτερη «ευθύνη», λόγω του ότι ήταν υπεύθυνος για όλη τη δομή, τη τήρηση των «κανόνων» για την ομαλή λειτουργία της, το «συντονισμό» και τον «έλεγχο» τόσο των υπαλλήλων όσο και των «φιλοξενούμενων», εκτός από ότι τον καθιστούσε σε μία θέση με συγκεκριμένα επιτρεπόμενα όρια, τον αποστασιοποιούσε από τους «φιλοξενούμενους» κυρίως στο συμβολικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά, δηλώνει:

«Η θέση, η δική μου, σε όλο αυτό το πλάνο είναι λίγο πολύπλευρη. Δηλαδή, από τη μια πλευρά, επειδή, έχω την ευθύνη της δομής, θα πρέπει να έχω και τον έλεγχο, είμαι υποχρεωμένος να τηρώ κάποιους κανόνες που έχουν σχέση με την ασφάλεια, με την υγιεινή κτλ, όλων αυτών των ανθρώπων. Απ' την άλλη θα πρέπει να είμαι διακριτικός όσον αφορά τις σχέσεις μου με τους ανθρώπους για πολλούς λόγους και επειδή, συνεργαζόμαστε με αρκετές οργανώσεις, που ο καθένας έχει το ρόλο του, θα πρέπει να συντονίζω αυτούς τους ρόλους και θα πρέπει να κρατώ ισορροπίες. [...] Στενοχωριέμαι όταν αναγκάζομαι κάποιες φορές να γίνομαι αυστηρός σε κάποια πράγματα, αλλά, όπως, καταλαβαίνετε σε ένα κοινόβιο, όταν έχεις την ευθύνη, πρέπει να είσαι εκεί που πρέπει κάθε φορά». (Α.Τ.59)

Οι υπάλληλοι, που επιτελούσαν διοικητικό έργο, δηλαδή, που ασχολούνταν, αποκλειστικά, με τη διαχείριση και τα λογιστικά της δομής, δούλευαν, μέσα σ' ένα «γραφείο». Αυτή η χωρική διακριτότητα επιτέλεσης της εργασίας τους «μέσα σ' ένα γραφείο», άρα, όχι «έξω απ' αυτό, κοντά στους «φιλοξενούμενους», φανέρωνε τη διακριτότητα των ρόλων, της επιλεκτικής αποστασιοποίησης, της μη καθημερινής επαφής, άρα, και της μη σύναψης σχέσεων με τους «φιλοξενούμενους».

«Κοίταζε. Εγώ είμαι διαχειρίστρια, είμαι διοικητικού λογιστικού. Η δουλειά μου είναι στο γραφείο. [...] Δεν έχω πάρα πολλές σχέσεις, είμαστε μακριά και αγαπημένοι, γιατί, δεν έχω και χρόνο να ασχοληθώ μαζί τους, είμαι μέσα στο γραφείο, πρέπει να κάνω κάποια πράγματα.» (Ε.Κ. 43)

Ακόμη, όμως και η καθημερινή επαφή του βοηθητικού προσωπικού, που δε δούλευε μέσα σ' ένα «γραφείο», αλλά, στους κοινόχρηστους χώρους, με τους «φιλοξενούμενους» δεν αρκούσε γι' αυτούς, να άρει την άνιση κατανομή εξουσίας μεταξύ τους και το διαχωρισμό ανάμεσα στους δύο αυτούς κόσμους. Η μη υπέρβαση των ορίων των εργασιακών θέσεων, καθηκόντων και ρόλων τους παρήγαγε θέσεις και τοποθετούσε τα υποκείμενα σε ένα δίκτυο αντιλήψεων, αξιών και

πρακτικών που συνέβαλε στην αντίληψη του εαυτού και της νοηματοδότησης τους στο περιβάλλον που εργάζονταν:

«Τώρα, με τους Σύριους, δεν έχουμε έρθει τόσο κοντά. Πρώτον, απαγορεύεται να μπούμε στα δωμάτια. Δεν μπορούμε εμείς να πάμε στα δωμάτια και να μιλήσουμε. Εδώ, με τις οικογένειες αυτές, μπορεί να μιλήσουμε, να τους φερθούμε ευγενικά, να πούμε κάτι, αλλά, μέχρι εκεί. Γιατί, δεν πρέπει να ανοιχτούμε εμείς ειδικά ως υπάλληλοι, να κάνουμε κάτι τέτοιο». (Ε.Π.53)

3.3. Ο ρόλος της γλώσσας, της προέλευσης και του «κλειστού» οικογενειακού χαρακτήρα των «φιλοξενούμενων» ως βασικοί παράγοντες σύναψης σχέσεων των υπαλλήλων μαζί τους.

Όπως προκύπτει από την ανάλυση των αφηγήσεων των υπαλλήλων, οι σχέσεις τους με τους «φιλοξενούμενους» χαρακτηρίζονταν ως «*πάρα πολύ καλές*», *όχι*, «*απρόσωπες*», «*μια χαρά*», φιλικές, τυπικές, απλές, διακριτικές, δηλαδή, χωρίς προβλήματα και εντάσεις, παράπονα και προστριβές, μη διαχειρίσιμα αιτήματα και προκλήσεις. Οι περισσότεροι-ες τις περιέγραφαν ακόμη ως κι «*λατρείας*» κι «*άψογες*», χωρίς να προβληματικοποιούν τα κοινωνικά και πολιτισμικά τους νοήματα και να τις επενδύουν με πολιτικό περιεχόμενο. Ωστόσο, κάθε μορφής σχέσεων διεπόταν από «*αρχές*», «*όρια*» και «*κανόνες*».

Η εστίαση των λόγων των υπαλλήλων στους «*κανόνες*» και στα «*όρια*» και όχι στις δυναμικές κοινωνικές διαδικασίες στις οποίες εμπλέκεται αναπόφευκτα κάθε πρόσωπο όταν αλληλεπιδρά (Stathern κ.α.,1990:19) και σχετίζεται με διαφορετικούς ανθρώπους, ακόμη και στο εργασιακό του πλαίσιο, έδειχνε ότι οι σχέσεις ήταν προκαθορισμένες. Οι αντιλήψεις των υπαλλήλων για τις σχέσεις τους με τους «φιλοξενούμενους» συμπίκνωναν εκδοχές προσέγγισης που βασιζόνταν κυρίως σε «*ρόλους*» έναντι «*σχέσεων*» που αναφέρονταν σε εργασιακό έθος, ιεραρχίες, κοινωνικότητα και αλληλεπίδραση εντός «*ορίων*». Σε ερωτήσεις που τους τέθηκαν σε σχέση με το τι κάνουν μαζί, πως εμπλέκονται στην καθημερινότητά τους, με ποιους τρόπους επικοινωνούν, τι μοιράζονται και το αν τους έχουν προσκαλέσει στα σπίτια τους ή ακόμη και αν έχουν βγει μαζί τους εκτός της δομής για λόγους αναψυχής, ψυχαγωγίας και κοινωνικοποίησης, οι απαντήσεις ήταν σαφείς. Οι υπάλληλοι δεν είχαν προβεί σε καμία τέτοια κοινωνικότητα και οι δραστηριότητες που επιτελούσαν μαζί με τους «φιλοξενούμενους» βασιζόνταν κυρίως στην «*εξυπηρέτηση*» και την «*ικανοποίηση*» βασικών βιοτικών τους αναγκών εντός των συνόρων της δομής.

Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα, στο οποίο διαφαίνεται ότι για τη συγκρότηση οποιασδήποτε μορφής σχέσεων, έπαιζαν ρόλο μία σειρά από παράγοντες, όπως ο «*σεβασμός*» στη θρησκεία και την εθνική ταυτότητα των

«υπαλλήλων», η ανταπόδοση, η φιλοφρόνηση και η μη υπερπήδηση «ορίων», κάθε είδους:

«Τους λατρεύω. Είναι φοβεροί άνθρωποι. Τους δίνεις ένα και σου γυρίζουν πέντε. Σε μαθαίνουν πράγματα από την κουλτούρα τους. Σέβονται τη θρησκεία σου, τη σέβονται. Και το τονίζω για κάποιους που θεωρούν ότι δεν. Εγώ θα σου πω ένα πράγμα. Κάποια στιγμή έπεσε μία εικόνα μας, μια εικόνα κάτω στην κουζίνα, έφυγαν, πήγαν αμέσως πήραν πρόκα, ήρθαν να τη βάλουν εκεί ακριβώς που ήταν, δεν πείραζαν ποτέ τίποτα. Και δε ξεχνάω το γεγονός ότι έξω είχε σκιστεί η σημαία μας από την κακοκαιρία και έχω και φωτογραφίες που έχουν ανέβει με καινούργια σημαία που 'χαμε αγοράσει εμείς και μας την έφτιαζαν οι ίδιοι. Είναι πολύ καλοί άνθρωποι. Σε φιλοξενούν στο σπίτι τους, αυτό το μικρό δωμάτιο τέλος πάντων, που το λεν' σπίτι τους. Μπαίνεις μέσα και σου λένε θα σε κεράσω τσάι και με το τσάι σου φέρνουν και άλλα είκοσι πράγματα. Δε σε σιχαίνονται καθόλου. Θα σου πουν και τα θετικά, ωραίο το μαλλί σου, ωραία τα νύχια σου, ωραίο το μακιγιάζ σου, όλα ωραία. Απλά, εμείς είμαστε έτσι. Δε σε ενοχλούν. Αυτοί κάνουν τη δουλειά τους και εμείς κάνουμε τη δική μας. Όπως είσαι και ότι είσαι. Σε αγαπάνε για τη θρησκεία σου, ακούνε την καμπάνα, σε ρωτάνε γιατί, χτυπάει τους έχουμε εξηγήσει τότε είναι το Πάσχα, πως γιορτάζουμε, τι κάνουμε. Εγώ δεν έχω αντιμετωπίσει κανένα πρόβλημα ούτε με τη θρησκεία ούτε με το ντύσιμο. Και γενικά, είναι πολύ καλοί άνθρωποι και παίρνεις πράγματα, μαθαίνεις πράγματα».(Ν.Ξ.45)

Ζητήματα όπως η διαφορετική γλώσσα, η ταξική και εθνική προέλευση, ο οικογενειοκρατικός «κλειστός» χαρακτήρας τους και οι ψυχολογικές διαθέσεις των «φιλοξενούμενων» αναδεικνύονταν ως κύρια για τη συγκρότηση ή μη, κοινωνικών ακόμη και διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ τους, δείχνοντας ότι οι δηλώσεις του τύπου: «Είναι άνθρωποι σαν κι εμάς», δεν έπαιζαν κανένα ουσιαστικό ρόλο. Η παρακάτω αφήγηση εστιάζει στη γλώσσα, στην εθνική και ταξική προέλευση και στον οικογενειοκρατικό χαρακτήρα των «φιλοξενούμενων», αναδεικνύοντας, όμως, ότι παρά το γεγονός αυτών των διαφορών, προσπάθησαν με κάθε τρόπο να τις υπερβούν και να τους «βοηθήσουν» με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, ακόμη κι αν κάτι τέτοιο ενδεχομένως δε συνέβη:

«Το πρώτο πρόβλημα είναι η γλώσσα. Έτσι; Έχουμε πρόσφυγες από τη Συρία. Βέβαια, εμείς προσπαθούμε όσοι ξέρουν αγγλικά αλλά, και με τη γλώσσα την ανθρώπινη, θα

λέγαμε, τους συμπαρασταθήκαμε μέχρι εκεί που δεν πήγαινε ας πούμε. Τους αγκαλιάσαμε τους ανθρώπους και ίσως και γι' αυτό, η Κόνιτσα να θεωρείται μία «πυλοτική», επιτυχημένη. Διότι, όλοι οι υπάλληλοι συμπεριφερθήκαμε με τον καλύτερο τρόπο και η κοινωνία έξω. Σ' αυτές τις οικογένειες. Τους αγκαλιάσαμε, ξέρω 'γω, σα νησίδα, πηγαίναμε στα δωμάτιά τους, να πιούμε τον καφέ, να πούμε το καλαμπούρι μας, έστω και με νοήματα και με όλα αυτά [...] . Υστερα, εγώ πιστεύω ότι το ότι ήταν οικογένειες από συγκεκριμένη χώρα προέλευσης, πρόσφυγες όλοι κλπ, ότι έχουν συνδεθεί και μεταξύ τους, δηλαδή, αυτό παίζει ρόλο ας πούμε, κάνουν τις παρέες τους κλπ, αυτό το πράγμα λειτούργησε για τη ζωή τους θετικά πιστεύω. Δηλαδή, σε στυλ οικογενειοκρατικό. Μια έννοια ευρύτερη ας πούμε ενός κύματος. Δηλαδή, δεν ξέρω αν με καταλαβαίνεις τώρα. Όχι, απρόσωπο. Δηλαδή, δεν υπήρχε κάτι απρόσωπο. Και εμείς μ' αυτούς και αυτοί μεταξύ τους. Υπήρχε δεσμός. Συναισθηματικός. Και μεταξύ τους και μεταξύ ημών και υμών. Αυτό. [...] Επίσης, ήταν από μεσαία στρώματα, ήταν επαγγελματίες στη Συρία, μερικοί και μορφωμένοι». [A.K.59]

Η καθημερινή και «πολύωρη» επαφή των περισσότερων υπαλλήλων, κυρίως γυναικείου φύλου, με τους «φιλοξενούμενους» παρά το γεγονός του ότι άμβλυνη στερεότυπα και φοβίες όσον αφορά την προέλευσή τους από «πολεμοχαρείς» χώρες και αντιλήψεις αναφορικά με τη θρησκεία τους και το γυναικείο φύλο, «επειδή είναι μουσουλμάνοι θεωρούν τη γυναίκα ως κατώτερο ον», όπως ανέφερε μία υπάλληλος, φαινόταν να μη διαπραγματεύεται τις σχέσεις με όρους ισότητας, αλλά, με όρους συμπόνιας, συμπαραστάσης, παρηγοριάς και αναγνώρισης της δυσχερούς τους θέσης, των στερήσεων και του αβέβαιου μέλλοντός τους και μέχρι εκεί.

Από την άλλη, ενώ από τη μία δήλωναν ότι μέσω της διαπροσωπικής τους επικοινωνίας, «του καφέ που τους κερνούσαν μέσα στα δωμάτιά τους» προσέγγιζαν τα συμβολικά όρια των διαφορών τους και αντιλαμβάνονταν περισσότερες ομοιότητες στους τρόπους συμπεριφοράς στα παιδιά τους, στον καθαρισμό των «δωματίων-σπιτιών» και στις σχέσεις που είχαν οι οικογένειες με παππούδες, θείους και λοιπούς συγγενείς κτλ., από την άλλη (ανα)παρήγαγαν δομικές, ταξικές, έμφυλες και εθνοτικές διαστάσεις συγκρότησης ετεροτήτων χαμηλού κύρους και διακρίσεων:

«Με τους συγκεκριμένους ανθρώπους, μια χαρά. Δεν έχω κανένα παράπονο. Είναι γλυκομίλητοι. Είναι άνθρωποι σαν κι εμάς. Μορφωμένοι, απ' όλες τις κατηγορίες. Αυτοί ήταν νοικοκυραίοι άνθρωποι, δεν ήταν τίποτα γυφταίοι.

Προβληματίζεσαι και φέρνεις τον εαυτό σου στη θέση τους. Σαν άνθρωποι είναι καλοί, ήσυχοι πάντα». (Γ.Γ.48)

Ακόμη, υπήρχαν δηλώσεις από υπαλλήλους, οι οποίοι αισθάνονταν ότι οι σχέσεις τους δε θα μπορούσαν να πάρουν άλλου είδους μορφές εκτός από «τυπικές» γιατί, οι «φιλοξενούμενοι» ήταν αυτοί που τους απομάκρυναν από τους ίδιους, δεν εκτιμούσαν το έργο και τη βοήθειά τους, τους αντιλαμβάνονταν ως «υπηρέτες» τους, ως αυτούς που είναι μόνο «υποχρεωμένοι» να τους (εξ)υπηρετούν:

«Όταν δε σέβονται κάποιιοι αυτό που κάνεις ή δε το βλέπουνε ότι τους εξυπηρετείς, σίγουρα, είναι αρνητικό έτσι; Οπότε, κατά κάποιο τρόπο μετά, κάνεις κάποια πράγματα εντελώς τυπικά και λες ότι εφόσον ο άλλος δεν εκτιμάει κάτι, πιστεύω ότι δεν αξίζει να δώσω την προσοχή και παραπάνω. [...] όταν ο άλλος δεν ανταποκρίνεται και το βλέπει ότι είναι υπηρέτης μου, δε ξέρω, κάπως έτσι, ε δε συνεχίζεις να το κάνεις με το ίδιο ζήλο. Σταματάς να κάνεις, εντελώς τυπικά.» (Μ.Κ.41)

Γενικώς, οι υπάλληλοι μέσω των δηλώσεών τους αλλά, και των τρόπων που συμπεριφέρονταν στην καθημερινή ζωή, την περίοδο που βρισκόμουν στο πεδίο καθημερινά, έδειχναν ότι η απόσταση που έπαιρναν από τους «φιλοξενούμενους» δε βασιζόνταν κυρίως στα εθνικά, κοινωνικά και ταξικά αίτια που αναφέρονται παραπάνω αλλά, σε άλλου είδους που κινούνταν κυρίως στο συμβολικό επίπεδο. Παρά τις σαφείς «καλές σχέσεις» που είχαν μαζί με τους «φιλοξενούμενους», σύμφωνα με τις δηλώσεις τους, η καθημερινότητα ήταν πιο πολύπλοκη και αντιφατική. Οι «φιλοξενούμενοι» σε επετειακές και θρησκευτικές τους γιορτές, γενέθλια και άλλου είδους εορταστικές τους εκδηλώσεις μέσα στο χώρο της δομής, εκτός από το ότι τους προσκαλούσαν όλους και όλες, τους προσέφεραν μεγάλες μερίδες των φαγητών τους, οι οποίες αν και γίνονταν δεκτές, «έβγαιναν από το παράθυρο» σύμφωνα με μία δήλωση ενός υπαλλήλου. Ακόμη, και στις εξωτερικές κουζίνες- κοντέινερς όταν μαγειρεύαν «τα δικά τους φαγητά», προσκαλούσαν τους-τις υπαλλήλους να τους βοηθήσουν, αλλά, οι υπάλληλοι δεν πήγαιναν γιατί «ούτε απέξω μπορείς να πλησιάσεις, μυρίζει πολύ άσχημα» σύμφωνα με μία άλλη δήλωση μίας άλλης υπαλλήλου. Από ότι φαίνεται μέσω της εξέτασης του αφηγηματικού αλλά, και του εμπειρικού υλικού, οι σχέσεις των υπαλλήλων με τους «φιλοξενούμενους» ήταν σχέσεις-θέσεις σε ένα χωροχρονικό πλαίσιο σχέσεων καθαρότητας και μιαιρότητας. Ακόμη, και αν από το υλικό των συνεντεύξεων που ηχογραφήθηκε δεν

αναδεικνύονταν, στην καθημερινή ζωή τα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά.

**ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ
ΜΕ ΤΟΥΣ «ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ»
ΚΑΙ
«ΑΙΤΟΥΝΤΕΣ ΑΣΥΛΟ».**

4.0. Το ζήτημα της «διαφορετικής» θρησκείας

Όπως προκύπτει από την ανάλυση του εθνογραφικού υλικού, οι πληροφορητές - τριες – κάτοικοι της Κόνιτσας, φαίνεται να εστιάζουν τις αφηγήσεις τους στο ζήτημα της «διαφορετικής» θρησκείας των «φιλοξενούμενων», δηλαδή, του ότι ήταν μουσουλμάνοι και να το προβάλουν ως το πρωταρχικό, αναφορικά με την υποδοχή τους και τη διαμονή τους στην Κόνιτσα, ιδίως εκείνο το πρώτο διάστημα που διακυβευόταν τόσο ο ερχομός τους όσο και η «φιλοξενία» τους με «ασφάλεια».

Παρά το γεγονός του ότι κανένας και καμία τους δε το προβάλλει ως κάτι το αρνητικό γι' αυτόν και αυτήν, που να τους δημιουργεί, δηλαδή, συναισθήματα εναντιότητας ή ακόμη και εχθρότητας, διαφαίνεται ότι στην Κόνιτσα υπήρξαν προσπάθειες άσκησης προπαγάνδας με σκοπό να αντιδράσει η πλειονότητα και να μη δεχτεί τους «πρόσφυγες» και «αιτούντες άσυλο» στη συγκεκριμένη κωμόπολη.

Όταν τέθηκε στους-τις πληροφορητές-τριες μου, το ερώτημα το αν η Κόνιτσα είναι «εξοικειωμένη» με αλλόθρησκους πληθυσμούς, αφού, κατοικούν μόνιμα άνθρωποι από την Αλβανία μουσουλμανικού θρησκευματος, αλλά, και έχουν «φιλοξενηθεί» στη δομή και σε ξενοδοχεία μουσουλμάνοι «πρόσφυγες» και «αιτούντες άσυλου» για μεγάλο χρονικό διάστημα, υποστηρίχθηκε από την πλειονότητα των συνομιλητών-τριών, ότι η κυριαρχία της Εκκλησίας είναι ισχυρή και ότι μία μικρή μερίδα «ακραίων» και «φανατικών» ανθρώπων, δημιούργησε αλλά, και συνεχίζει να δημιουργεί τις οποιοσδήποτε προστριβές και εντάσεις.

Με το κυρίαρχο επιχείρημα της *«αλλοίωσης του ελληνικού πολιτισμού, επειδή είναι μουσουλμάνοι»* και του ότι *«γιατί, δεν πάνε στις δίπλα χώρες τους και έρχονται εδώ, που δεν υπάρχουν μουσουλμάνοι»*, το οποίο δε μπορεί σε καμία περίπτωση να χαρακτηριστεί ως τοπικό, αλλά, κυρίως εθνικό, υποστήριζαν ότι οι «πρόσφυγες» που θα έρθουν στην Κόνιτσα θα είναι *«επικίνδυνοι»* γιατί, είναι *«Τούρκοι»* και *«ισλαμιστές»*. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα, στο οποίο διαφαίνεται ότι έχει λεχθεί παραπάνω:

«Ναι, απλά, ήταν πολλοί αποδώ, τώρα, δεν ακούγονται, όμως, αυτές οι απόψεις, τότε στην αρχή που ήταν να εγκατασταθούν, ένα μέρος της Κόνιτσας είναι με τη θρησκεία από παλιά, όχι τώρα, γιατί, έπαιζαν ρόλο και οι μητροπολίτες που είχαμε που λόγω της θρησκείας δε τους ήθελαν. Όχι, για κανένα άλλο λόγο, πιο πολύ λόγω της θρησκείας. Ναι, ναι στην αρχή δεν τους ήθελαν. [...] Γιατί, εδώ στην Κόνιτσα έχουμε

ένα κομμάτι πολύ προσκολλημένο με τη θρησκεία. Να είσαι προσκολλημένος, αλλά, να έχεις και κάποιες άλλες απόψεις δηλαδή, εγώ έτσι το βλέπω ότι ο Χριστός, ο Θεός, όλοι οι άνθρωποι να είμαστε ίδιοι και να είμαστε ίσοι. Είναι όμως πολλοί που το βλέπουν διαφορετικά. Ναι, επειδή, είναι διαφορετική θρησκεία. Τους βλέπουν σαν ισλαμιστές. Ότι είναι άλλη θρησκεία. Είχα ακούσει, επειδή ήθελαν να τους βάλουν και σε ξενοδοχεία, έμειναν και ένα διάστημα πάνω στο ξενοδοχείο, είχαν πει και σε σπίτια, όποιος ήθελε να νοικιάσει, να τους βάλει στα σπίτια του και άρχισαν να λένε κάποιοι:

*«Τι θα βάλουμε τους Τούρκους, τους ισλαμιστές δηλαδή και στα σπίτια μας;»
(E.X.,47)*

Η κοινότητα βίωσε την εμπειρία ενός γάμου ανάμεσα σε μια γυναίκα πρόσφυγα κι έναν «ντόπιο» Κονιτσιώτη. Αυτό το γεγονός δημιούργησε αντιφατικά συναισθήματα καθώς, επίσης και τις αντιδράσεις της Εκκλησίας. Δεν ήταν όμως αρκετές για να το σταματήσουν. Οι συνομιλητές-τριες αξιολογούν αυτή την επιγαμία ως κάτι το πολύ θετικό και το παρουσιάζουν με ιδιαίτερο θαυμασμό, προσπαθώντας να συγκροτήσουν έναν κοινωνικό τόπο, όπου τα πράγματα μπορούν να συμβούν διαφορετικά, ακόμη και σε πλαίσια επιβεβλημένων ορίων. Αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι ότι σε μία αφήγηση μίας κατοίκου, το πιο θετικό ήταν ότι: *«από τη στιγμή που έβγαλε τη μαντίλα, έγινε πιο αγαπητή σε όλους μας»,* δείχνοντας ότι σ' αυτή τη μαντίλα, δηλαδή, στο «χιτζάμπ» αντικατοπτριζόταν το κυρίαρχο «εμπόδιο» της συνάφειας και της εγγύτητας μεταξύ τους.

Ακόμη, στην αφήγηση και μιας άλλης πληροφορήτριας, όχι όμως αναφορικά με την επιγαμία που αναφέρθηκε, αναδεικνυόταν το «χιτζάμπ» ως ένα σύμβολο διαφοράς, το οποίο αντιπαραβαλλόταν πολιτισμικά με την «κοντή φούστα»: *«Το να βλέπεις μπουλούκια με μαντίλες να κυκλοφορούν, ήταν κάτι το διαφορετικό. Θα 'ταν σαν να βλέπουν εμάς στις χώρες τους με μίνι φούστα».* Φαίνεται, λοιπόν, ότι από την πραγμάτευση των αφηγήσεων αυτής της έρευνας για το ζήτημα της «θρησκείας», η διαφορετικότητα χιτζόταν στις αντιλήψεις τους μέσω της εικόνας του γυναικείου φύλου σε δύο επίπεδα: στο θρησκευτικό και το πολιτισμικό.

Είναι γνωστό ότι ένα από τα πιο βασικά ζητήματα που έχει απασχολήσει τόσο την επιστημονική όσο και την ευρύτερη συζήτηση, είναι αυτό της άμεσης και συνεχής επίδρασης του δυτικού ηγεμονικού λόγου των Μ.Μ.Ε, τα οποία ενδεχομένως είναι η μόνη πηγή πληροφόρησης των περισσότερων πολιτών. Το σκηνικό που

κατασκευάζαν αλλά, και που κατασκευάζουν τα Μ.Μ.Ε. για να προβάλουν το «προσφυγικό», εμφυλοποιούνται και εμφυλοποιείται, έχοντας ως πρωταγωνιστές τις μουσουλμάνες γυναίκες. Κάτι το οποίο να μεν να ερμηνεύεται ως ένας κοινός τόπος και ως μια γενικευμένη αντίληψη, αλλά, σε πραγματιστικό επίπεδο, υποστασιοποιεί την έμφυλη κατηγορία «γυναίκα» σύμφωνα με τον οριενταλιστικό τρόπο σκέψης, (Kirtsoglou & Tsimouris, 2016) αναδεικνύοντας κυρίως δύο πράγματα: το ότι είναι μουσουλμάνα και το ότι φορώντας το χιτζάμπ δεν κάνει τίποτα άλλο από το να θεωρείται απειλή για την πολιτική, θρησκευτική και κοινωνική τάξη. (Buck-Morss,2005)

Εκτός αυτού, η ισχύς των δυτικοκεντρικών πολιτικών και των εθνικιστικών ηγεμονικών ιδεολογιών, αλλά, και των δυτικών επιστημονικών λόγων αντικατοπτρίζεται στην πολιτική αναπαράσταση της «γυναίκας του Ισλάμ» και της «γυναίκας στο Ισλάμ», υποστασιοποιώντας την στο πνεύμα του Οριενταλισμού και υποβαθμίζοντάς την ή ακόμη και προβάλλοντάς την ως αυτή την «Άλλη» της «Ανατολής», η οποία σε περιόδους κρίσης και ανασφάλειας, αντικατοπτρίζει την εξωτερική απειλή. Συνιστά, επίσης, καταστατική συνθήκη ότι όλοι οι μονοδιάστατοι και ομοιογενείς εθνικοί μύθοι της (μετα) νεωτερικότητας στον δυτικό, και όχι αποκλειστικά μόνο, κόσμο χρησιμοποίησαν αλλά, και χρησιμοποιούν εντελώς εργαλειακά την εικόνα / αναπαράσταση της «γυναίκας / μητέρας του Ισλάμ» και της «γυναίκας / μητέρας στο Ισλάμ» και το σώμα της με πολύ συγκεκριμένους τρόπους και για πολύ συγκεκριμένους σκοπούς.

Τέλος, όπως σημειώνει η Τσιμπιρίδου, το σώμα των μουσουλμάνων γυναικών: *«φαίνεται να γίνεται ο τόπος συγκρότησης και διαπραγμάτευσης συλλογικών φαντασιακών ταυτοτήτων και μύθων, με χαρακτηριστικότερες της εθνική ταυτότητα στην αρχή, τη θρησκευτική ταυτότητα του μουσουλμάνου στη συνέχεια. Η πρώτη ενοποιεί συλλογικά και φαντασιακά κοινωνικά υποκείμενα εξυπηρετώντας τις καπιταλιστικές ανάγκες της αστικής νεωτερικότητας. Η δεύτερη φαίνεται να ενοποιεί συλλογικά και φαντασιακά μουσουλμάνους ως μορφή αντίστασης στην Αποικιοκρατία και στις ηγεμονικές αξίες του δυτικού κόσμου τόσο κατά την πρώιμη αλλά, κυρίως κατά την ύστερη νεωτερικότητα».* (Τσιμπιρίδου,2009:22)

4.1. Οικονομικές σχέσεις

Από το σύνολο των πληροφορητών – τριών, οι 7 διαθέτουν καταστήματα στην αγορά της Κόνιτσας, οι 4 εκ των οποίων με είδη πρώτης ανάγκης. Οι «πρόσφυγες» τροφοδοτούνταν με τα απαραίτητα τρόφιμα, λαχανικά, φρούτα και καφέ ιδίως, όταν δεν τους παρέχόταν η δυνατότητα να κατεβαίνουν καθημερινά στα Γιάννενα για τις αγορές και για τον εφοδιασμό τους. Οι πληροφορητές-τριες ανακαλούν αρνητικά την εμπειρία των οικονομικών σχέσεων και συναλλαγών μαζί τους, ειδικότερα αναφορικά με το επίπεδο και το βαθμό των διαδικασιών τους. Όπως, ανέφερε ένας πληροφορητής, ο οποίος έχει σούπερ μάρκετ απέναντι από τη δομή «φιλοξενίας», οι «πρόσφυγες» παραπονιόνταν συχνά για το ότι δεν υπήρχαν προμήθειες και τρόφιμα που οι ίδιοι επιθυμούσαν και για τις τιμές των προϊόντων με αποτέλεσμα, να προτείνουν ανταλλαγές προϊόντων που οι ίδιοι αγόραζαν και έτρωγαν από τα Γιάννενα με χρήματα. Αγόραζαν δηλαδή, τρόφιμα που γνώριζαν ότι τρώνε και οι υπόλοιποι «δικοί» τους, του τα έδιναν και ζητούσαν χρήματα, προτείνοντας μία εμπορευματική ανάπτυξη σχέσεων. Ο πληροφορητής αξιολογεί αυτή τη συμπεριφορά ως κάτι το οποίο δε μπορούσε να δεχτεί, αιτιολογώντας ότι: *«δε μπορούσα να το δεχτώ διότι, τα προϊόντα δεν ήταν ίδια μ' αυτά που είχα και αν ερχόταν η εφορία ... θα είχα πρόβλημα. Αφού, δε δέχτηκα να το κάνω, σταμάτησαν να έρχονται και πάνε στον ... , αυτός μάλλον δέχτηκε να το κάνει».* (Δ.Ζ.,50)

Οι «επιχειρηματίες» πληροφορητές-τριες αναρωτιούνταν με τις αγορές των «προσφύγων» καθώς, παρατηρούσαν ότι εκτός από μεμονωμένες περιπτώσεις, οι περισσότεροι δεν πήγαιναν στα μαγαζιά για να αγοράσουν κυρίως είδη πρώτης ανάγκης αλλά, *«πράγματα που έλεγε γιατί...»*, χωρίς να προβληματικοποιούνται ούτε η ποιότητα ούτε η «διαφορετική» ενδεχομένως τροφοδοσία τους. Εκτός αυτού, μέσα από τις αφηγήσεις τους διαφαίνεται ότι είχαν βιώσει και περιστατικά, όπου «πρόσφυγες» πήγαιναν στα μαγαζιά τους και ζητούσαν να πάρουν προϊόντα χωρίς να πληρώσουν χωρίς, πάλι να προβληματικοποιούνται ούτε οι αιτίες αυτής της πρότασης αλλά, και ούτε πιθανόν η υπερτιμημένη αξία τους. Χαρακτηριστικό, είναι το παρακάτω απόσπασμα, στο οποίο διαφαίνεται ότι ο συγκεκριμένος αφηγητής δεν ενέδωσε σ' αυτή την πρόταση, όχι γιατί, δε μπορούσε να το κάνει, αλλά, γιατί, όπως ο

ίδιος δηλώνει, ότι δεν ήξερε το ποιοι είναι αυτοί που θα «εξυπηρετούσε», αποτιμώντας την παρουσία γενικώς των «προσφύγων» στην αγορά της Κόνιτσας ως μη σημαντική :

«Οι πρόσφυγες δεν έχουν προσφέρει τίποτα στην Κόνιτσα, δεν ξέρεις ποιοι είναι. Έρχονταν στο μαγαζί να ψωνίσουν και 'θέλαν να τους τα δώσω χωρίς λεφτά. «No money», έλεγαν. Όχι, δεν τους έδινα. Να 'ταν κάποιος δικός μου που τον ξέρω, ξέρω ότι είναι άνεργος, ότι πεινάει, ότι δεν έχει ένα πιάτο φαϊ, να του δώσω. Αλλά, τον ξέρω, ξέρω ποιος είναι, ξέρω το σπίτι του. Αλλά, τον άλλον; Ποιος μου λέει, ποιος είναι;»(B.Z.55)

Ένα άλλο θέμα, το οποίο προβαλλόταν με ιδιαίτερη ένταση στις αφηγήσεις τους ήταν η ύπαρξη ΜΚΟ στη δομή και οι παρεμβάσεις τους. Το γεγονός του ότι συγκεκριμένη ΜΚΟ χρημάτιζε καθημερινά λεωφορείο για τα Γιάννενα εκτός Κυριακής, δίνοντας τη δυνατότητα στους «πρόσφυγες» να φεύγουν από την Κόνιτσα και να πηγαίνουν να κάνουν τις αγορές τους, ορίζεται ως κάτι το πολύ αρνητικό για την τοπική οικονομία και τονίζεται στο παρακάτω αφηγηματικό απόσπασμα:

«Κοίταξε, δε ξέρω, αν συνεχίζεται αυτό να γίνεται... Μάλλον, θα στο πω αλλιώς. Μπορεί στα σούπερ – μάρκετ, σε ψωμί, φρούτο και τέτοιο να γίνεται. Απλά, εμένα αυτό που δε μ' άρεσε και δε ξέρω ποιος είναι υπεύθυνος γι' αυτό, είναι ότι το καλοκαίρι θα στο πω, γιατί το καλοκαίρι το είδα, υπήρχε λεωφορείο που κατέβαινε και ψώνιζαν... έπαιρνε τους μετανάστες και τους πήγαινε στα Γιάννενα, στα Lidl και ψώνιζαν στα Lidl. Αυτό δε μου άρεσε. Είναι αρνητικό για την Κόνιτσα. Γιατί, όταν πας στα Lidl και παίρνεις το γάλα, το ρύζι, το μακαρόνι, ναι, δε θα στηρίζεις την κοινωνία που σε φιλοξενεί. Οπότε, για 'μένα, όχι δεν έχουν βοηθήσει την οικονομική κατάσταση και δε το λέω για το δικό μου μαγαζί. Γιατί, το δικό μου μαγαζί δεν είναι πρώτης ανάγκης. Είναι δευτερεύον. Αλλά, όταν βλέπεις τον άλλον να έρχεται με σακούλες από τα Γιάννενα, να βάζουνε ολόκληρο λεωφορείο για τρία άτομα που θέλουνε να πάνε. Δε σου λέω ότι γέμιζε το λεωφορείο. Υπήρχαν περιπτώσεις που έβλεπες μόνο τρία – τέσσερα άτομα να πηγαίνουνε και γινότανε ένα ολόκληρο λεωφορείο. Που στην τελική, αν ήθελαν να πάνε στα Γιάννενα, θα μπορούσαν να πληρώσουν γραμμή στο λεωφορείο και να πάνε να τα ψωνίσουν. Όταν βλέπεις ότι δε θέλουν να βοηθήσουν κι αυτοί την τοπική κοινωνία... δεν ... δεν ... εγώ δεν νομίζω ότι έχουνε βοηθήσει. Καθόλου. Καθόλου. Σ' αυτό το κομμάτι, καθόλου. Οπότε, δε νομίζω ότι έχουμε συν σ' αυτό. Τώρα, όταν είναι Κυριακή και δε μπορεί να πάει το λεωφορείο και θα πάει στο σούπερ – μάρκετ ή στο

φούρνο να πάρει αποδώ μία φορά που λέμε στα χίλια χρόνια ψωμί και το μακαρόνι, δε λέει και κάτι, ότι με ενίσχυσε. Έτσι, δεν πάει ; Εγώ, έτσι το βλέπω. Τώρα, δε ξέρω αν συνεχίζεται αυτό με το λεωφορείο αλλά, πιο πολύ ενισχύουν τα Lidl και τα μαγαζιά των Ιωαννίνων παρά της Κόνιτσας που τους φιλοξενεί. Έτσι, το βλέπω.» (Μ.Β.,37)

Ωστόσο, υπήρχαν και αφηγήσεις όπου φαινόταν ότι χιζόταν μία γενικευμένη αντίληψη ότι οι «πρόσφυγες δε δουλεύουν κι έχουν λεφτά», βασιζόμενες στο μηνιαίο χρηματικό ποσό που παρείχε η Ύπατη Αρμοστεία για να μπορούν να εφοδιάζονται και να καλύπτουν τις βασικές τους ανάγκες. Αυτό ερμηνευόταν ως ιδιαίτερα απογοητευτικό εν μέσω οικονομικής κρίσης, όπου «πολλοί Έλληνες είναι άνεργοι και κανείς δε τους παρέχει λεφτά χωρίς να δουλεύουν» δημιουργώντας αφηγήσεις όπου ευθύνες εναποδίδονταν αυθαίρετα στους ίδιους τους «πρόσφυγες».

«Ο κόσμος, ξέρεις, βλέπει το Σύριο και αυτός είναι. Αν τον βλέπει να έχει, και ο κόσμος να μην έχει, δεν βλέπουν ποιον έφερε και τον μεν και το δε σ' αυτή την κατάσταση. Ποιόν βλέπει ; Τον Σύριο. Αυτός φταίει.» (Δ.Ζ.,50) Και

«Δηλαδή, μη σου πω ότι εμείς οι Κονιτσιώτες δυσκολευόμαστε περισσότερο στο θέμα το οικονομικό να ψωνίσουμε όπως ψώνιζαν αυτοί». (Ε.Χ.49)

Από τη γενική ανάλυση των αφηγήσεων και του υπόλοιπου εθνογραφικού υλικού προκύπτει πως αυτές οι αντιλήψεις στην κοινότητα επικρατούσαν και ενίσχυαν ένα ρατσιστικό περιβάλλον για τους «πρόσφυγες». Αυτό που έχει μεγάλο ενδιαφέρον, είναι ότι μέσω του υλικού, φάνηκε ότι υπήρχαν διαφορούμενες αντιλήψεις ως προς το τι σημαίνει «βοηθώ στην οικονομία του τόπου» και το τι σημαίνει «προσφέρω και αγοράζω». Ενώ, η πλειονότητα των πληροφορητών-τριών που έχουν τα μαγαζιά τους στο κέντρο της Κόνιτσας, υποστήριξε ότι οι «πρόσφυγες δεν έχουν προσφέρει τίποτα και δεν έχουν βοηθήσει την Κόνιτσα», από την άλλη αναδεικνύονταν αφηγήσεις από επαγγελματίες εκτός του κέντρου, στον κάτω μαχαλά, οι οποίοι υποστήριζαν ότι «τα μαγαζιά που είναι εκεί στο κέντρο, βοηθήθηκαν πάρα πολύ». Το παρακάτω απόσπασμα είναι από μία επαγγελματία, η οποία διαθέτει μίνι μάρκετ στην «κάτω Κόνιτσα»:

«Κοίταξε, επειδή αυτοί μένουν πάνω στο κέντρο, τα μαγαζιά που είναι εκεί στο κέντρο, βοηθήθηκαν πάρα πολύ. Γιατί, από ό,τι ξέρω, από ό,τι έχω ακούσει ότι τους δίνουν κάποια λεφτά, ένα χρηματικό ποσό. Και παν' και ψωνίζουνε. Ό,τι

θέλουνε. Τα σούπερ μάρκετ, οι καφετέριες, ό,τι έχουμε ας πούμε στην Κόνιτσα βοηθήθηκαν πάρα πολύ. Γιατί, έχω ακούσει ότι πήγαιναν και ψώνιζαν και κινητά και τρόφιμα. Τους έβλεπες πάντα με τσάντες γεμάτες». (Ε.Χ.,49)

4.2. Ευκαιρίες στην Αγορά Εργασίας

Όπως αναδεικνύεται από τις αφηγήσεις των πληροφορητών-τριών, η είσοδος των «φιλοξενούμενων» στην αγορά εργασίας της Κόνιτσας δεν είχε προβλεφθεί αλλά, και ούτε είχαν γίνει προσπάθειες από την πλευρά του Δήμου να προσφέρει τη δυνατότητα για εργασία. Αυτό που τονίζεται ιδίως ως πρωταρχικός λόγος, εκτός από την οικονομική κρίση και τη μη εύρεση εργασίας ακόμη και για τους Έλληνες, ήταν η προσωρινή και μη μόνιμη εγκατάσταση τους στην Κόνιτσα. Σύμφωνα με τους πληροφορητές-τριες, φαίνεται ότι αυτή η προσωρινή «φιλοξενία» και παρουσία των «προσφύγων» στην Κόνιτσα, ακόμη κι αν είχαν περάσει δύο ολόκληρα χρόνια, αναγόταν σε βασικό κριτήριο εργασιακών ευκαιριών γι' αυτούς. Στην ερώτηση που τους τέθηκε, για το αν ο Δήμος έχει κάνει κινήσεις για να τους «εντάξει» εργασιακά, μία από τις απαντήσεις που διατυπώθηκαν, εστίασε όχι μόνο στη τοπική «ευθύνη» του Δήμου, αλλά, ευρέως στην κυβερνητική εθνική πολιτική και αρθρώθηκε με τον εξής τρόπο:

«Όχι. Όχι. Τίποτα. Δε ξέρω, δηλαδή, αν έχουν σκοπό να μείνουν μόνιμα, πιστεύω ότι κάτι θα γίνει. Δε ξέρω και η κυβέρνηση τι σκοπό έχει. Αν δηλαδή, φύγουνε, τότε τι να κάνει και ο Δήμος; Αν έχουν σκοπό να μείνουνε, να μείνουνε εδώ για πάντα, τότε πιστεύω ότι και ο Δήμος κάτι θα κάνει». (E.X.,47)

Ένας ακόμη πληροφορητής εστίασε την αφήγησή του στην «καταλληλότητα του τόπου» για να μείνουν και να βρουν εργασία, αποδίδοντάς την κυρίως στο ότι η οικονομική κρίση έχει οδηγήσει πάλι σε μεταναστευτικούς δρόμους, ακόμη και τους ανθρώπους που είχαν έρθει από την Αλβανία και είχαν εγκατασταθεί στην Κόνιτσα. Χαρακτηριστικά, δηλώνει:

«Οι πρόσφυγες μπορεί να έρχονται φουρνιές φουρνιές, αλλά, δεν έχω σκεφτεί ότι κάποιοι απ' αυτούς μπορεί να μείνουνε εδώ. Δεν ξέρω αν είναι και ο τόπος, κατάλληλος, για να βρούνε και εργασία. Γιατί, αυξήθηκε, πες ο πληθυσμός με αρκετούς Αλβανούς που 'χαν έρθει, δηλαδή, εδώ στην περιοχή ή γύρω, είχαν έρθει κάπου 800 Αλβανοί, εγκαταστάθηκαν εδώ. Με την κρίση, αυτοί άρχισαν να τα μαζεύουν και να πηγαίνουν πάλι πίσω στην πατρίδα τους. Τώρα, να 'ρθουν κι άλλοι εδώ πέρα, να κάνουν τι; Υπάρχει και ζήτημα εργασίας, δηλαδή. Προσφορά εργασίας. Δεν υπάρχει. Απλά, σα

δομή που φιλοξενεί πρόσφυγες, ναι, θα το έβλεπα, αλλά, να μείνουνε, δε θα τα καταφέρουνε»(B.K.,62)

Το ζήτημα της διαφορετικής γλώσσας, της προσωρινότητας, της μη εργασίας των Ελλήνων προβάλλονται ως τα κύρια για την προτίμηση και πρόσληψή τους, από μία πληροφορήτρια, η οποία διαθέτει ζαχαροπλαστείο στην Κόνιτσα. Η συγκεκριμένη αναφέρει ότι εργασιακά θα προσλάμβανε ανθρώπους από τον τόπο, δηλαδή, Έλληνες και όχι «μετανάστες» χωρίς να αναφέρεται μόνο στους τωρινούς, αλλά, και σ' αυτούς που 'χαν έρθει από την Αλβανία. Αυτό θεωρεί ότι θα έπρεπε να κάνει και ο Δήμος. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, εξηγείται και αναφέρει ότι η γνώμη της αυτή στηρίζεται κυρίως στις άμεσες ανάγκες του μαγαζιού της, όπου ο-η υπάλληλος χρειάζεται γρήγορα να καταλαβαίνει το τι του ζητά χωρίς καθυστερήσεις και περαιτέρω εξηγήσεις. Δηλώνει, τα εξής:

«[...] Πρώτα, πρώτα υπάρχουνε άνεργοι Έλληνες, πολλοί. Αν θα υπήρχανε δουλειές, πιστεύω ότι θα προσπαθούσαμε κι εμείς να απορροφήσουμε πρώτα τους Έλληνες. Πρώτον, όχι για κανένα άλλο λόγο, γιατί, μπορώ να συνεννοηθώ πιο εύκολα. Στο κομμάτι της γλώσσας. Ας το πάμε στη δική μου δουλειά, πάνω στη ζαχαροπλαστική. Θα ζητήσω το κορν φλάουρ, σου λέω ένα δύσκολο και ο Έλληνας, θα μου καταλάβει τι είναι. Μέχρι να δώσω να καταλάβει στο μετανάστη, θα 'χω πάει να το πάρω μόνη μου. Οπότε, δε μπορώ να προσλάβω μετανάστη. Και δε σου λέω μόνο με τους νέους μετανάστες. Σου λέω και με τους παλιούς που 'ταν από την Αλβανία. Αν δεν ξέρουν τη γλώσσα μας, όχι δε θα τους πάρεις. Όχι, ρατσιστικά. Δε μπορώ να συνεννοηθώ. Μου 'ναι δύσκολο να κάτσω να εξηγήσω. [...] Και πιστεύω ότι επειδή υπάρχει πολλή ανεργία, εγώ προσωπικά πρώτα θα έπαιρνα παιδί του τόπου μου ή των χωριών μου και μετά θα πήγαινα σε άλλο... αν το παιδί από τον τόπο μου δεν ενδιαφερόταν, γενικά, δεν ενδιαφερότανε, ναι, αφού χρειάζομαι προσωπικό θα πάω εκεί και θα ζοριστώ και εγώ, θα ζοριστεί και αυτό το άτομο να μάθει το επάγγελμα. Αλλά, όχι μέχρι τώρα όσο μπορώ, βοηθάω ντόπια παιδιά που είναι άνεργα. Και πιστεύω ότι και η κοινότητα το ίδιο πρέπει... όχι πρέπει. Κάνει». (M.B.,37)

Ακόμη, από την πλευρά των Δημοτικών Αρχών και συγκεκριμένα, από άτομα του γραφείου του Δημάρχου, δεν είχε κατατεθεί ούτε σαν πρόταση στο Δημοτικό Συμβούλιο για απασχόληση και εργασία των «προσφύγων» στην Κόνιτσα, ένας εκ των οποίων, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι: «Για να υπήρχε η προοπτική της

αφομοίωσης, θα έπρεπε να εργαστούν, αλλά, νομίζω ότι και οι αγροκτηνοτροφικές εργασίες δεν είναι στο DNA τους».

4.3. «Ένταξη» των «προσφύγων» και των «αιτούντων άσυλο» στην Κόνιτσα ;

Η μετανάστευση και η προσφυγιά χαρακτηρίζουν ως διαδικασίες ροής και κινητικότητας πληθυσμών την περιοχή της Κόνιτσας από το 1924, τη δεκαετία του 90' και έκτοτε, οι οποίες, ενώ από τη μία φαίνεται να «τόνισαν τις διαφορές ανάμεσα στο «εμείς» και το «αυτοί» (Hobsbawm:1990:91), από την άλλη, διαμόρφωσαν τη συλλογική μνήμη του τόπου με τέτοιον τρόπο όπου ο κάθε νέος «Άλλος» καθίσταται ο πλέον «ξένος», αξιολογώντας τις παρελθοντικές εμπειρίες ως διαφορετικές και πιο «διαχειρίσιμες» για μια σειρά από λόγους. Είναι γνωστό ότι η ίδια η ιστορικότητα του συγκεκριμένου τόπου έχει συγκροτηθεί από μία διαρκή κινητικότητα πληθυσμών και διαδράσεων στο χώρο και το χρόνο. Στη συλλογική μνήμη, ο καθείς «Άλλος» επανοηματοδοτείται όταν έρχεται κάποιος νέος «Άλλος», όπως είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο «Σύριος» «πρόσφυγας» και «αιτών άσυλο» όπου οι διαδράσεις μεταξύ του «εμείς» και του «αυτοί», συγκροτούνται με βάση έναν καινούργιο ερχομό.

Στις αφηγήσεις των πληροφορητών – τριών, ο «Σύριος» «πρόσφυγας» και «αιτών άσυλο» δεν είναι όπως ο «Αλβανός» «μετανάστης» ούτε όπως ο «Μικρασιάτης» «πρόσφυγας». Ενώ, δηλώνουν ότι με τους δύο τελευταίους υπήρχαν ομοιότητες τόσο σε επίπεδο γλώσσας, θρησκείας και εγγύτητας στο γεωγραφικό χώρο, με το νέο, φαίνεται να μην έχουν βρει, να μην υπάρχουν, σύμφωνα με τις δηλώσεις τους, με αποτέλεσμα η παρουσία τους στην Κόνιτσα να μη διαπραγματεύεται αλληλεπιδράσεις και σχέσεις μεταξύ τους, αλλά, και κάποιου είδους εμπλοκή στην κατανόηση της λειτουργίας αυτού του νέου «Άλλου» στις ζωές τους. Η χρήση του όρου «*ώσμωση*» και «*αφομοίωση*» αντί «*ενσωμάτωσης*» ή ακόμη και κυρίως «*ένταξης*», υποδηλώνει σχολές σκέψης και δυστοκίες ως προς την πολιτική ισοπολιτεία και ισονομία στη συγκρότηση ενός κοινωνικού «ενταξιακού» πλαισίου μεταξύ των μεν και των δε όχι, όμως,

αναφορικά με το παρόν, αλλά, ενδεχομένως και με το παρελθόν.

Για την Κόνιτσα, ή μάλλον για τον κυρίαρχο λόγο που ακούγεται και τις τοπικές αρχές, η τοπική κοινότητα κράτησε «ουδέτερη στάση» διότι, η Κόνιτσα είναι μια «κλειστή ακριτική περιοχή» που συνορεύει με την Αλβανία. «Μακριά και δομή που φιλοξενεί πρόσφυγες, ναι, θα το έβλεπα, αλλά, να μείνουνε, δε θα τα καταφέρουνε»(B.K.,62)

Το ζήτημα της διαφορετικής γλώσσας, της προσωρινότητας, της μη εργασίας των Ελλήνων προβάλλονται ως τα κύρια για την προτίμηση και πρόσληψή τους, από μία πληροφορήτρια, η οποία διαθέτει ζαχαροπλαστείο στην Κόνιτσα. Η συγκεκριμένη αναφέρει ότι εργασιακά θα προσλάμβανε ανθρώπους από τον τόπο, δηλαδή, Έλληνες και όχι «μετανάστες» χωρίς να αναφέρεται μόνο στους τωρινούς, αλλά, και σ' αυτούς που 'χαν έρθει από την Αλβανία. Αυτό θεωρεί ότι θα έπρεπε να κάνει και ο Δήμος. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, εξηγείται και αναφέρει ότι η γνώμη της αυτή στηρίζεται κυρίως στις άμεσες ανάγκες του μαγαζιού της, όπου ο-η υπάλληλος χρειάζεται γρήγορα να καταλαβαίνει το τι του ζητά χωρίς καθυστερήσεις και περαιτέρω εξηγήσεις. Δηλώνει, τα εξής:

«[...] Πρώτα, πρώτα υπάρχουνε άνεργοι Έλληνες, πολλοί. Αν θα υπήρχανε δουλειές, πιστεύω ότι θα προσπαθούσαμε κι εμείς να απορροφήσουμε πρώτα τους Έλληνες. Πρώτον, όχι για κανένα άλλο λόγο, γιατί, μπορώ να συνεννοηθώ πιο εύκολα. Στο κομμάτι της γλώσσας. Ας το πάμε στη δική μου δουλειά, πάνω στη ζαχαροπλαστική. Θα ζητήσω το κορν φλάουρ, σου λέω ένα δύσκολο και ο Έλληνας, θα μου καταλάβει τι είναι. Μέχρι να δώσω να καταλάβει στο μετανάστη, θα 'χω πάει να το πάρω μόνη μου. Οπότε, δε μπορώ να προσλάβω μετανάστη. Και δε σου λέω μόνο με τους νέους μετανάστες. Σου λέω και με τους παλιούς που 'ταν από την Αλβανία. Αν δεν ξέρουν τη γλώσσα μας, όχι δε θα τους πάρεις. Όχι, ρατσιστικά. Δε μπορώ να συνεννοηθώ. Μου 'ναι δύσκολο να κάτσω να εξηγήσω. [...] Και πιστεύω ότι επειδή υπάρχει πολλή ανεργία, εγώ προσωπικά πρώτα θα έπαιρνα παιδί του τόπου μου ή των χωριών μου και μετά θα πήγαινα σε άλλο... αν το παιδί από τον τόπο μου δεν ενδιαφερόταν, γενικά, δεν ενδιαφερότανε, ναι, αφού χρειάζομαι προσωπικό θα πάω εκεί και θα ζοριστώ και εγώ, θα ζοριστεί και αυτό το άτομο να μάθει το επάγγελμα. Αλλά, όχι μέχρι τώρα όσο μπορώ, βοηθάω ντόπια παιδιά που είναι άνεργα. Και πιστεύω ότι και η κοινότητα το ίδιο πρέπει... όχι πρέπει. Κάνει». (M.B.,37)

Ακόμη, από την πλευρά των Δημοτικών Αρχών και συγκεκριμένα, από άτομα του γραφείου του Δημάρχου, δεν είχε κατατεθεί ούτε σαν πρόταση στο Δημοτικό Συμβούλιο για απασχόληση και εργασία των «προσφύγων» στην Κόνιτσα, ένας εκ των οποίων, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι: *«Για να υπήρχε η προοπτική της αφομοίωσης, θα έπρεπε να εργαστούν, αλλά, νομίζω ότι και οι αγροκτηνοτροφικές εργασίες δεν είναι στο DNA τους»*. *«Μακριά κι αγαπημένοι»*, *«εμείς εδώ και εσείς εκεί»*, *«να σας βοηθήσουμε, αλλά, μέχρι εκεί»*, *«δε θέλει η τοπική κοινότητα πολλά πάρε δώσε»*, είναι μερικές από τις δηλώσεις που διατυπώθηκαν.

Το γεγονός του ότι μερικοί-ές από τους πληροφορητές-τριες δεν είχαν επισκεφτεί ποτέ τη δομή «φιλοξενίας» και δεν είχαν μπει *«ούτε από περιέργεια»* δείχνει ότι ακόμη και αν η δομή βρίσκεται στο κέντρο της Κόνιτσας, καθρεφτίζει και «φιλοξενεί» την ετερότητα που από ότι φαίνεται δεν είναι εύκολο να γίνει αποδεκτή. Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω δήλωση – απάντηση μίας πληροφορήτριας, στην ερώτηση που της τέθηκε, το αν είχε πάει ποτέ μέσα στη δομή:

«Όχι. Ποτέ. Όσα χρόνια και να 'τανε το τέτοιο, δε μου κίνησε και ποτέ την περιέργεια να σας πω την αλήθεια, να πάω. Όχι, δεν έχω πάει ούτε απέξω. Αυτό που βλέπω μόνο απέξω». (M.B.,37)

Σε μία άλλη αφήγηση, προβάλλεται το παρελθόν με τους Αλβανούς «μετανάστες» ως *«πιο εύκολο για διαχείριση»* από τη στιγμή, που υπήρξαν αρκετές επιγαμίες με Ελληνίδες. Ακόμη, το γεγονός του ότι η Αλβανία είναι δίπλα από την Κόνιτσα, προβάλλεται στις αφηγήσεις τους ως κάτι το «θετικό», δηλώνοντας ότι αυτό το *«κοντά μας»*, που εκτός από τη γεωγραφική εγγύτητα, αναφέρεται και στα κοινά πολιτισμικά στοιχεία, έχει μεγάλη σημασία για τους ίδιους.

Από την πλευρά της πλειονότητας των πληροφορητών-τριών, οι «πρόσφυγες» *«δε χρειάζεται να κάνουν τίποτα εδώ, γιατί, οι ίδιοι θέλουν να φύγουν»*. Από τη μία κατανοούσαν ότι βρίσκονται σε πολύ δύσκολη κατάσταση, καθώς, όπως ανέφεραν, προέρχονται από πόλεμο και οι οικογένειές τους έχουν χωριστεί, από την άλλη, όμως, έδιναν έμφαση σε διαφορές στη γλώσσα, στη θρησκεία και γενικώς, σε πολιτισμικά

χαρακτηριστικά, προβάλλοντάς τα ως καθοριστικά στη μη σύναψη συναισθηματικών δεσμών και κοινωνικών σχέσεων. Ακόμη, η ρητή απάντηση ενός πληροφορητή, «δεν είχα ποτέ σχέσεις», γιατί, οι άνθρωποι αυτοί δε θα μείνουν στην Κόνιτσα, δείχνει ότι δεν υπήρχε καθημερινή επαφή ή έστω κάποιου άλλου είδους επαφή που θα άμβλυνε αποστάσεις. Στο σύνολό τους, οι πληροφορητές – τρεις αποδίδουν «ουδέτερο» και «τυπικό» χαρακτήρα στην παρουσία των «προσφύγων» και «αιτούντων άσυλο» στην Κόνιτσα, ακόμη, και αν η πλειονότητά τους αποτελούταν από απογόνους Μικρασιατών προσφύγων αλλά, και από ανθρώπους είχαν έρθει από άλλες περιοχές και εγκαταστάθηκαν στην Κόνιτσα. Η προοπτική της «ένταξης», δε τίθεται και νοηματοδοτείται ως «μη χρήσιμη», από τη στιγμή που η τοπική κοινότητα δέχτηκε να τους «φιλοξενήσει» με κριτήριο το ότι δεν ήρθαν να μείνουν μόνιμα, αλλά, για λίγο χρονικό διάστημα, ακόμη και δύο ολόκληρα χρόνια, όπως κι έγινε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Τελικά, ως θεσμικό μόρφωμα κοινωνικής πρόνοιας, το Κέντρο «Φιλοξενίας» Κόνιτσας αποτέλεσε ένα πεδίο παραγωγής και συγκρότησης κοινωνικών κόσμων, περιθωριοποιημένων και στιγματισμένων, ακόμη και αν εντοπίζεται στο κέντρο της συγκεκριμένης κομόπολης. Η εμπειρική διερεύνησή του και η ανάλυση των ιστορικών όρων παραγωγής του αλλά, και οι αφηγήσεις των υπαλλήλων και των κατοίκων συνεισέφεραν πιθανότατα στην κατανόηση όψεων της καθημερινής ζωής του παρόντος και του παρελθόντος και στους παράγοντες που συνέβαλαν στη μη συγκρότηση ενταξιακών σχέσεων με τους πρόσφυγες. Η παρουσία των «προσφύγων» στην Κόνιτσα εκλαμβάνεται πολιτισμικά και κοινωνικά ως «πρόβλημα» κι αυτό φαίνεται από το γεγονός του ότι τόσο οι υπάλληλοι της δομής όσο και οι κάτοικοι που συμμετείχαν σ' αυτή την έρευνα, επικεντρώνονταν στις διαφορές παρά στις ομοιότητες μεταξύ τους, αρθρώνοντας έναν ρατσιστικό λόγο που κατά τη γνώμη μου επισκεπαζόταν από δηλώσεις που δε φανέρωναν τον πραγματικό βαθμό και τις διαστάσεις σου.

Ακόμη, κι αν μέσω των αφηγήσεων ζωής των πληροφορητών-τριών και των βιωμένων εμπειριών τους με αλλόγλωσσους και αλλόθρησκους πληθυσμούς στο χώρο και το χρόνο φαίνεται να έχουν βιώσει ιστορικά διάφορα «προσφυγικά-μεταναστευτικά» φαινόμενα στην περιοχή, αναδεικνύονται αντιλήψεις που δε συνάδουν με τους διακηρυκτικούς χαρακτηρισμούς της Κόνιτσας και της δομής της, ως «αλληλέγγυας» και «ανθρώπινης». Φυσικά, κι αυτό εξηγείται αν πλαισιωθεί με το ιστορικό πλαίσιο συγκρότησής τους και ερμηνευθούν όλα εκείνα τα πολιτικά ζητήματα του τοπικού παρελθόντος που φαίνεται να παραμένουν αδιαχείριστα.

Στο σημαντικότερο που καταλήγει αυτή η μελέτη είναι ότι η παρουσία των «νεόφερτων» «προσφύγων» από το Μάρτιο του 2016 και των «αιτούντων άσυλο» από τον Οκτώβριο του 2017 στην Κόνιτσα και η «φιλοξενία» τους στη συγκεκριμένη δομή, μπορεί να χαρακτηριστεί ως αντιφατική και εύθραυστη, καθώς, σύμφωνα με τις αφηγήσεις τόσο των υπαλλήλων που εργάζονταν γι' αυτούς όσο και των κατοίκων φαίνεται να μην έχουν χτιστεί ισότιμες σχέσεις αλλά, και ούτε έχουν προταθεί παρεμβάσεις «ένταξης» τους στην τοπική κοινωνία και οικονομία. Οι αντιφάσεις που υποδηλώνονται μέσω των λόγων τους φανερώνουν τις συγχύσεις τους και τα

προσωπικά τους βιώματα, τα οποία έρχονται σε πλήρη αντίθεση με την καθημερινή τους δράση είτε αυτή είναι επαγγελματική είτε όχι. Αυτό που χρειάζεται να τονιστεί είναι ότι από το εθνογραφικό υλικό φαίνονται ειδοποιές διαφορές στους τρόπους που έχει βιωθεί η παρουσία και η «φιλοξενία» των «νέων» «Άλλων» και δομούνται ιστορικά πλαίσια οργάνωσης της καθημερινότητας ανάλογα με το φύλο, τα εργασιακά καθήκοντα και τους ρόλους, τα προσωπικά βιώματα, τη γεωγραφική προέλευση, το πολιτισμικό κεφάλαιο και κυρίως, τη σημαντικότητα που αποδίδεται στο χτίσιμο ή όχι, δικτύων κοινωνικών σχέσεων.

Οι πληροφορητές-τριες – υπάλληλοι της δομής δείχνουν να μη θεωρούν σημαντική μια πιο ουσιαστική αλληλεπίδραση και άμεση διάδραση μαζί τους με αποτέλεσμα να αποτιμούν τις προσωπικές τους ιστορίες και την εργασία τους γι' αυτούς μόνο με όρους επαγγελματικούς. Χωρίς να εμφανίζουν κάποιου είδους προθυμία να αρθρώσουν ένα λόγο που θα ταραξεί σχήματα σχέσεων και θα δομήσει νέα πλαίσια συνάφειας και εγγύτητας, φαίνεται ότι οι συμπεριφορές τους απέναντι στους «πρόσφυγες» σχετίζονται μόνο με τα εργασιακά καθήκοντά τους.

Θεωρώ ότι μέσω του υλικού που αντλήθηκε, φαίνεται ότι η προοπτική της «ένταξης» των προσφύγων δεν αποτελούσε μέρος της τοπικής πολιτικής και αυτό συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό και στους τρόπους που η τοπική κοινότητα προσλάμβανε την παρουσία τους στην Κόνιτσα.

Η νόθα επιτρεπτικότητα του Κέντρου «Φιλοξενίας» όπου κινούνται και κινούμουν, δεν μου επέτρεψε να μπορέσω να το ερευνήσω περισσότερο και να εκφράσω σ' αυτά τα συμπεράσματα με κάποιου είδους βεβαιότητα τις «πραγματικές» διαστάσεις συγκρότησης των σχέσεών τους με τους ανθρώπους που εργάζονταν γι' αυτούς. Κλείνω αυτή την εργασία, θεωρώντας ότι δεν έχω μία διαυγή εικόνα και για τους κατοίκους της Κόνιτσας και των ορίων που συγκρότησαν τις αντιλήψεις τους και καθόρισαν τις αφηγήσεις τους για το θέμα που διερευνούσα. Βεβαίως, με βάση το υλικό που μου προσέφεραν και που επέλεξαν να «δημοσιοποιήσουν» με όλες τις ψυχικές αμφιταλαντεύσεις τους, είμαι σε θέση να πω ότι πρόκειται για αφηγήσεις, οι οποίες αντιστοιχούν σε παρελθοντικά βιώματα και εμπειρίες που έχουν και που τις ανασυγκροτούν ανάλογα με το εκάστοτε κοινωνικο- πολιτικό γίνεσθαι, με συγκεκριμένους όρους και όρια.

Σαφώς, χρειάζεται να επισημάνω ότι οι άνθρωποι, ιδίως, οι κάτοικοι που

συμμετείχαν σ' αυτή την έρευνα δεν μπορούν να εκφράζουν τη συνολική συμπεριφορά της κοινότητας απέναντι στους «πρόσφυγες» και «αιτούντες άσυλο», με αποτέλεσμα τα ερευνητικά δεδομένα που προέκυψαν από τη μία να θεωρούνται επισφαλής και από την άλλη να χτίζουν μία εικόνα, που είναι λάθος να αναγάγεται σε συλλογικές γενικεύσεις.

Κλείνοντας αυτή τη μελέτη, ανοίγοντάς την ταυτόχρονα πάλι, ειλικρινά, δεν ξέρω αν μπορώ να πω με βεβαιότητα το ότι κατάφερα να πραγματοποιήσω τους στόχους που είχα θέσει εξ αρχής και αν επιβεβαιώθηκαν οι υποθέσεις εργασίας. Στο σημείο αυτό που όρισα ως τέλος της παρούσας μελέτης, εδώ που βάζω προσωρινά τη τελεία, αισθάνομαι ότι τα αποσιωπητικά θα ταίριαζαν καλύτερα, μου δίνεται η ευκαιρία να προτείνω ως επέκταση της συγκεκριμένης έρευνας, την παρουσία των «φωνών» και των ίδιων των «προσφύγων» και των «αιτούντων άσυλο» για να δούμε το πως οι ίδιοι τοποθετούνται και ερμηνεύουν τις ζωές τους στο συγκεκριμένο ή σε ένα τέτοιο χωρικό και χρονικό πλαίσιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Agelopoulos, Georgios. 2015. TO WHOM ARE THE GREEKS BEARING GIFTS? ASPECTS OF THE REFUGEE CRISIS IN GREECE, *Irish Journal of Anthropology*, Vol. 18(2) Autumn/Winter.

Ανακτήθηκε στις 05.07.2017 από:

https://www.academia.edu/23871262/TO_WHOM_ARE_THE_GREEKS_BEARING_GIFTS_ASPECTS_OF_THE_REFUGEE_CRISIS_IN_GREECE

Appadurai, Arjun. 1991. "Global ethnoscaples. Notes and queries for a transnational anthropology" στο R.G. Fox (ed.) *Recapturing Anthropology*, Santa Fe and New Mexico: School of American Research Press, p.p.191-210.

Bertaux, Daniel. 1981. *Biography and Society: The Life History Approach in the Social Sciences*. Sage, Thousand Oaks.

Blumer, Herbert. 1976. *Critiques of Research in the Social Sciences. An appraisal of Thomas and Znaniecki's the Polish Peasant in Europe and America*. Transaction Inc. New Brunswick, New Jersey.

Bourdieu, Pierre. 2000. *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre. 1990. *In other words: Essays towards a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Clifford, James. 1986. "Introduction: Partial Truths". Στο James Clifford και George Marcus (επιμ.). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, p.p.1-26.

Derrida, Jacques. 1997. *Adieu to Emmanuel Levinas*. Stanford: Stanford University Press.

Foucault, Michel. 1986. "Of other spaces", *Diacritics*, 16(1), p.p. 22-27.

Foucault, Michel. 1980. "Questions on Geography". Στο Charles Gordon (ed), *Power/Knowledge, Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, by Michel Foucault, New York: Pantheon Books, p.p. 63-77.

Glucksmann, Miriam. 1974. *Structuralist Analysis in Contemporary Social Thought*, London: Routledge.

Goffman, Erving. 1994. *Medicine, Rationality and Experience: An Anthropological Perspective*, Cambridge: Cambridge: University Press.

Gupta, Akhil, Ferguson, James. 1997. "Discipline and Practice: "The Field" as Site, Method, and Location in Anthropology". Στο Gupta, Akhil and Ferguson, James. (επιμ.) *"Anthropological locations. Boundaries and Grounds of a field science"*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, p.p. 1-46.

Hanks, Patrick (επιμ.), 1996. *The Oxford English Reference Dictionary*, Oxford: Oxford University Press.

Harrell-Bond, Barbara, Voutira Eftihia and Leopold Mark. 1992. Counting the Refugees: Gifts, Givers, Patrons and Clients, *Journal of Refugee Studies*, Vol. 5. No. ¾, p.p. 205-225.

Ανακτήθηκε στις 10.05.2017 από

<https://academic.oup.com/jrs/article/5/3-4/205/1522988>

Harrell-Bond, Barbara, Voutira Eftihia. 1992. Anthropology and the study of refugees, *Anthropology Today*, Vol. 8, No 4, *Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, p.p. 6-10.

Ανακτήθηκε στις 10.05.2017 από

http://eclass.uth.gr/eclass/modules/document/file.php/SEAD391/%CE%9C%CE%91%CE%98%CE%97%CE%9C%CE%91%204/Harrell-Bond-Voutira_1992_Anthropology_and_the_Study_of_Refugees.pdf

Hatch, Elvin. 1992. *Respectable Lives: Social Standing in Rural New Zealand*, Berkley: University of California Press.

Herzfeld, Michael. 2009. «Rhythm, Tempo, and Historical Time: Experiencing Temporality in the Neoliberal Age». Στο “*Public Archaeology: Archaeological Ethnographies*”. Vol. 8. No.2-3.

Hobsbawm, Eric, J., 1990. *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge: University Press.

Horowitz, Donald, Noiriel, Gerard, 1991. *Immigrants in Two democracies: French and American Experience*, London-New York: Routledge.

Kingsley, Patrick. 2018. ““Better to Drown”: A Greek Refugee Camp’s Epidemic of Misery”, *The New York Times*.

Ανακτήθηκε στις 10.03.2019 από:

<https://www.nytimes.com/2018/10/02/world/europe/greece-lesbos-moria-refugees.html>

Kirtsoglou, Elisabeth, Tsimouris, Giorgos. 2016. “*Il était un petit navire*”: the refugee crisis, neo-orientalism, and the production of radical alterity, *Journal of Modern Greek studies*, Occasional Paper 9. p.p. 1-14.

Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.

Maqusi, Samar. 2017. “Space of Refuge”: Negotiating Space with Refugees Inside the Palestinian Camp, *Humanities*, 6, 60; doi:10.3390/h6030060.

Ανακτήθηκε στις 10.04.2018 από: www.mdpi.com/journal/humanities.

Mussino, Eleonora., Strozza, Salvatore., Terzera, Laura. (2014). Dimensions and Determinants of Immigrant Integration. The Role of Origin and Settlement.

Ανακτήθηκε στις 21/8/2019 από:

<http://paa2014.princeton.edu/papers/141733>

Nitsiakos, Vassilis, Drinis Yiannis. 2014. “Border Narratives. Testimonies of Albanian immigrants in Greece”. Στο Vassilis Nitsiakos et al (eds.), “*Balkan Borders Crossings*”. Third Annual of the Konitsa Summer School, Berlin: LIT. p.p. 51-63.

Nitsiakos, Vassilis. 2012. “Transborder mobility, ethnic groups and boundaries along the Albanian – Greek frontier since the 1990’s. Στο Petko Hrstov (ed.), “*Migration and identity*”. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. Paradigma. pp.37.

Park, Robert. E., Burgess, Ernest. W., 1921: *Introduction to the Science of Sociology*. Chicago: 1921.

Radcliffe- Brown, Alfred R. 1972. [1949] “On Culturology”. Στο Morris Freilich (επιμ.). *The Meaning of Culture: A Reader in Cultural Anthropology*, Lexington, USA and Toronto: Xerox College Publishing, p.p.123-135.

Schutz, Alfred. 1967. *Studies in Social Theory*. Xageu: Martinus Nijhoff.

Stathern, Marilyn, J.D.Y, Peel, Christina Toren και Jonathan Spencer. 1990. *The Concept of Society is Theoretically Obsolete*. Manchester: University of Manchester.

Wacquant, Loic. 2002. “The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implications” στο *Of States and Cities: The Partioning of Urban Space*, Marcuse P. και Van Kempen R. (επιμ.), Oxford: University Press.

Vaughan, Diane. 1986. *Uncoupling: Turning Points in Intimate Relationships*, Oxford and New York: University Press.

Yeğenoğlu, Meyda. 2011. “Hospitality, Rights and Migrancy” στο *Routledge International Handbook of Contemporary Social and Political Theory*, Delanty G. και Turner S. P. (επιμ.) London and New York: Routledge, p.p.450-459.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Άρεντ, Χάννα. 2017. *Οι απαρχές του ολοκληρωτισμού*. Θεσσαλονίκη: Νησίδες.
- Βαΐου, Ντίνα, Καλαντίδης, Άρης. 2009. «Πόλεις των «άλλων». Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου», στο Μάνο Σπυριδάκη (επιμ.) *Μετασχηματισμοί του χώρου. Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*, Αθήνα: Νήσος, (σ.23-47)
- Βαρίκα, Ελένη. 2013. *Οι απόβλητοι του κόσμου. Μορφές του Παρία*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Βαρίκα, Ελένη. 2009. *Για μια πολιτική γραμματική του φύλου*. Αθήνα: Πλέθρον.
- Bauman, Zygmunt. 2005. *Σπαταλημένες Ζωές. Οι Απόβλητοι της Νεωτερικότητας*. Αθήνα: Κατάρτι.
- Βεντούρα, Λίνα. 2017. «Μετασχηματισμός της χωρικότητας των κοινωνικών σχέσεων. Από το έθνος-κράτος στην παγκοσμιοποίηση», στο Λίνα Βεντούρα, Δημήτρης Καρύδας, Γεράσιμος Κουζέλης (επιμ.) *Σύνορα/Όρια*, Αθήνα: Νήσος, (σ.19-33).
- Βουτυρά, Ευτυχία. 2014 «Κουλτούρες της «ασφάλειας» και οι ανασφάλειες των προσφύγων», στον Ευθύμιο Παπαταξιάρχη (επιμ.) *Πολιτικές της καθημερινότητας. Σύνορο, σώμα και ιδιότητα του πολίτη στην Ελλάδα*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, (σ.235-259)
- Βουτυρά, Ευτυχία. 2011. «Μετανάστες, πρόσφυγες και ένταξη», στο Δέσποινα Συρρή (επιμ.) *Συμβιώνοντας με τη μετανάστευση*, Θεσσαλονίκη: Ιανός, (σ.22-24)
- Βουτυρά, Ευτυχία. 2010. «Πότε οι μετανάστες γίνονται πρόσφυγες και οι πρόσφυγες μετανάστες. Κριτήρια αποτίμησης δύο αλληλένδετων φαινομένων», στο «*Ξένοι μετανάστες στην Ελλάδα. Πληγή ή Πρόοδος;*» Επιστημονικό Συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού & Γενικής Παιδείας, Σχολή Μωραΐτη, (σ.143-154)
- Buck-Morss, Susan. 2005. *Πέρα από τον τρόπο. Ισλάμ, Κριτική Θεωρία και Αριστερά*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Γεωργίου, Θεόδωρος. «Ευρώπη και προσφυγικό ζήτημα», 17.09.2015, Κατηγορία: Απόψεις.

Ανακτήθηκε στις 19.09.2018 από: <http://www.efsyn.gr/arthro/eyropi-kai-prosfygiko-zitima>

Γκέφου-Μαδιανού, Δήμητρα. 2011. «Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική». Αθήνα: Πατάκης.

Δαλκαβούκης, Βασίλης. 2015. *Γράφοντας ανάμεσα. Εθνογραφικές δοκιμές με αφορμή το Ζαγόρι*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Δαλκαβούκης, Βασίλης, Δρίνης Γιάννης. 2009. Κατανοώντας το παλίμψηστο του τόπου. Ευθείες και πλάγιες συνδηλώσεις σε ένα συνοριακό τοπίο. Στο Μάνο Σπυριδάκη (επιμ.) *Μετασχηματισμοί του χώρου. Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*. Αθήνα: νήσος, (σ.311-340)

Δαλκαβούκης, Βασίλης. 2005. *Η πένα και η γκλίτσα. Εθνοτική και εθνοτοπική ταυτότητα στο Ζαγόρι τον 20ό αιώνα*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Douglas, Mary. 2006. *Καθαρότητα και κίνδυνος. Μία ανάλυση των εννοιών της μιαιρότητας και του ταμπού*. Αθήνα: Πολύτροπον.

Douglas, Mary. 2004. «Καθαρότητα και κίνδυνος. Κοσμική μίανση». στο Δήμητρα Μακρυνιώτη (επιμ.) *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: νήσος, (σ.113-123)

Foucault, Michael. 1991. *Η Μικροφυσική της Εξουσίας*. Αθήνα: Ύψιλον.

Geertz, Clifford. 2003. *Η ερμηνεία των πολιτισμών*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Goffman, Erving. 2001. *Στίγμα. Σημειώσεις για τη διαχείριση της φθαρμένης ταυτότητας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Hendry, Joy. 2011. *Οι κόσμοι που μοιραζόμαστε*. Αθήνα: Κριτική. (σ.406)

Ηλιάδου, Ευγενία. 2012. «Τόποι στο Πουθενά και Ετεροτοπίες: Το παράδειγμα του Κέντρου Κράτησης στην Παγανή Μυτιλήνης», στο Σεβαστή Τρουμπέτα (επιμ.) *Το προσφυγικό & μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*, Αθήνα: Παπαζήση, (σ.315-337)

Ιγγλέση, Χρυσή. 2001. *Ο αναστοχασμός στη φεμινιστική έρευνα. Σκιαγράφηση μιας αμφίθυμης σχέσης*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Κάβουρας, Παύλος. 1993. Το Καρπαθικό γλέντι: Μια εθνογραφική προσέγγιση με ευρύτερη συγκριτική προοπτική, στο: *Διεθνές Συνέδριο της Α' Μεσογειακής συνάντησης Κρήτης* (Ηράκλειο, 25 Αυγούστου – 15 Σεπτεμβρίου 1993), αδημοσίευτο κείμενο.

Καλαντίδης, Άρης. 2011. *Η ταυτότητα του τόπου: Πολλαπλές αφηγήσεις απ' το Prenzlauer Berg στο Βερολίνο*. Διδακτορική Διατριβή. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. ΕΜΠ.

Καυταντζόγλου, Ρωξάνη Λ.. 2011. *Στη σκιά του ιερού βράχου: Τόπος και μνήμη στα Αναφιώτικα*,. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κρητικός, Γιώργος. 2009. «Μεταπολεμική γαλλική και βρετανική μεταναστευτική πολιτική: από την ενσωμάτωση στην ένταξη» στο Μάνο Σπυριδάκη (επιμ.) *Μετασχηματισμοί του χώρου. Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*, Αθήνα: Νήσος, (σ.257-282)

Κυριακίδου – Νέστορος, Άλκη. 1989. «Σημάδια του τόπου ή η λογική του ελληνικού τοπίου». Στο *«Λαογραφικά Μελετήματα τ. Ι»*. Αθήνα: Ελιά, (σ.15-55)

Λεοντίδου, Λίλα. 2011. *Αγεωγράφητος Χώρα*, Αθήνα: Προπομπός.

Μάνος, Ιωάννης. 2010. Εισαγωγή στο: Βασίλης Δαλκαβούκης, Ιωάννης Μάνος, Χριστίνα Βέϊκου (επιμ.) *Ανυποψίαστοι Ανθρωπολόγοι: Καχύποπτοι Φοιτητές. Διδάσκοντας Ανθρωπολογία σ' αυτούς που «δεν τη χρειάζονται»*, Αθήνα: Κριτική, (σ.153-158)

Μανουσέλης, Σπύρος. «Η υγεία των προσφύγων συμφέρει τους πάντες» στην *Ανεξάρτητη Συνεταιριστική Εφημερίδα Efsyn*, Ιανουάριος, 2019.

Ανακτήθηκε στις 15.04.2019 από:

https://www.efsyn.gr/epistimi/epistimonika-nea/181161_i-ygeia-ton-prosfygon-symferei-toys-pantes

Μαντόγλου, Αργυρώ. 2012. *Μνήμες: Ατομικές-κοινωνικές-ιστορικές*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Μερακλής, Μιχάλης. 2011. *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση*, Αθήνα: Ινστιτούτο του βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα.

Μπάδα, Κωνσταντίνα. 2009. «Ιστορίες μετανάστευσης μέσα από παράνομα μονοπάτια. Χώρος και ταυτότητες», στο Μάνο Σπυριδάκη (επιμ.) *Μετασχηματισμοί του χώρου. Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*, Αθήνα: Νήσος. (σ.227-256)

Μπακαλάκη, Αλεξάνδρα. 2006. «Τόποι ενσώματοι, τόποι ενσωματωμένοι, κοινοί τόποι». *Σύγχρονα Θέματα* 93, σ.σ.15-22.

Μπάτλερ, Τζούντιθ, Σπίβακ, Γκαγιάτρι Τσακραβόρτι. 2015. *«Τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο. Γλώσσα, πολιτική και το δικαίωμα του ανήκειν»*. Αθήνα: Τόπος.

Μπέργκερ, Πέτερ. Λ., Λούκμαν, Τόμας. 2003. *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*. Αθήνα: Νήσος.

Νιτσιάκος, Βασίλης, Ποτηρόπουλος, Παρασκευάς (επιμ.). 2018. *Λαογραφία και Ανθρωπολογία. Μια συμβολή στον διάλογο*. Αθήνα: Σιδέρης.

Νιτσιάκος, Βασίλης. 2015. *Πεκλάρι. Μικρή οικονομία μικρής κλίμακας*. Γιάννινα: Ισνάφι.

Νιτσιάκος, Βασίλης (επιμ.). 2014. *Κόνιτσα. Από την Οθωμανική κυριαρχία στο ελληνικό κράτος. Εκατό χρόνια από την απελευθέρωση*. Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας.

Νιτσιάκος, Βασίλης. 2010. *Στο Σύνορο, «Μετανάστευση», σύνορα και ταυτότητες στην αλβανο-ελληνική μεθόριο*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Βασίλης. 2008. *Προσανατολισμοί. Μια κριτική εισαγωγή στη λαογραφία*. Αθήνα: Κριτική.

Νιτσιάκος, Βασίλης. (επιμ.). 2008. *Η Κόνιτσα και τα χωριά της. Πολιτισμού ανατομής*. Γιάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.

Νιτσιάκος, Βασίλης. 2003. *Μαρτυρίες Αλβανών μεταναστών*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Βασίλης. 2003. *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Βασίλης. (επιμ.). 1998. Νομός Ιωαννίνων. Σύγχρονη πολιτισμική γεωγραφία. Γιάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.

Νιτσιάκος, Βασίλης. (επιμ.). 1996. Η επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο. Κόνιτσα: Δήμος Κόνιτσας, Πνευματικό Κέντρο.

Νιτσιάκος, Βασίλης. 1995. *Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας*. Αθήνα: Πλέθρον.

Νιτσιάκος, Βασίλης. 1991. *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Οικονόμου, Ανδρομάχη. «Τόπος, τοπίο, τοπωνύμιο: Θεωρητικά σχόλια με αφορμή εθνογραφικά παραδείγματα». Περιοδικό Εθνολογία. Τόμος 15. 2011/2012, σσ.91-107.

Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος. «Μια μεγάλη ανατροπή: Η Ευρωπαϊκή προσφυγική κρίση» και ο νέος πατριωτισμός της «αλληλεγγύης» στα *Σύγχρονα Θέματα*, Τεύχος 132-133, Ιανουάριος-Ιούνιος 2016., σ.7-28.

Ανακτήθηκε στις 12.03.2018 από:

https://www.researchgate.net/publication/315897541_Mia_megale_anatrope_E_Europai_ke_prosphygike_krise_kai_o_neos_patriotismos_tes_allelengyes_Synchrona_Themata_t_132-133_s_7-28_2016

Ποττάκης, Ανδρέας, (εισαγ.) 2017. Η πρόκληση των μεταναστευτικών ροών και της προστασίας των προσφύγων. Ζητήματα Διοικητικής Διαχείρισης και Δικαιωμάτων, Συνήγορος του Πολίτη. Αθήνα: Ανεξάρτητη Αρχή.

Ρήγας, Γεώργιος. 2017. Βασικά Χαρακτηριστικά του Αραβικού Κόσμου και της Ιστορίας του, Δ' ενότητα, Όψεις του Προσφυγικού Φαινομένου, e-learning, Επιμορφωτικό Πρόγραμμα Ευαισθητοποίησης, Project Press, Provision of Refugee Education and support Scheme, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα,

Ανακτήθηκε στις 10.08.2018 από:

http://www.theatroedu.gr/Portals/38/main/images/stories/files/Yliko_Drast/EAP%204E_NOTHTA.pdf (<https://www.eap.gr/el/anakoinwseis/274-trechouses/5734>)

Ροζάκου, Κατερίνα. 2018. *Από «αγάπη» και «αλληλεγγύη». Εθελοντική εργασία με πρόσφυγες στην Αθήνα του πρώιμου 21^{ου} αιώνα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Σαββάκης, Μάνος. 2012. «Μετανάστες, Πρόσφυγες, Κοινωνικοί Παρίες: Πέρα από το Δίλημμα Κοινωνική Ένταξη ή Ενσωμάτωση». στο Σεβαστή Τρουμπέτα (επιμ.) *Το προσφυγικό & μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*, Αθήνα: Παπαζήση, (σ.73-93)

Simmel, Georg. 2010 «Παρέκβαση για τον Ξένο», στο Ηλίας Γεωργαντάς, Θανάσης Γκιούρας (μτφ., επιμ., εισαγ.) «Χώρος, πόλη και εξουσία στη νεωτερικότητα». Αθήνα: Σαββάλας. (σ.372-395)

Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ελεωνόρα. 1991. *Ανθρωπολογικά για το γυναικείο ζήτημα*. Αθήνα: Πολίτης.

Σπυριδάκης, Μάνος. (επιμ.). 2009. *Μετασχηματισμοί του χώρου: Κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις*. Αθήνα: Νήσος.

Σταυρίδης, Σταύρος. 2010. *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Σταυρίδης, Σταύρος. 2006. *Μνήμη και εμπειρία του χώρου*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Σωτήρης, Παναγιώτης. 2012. «Η κυριαρχία πέραν του στρατοπέδου: Κριτική προσέγγιση της έννοιας του στρατοπέδου στο έργο του Giorgio Agamben και της εφαρμογής της στα Κέντρα Κράτησης Μεταναστών και Προσφύγων», στο Σεβαστή Τρουμπέτα (επιμ.) *Το προσφυγικό & μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*, Αθήνα: Παπαζήση, (σ.217-242)

Thompson, Paul. 2002. *Φωνές από το παρελθόν. Προφορική Ιστορία*. (επιμ. Κωνσταντίνα Μπάδα). Αθήνα: Πλέθρον.

Τρουμπέτα, Σεβαστή. 2012. «Πρόσφυγες και Φιλανθρωπικός Ανθρωπισμός: Ο Προσδιορισμός του Προσφυγικού Υποκειμένου μεταξύ Προστασίας, Καταστολής και Σωματοποίησης», στο Σεβαστή Τρουμπέτα (επιμ.) *Το προσφυγικό & μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*, Αθήνα: Παπαζήση, (σ.185-214)

Τσιμουρής, Γιώργος, Moore, S. Ronald. 2017. «Περί ορατών και αόρατων συνόρων και ορίων. Οριοθετήσεις του έθνους – κράτους από τους «εκτός» εντός των συνόρων του», στο Λίνα Βεντούρα, Δημήτρης Καρύδας, Γεράσιμος Κουζέλης (επιμ.) *Σύνορα/Όρια*, Αθήνα: Νήσος, (σ.49-64)

Τσιμπιρίδου, Φωτεινή. 2017. «Περί της πολιτικής και εργαλειακής χρήσης των συνόρων μεταξύ Ισλάμ και Δύσης, θρησκείας και εκκοσμίκευσης», στο Λίνα Βεντούρα, Δημήτρης Καρύδας, Γεράσιμος Κουζέλης (επιμ.) *Σύνορα/Όρια*, Αθήνα: Νήσος, (σ.117-137).

Τσιμπιρίδου, Φωτεινή. 2009. «Συσχετίζοντας τη μειονοτική με τη μεταναστευτική εμπειρία: ανάμεσα σε κυβερνοτροπίες και τις επιστημονικές κατηγορίες», στο Φωτεινή Τσιμπιρίδου (επιμ.) *«Μειονοτικές και μεταναστευτικές εμπειρίες. Βιώνοντας την «κουλούρα του κράτους»*. Αθήνα: Κριτική.

Τσιμπιρίδου, Φωτεινή. 2006. *«Μουσουλμάνες της Ανατολής». Αναπαραστάσεις, πολιτισμικές σημασίες και πολιτικές*, Αθήνα: Κριτική.

Τσίρος, Νικόλαος. «Η έννοια της κατάστασης εξαίρεσης στο έργο του Giorgio Agamben: Μια κριτική αποτίμηση», στο *Θέσεις* (Αναλύσεις/Κριτική/Ζητήματα της πάλης των τάξεων), τριμηνιαία επιθεώρηση, Τεύχος 137, εκδόσεις Νήσος, Αθήνα, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2016.

Ανακτήθηκε στις 14.03.2018 από:

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1354&Itemid=29

Τσιτσελίκης, Κωνσταντίνος. «Σκέψεις για μια δικαιοκρατική προσέγγιση του προσφυγικού», στο *Θέσεις* (Αναλύσεις/Κριτική/Ζητήματα της πάλης των τάξεων), τριμηνιαία επιθεώρηση, Τεύχος 134, εκδόσεις Νήσος, Αθήνα, Ιανουάριος-Μάρτιος 2016.

Ανακτήθηκε στις 10.09.2018 από:

(http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1325&Itemid=29)

Τσιτσελίκης, Κωνσταντίνος. 2010. «Καθρεφτίζοντας τις πολλαπλές ελληνικές πραγματικότητες. Οι υποθέσεις μεταναστών ενώπιον του ευρωπαϊκού δικαστηρίου

δικαιωμάτων του ανθρώπου» στο «Ξένοι μετανάστες στην Ελλάδα. Πληγή ή πρόοδος;». Επιστημονικό Συμπόσιο. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών, Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας. Ιδρυτής: Σχολή Μωραΐτη. (σ. 155-163)

Vigarello, Georges. 2000. *Το Καθαρό και το Βρώμικο. Η Σωματική Υγιεινή από τον Μεσαίωνα ως Σήμερα*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Φραγκουδάκη, Άννα. 2013. *Ο εθνικισμός και η άνοδος της ακροδεξιάς*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Χοντολίδου, Ελένη. «Ως εδώ και μη παρέκει! Σκόρπιες σκέψεις για το προσφυγικό», 22-09-2016, Κατηγορία: Απόψεις.

Ανακτήθηκε στις 18.09.2018 από:

(<http://www.kilkisorama.gr/μας-αρεσαν/απόψεις/943-ώς-εδώ-και-μη-παρέκει-σκόρπιες-σκέψεις-για-το-προσφυγικό-1>).

Χριστόπουλος, Δημήτρης. 2015. «Η κρίση των δικαιωμάτων», e-book (www.chronosmag.eu) Χρόνος, Αθήνα, Απρίλιος, 2015.

(<https://chronos.fairead.net/files/chronos/40-41/xbook01-christopoulos.pdf>)

Ανακτήθηκε: 25.08.2018

